

**T.C
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI**

**AKDENİZ DENİZ GÜVENLİĞİNDE NATO’NUN YERİ :
ETKİN ÇABA OPERASYONU**

İLHAN TALHA KÖMÜROĞLU

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. SÜHAL ŞEMŞİT**

MANİSA 2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 03.07.2019 tarih ve 23/29 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı Spor Yönetimi Tez Yüksek Lisans Programı öğrencisi Alev ŞEN'in "**Dünya'da ve Türkiye'de Otistik Sporcular Kapsamlı Ulusal ve Uluslararası Organizasyonların İncelenmesi**" konulu tezi incelenmiş ve aday 23.07.2019 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75 dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevapla değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Müberrâ ÇELEBİ

BAŞKAN

Doç. Dr. Selhan ŞERİF

ÜYE

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep OK

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐
☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☒
☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐
☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐
☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐
☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “AKDENİZ DENİZ GÜVENLİĞİNDE NATO’NUN YERİ: ETKİN ÇABA OPERASYONU adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20..

Adı Soyadı

İmza

XXXXXXXXXX

ÖZET

AKDENİZ DENİZ GÜVENLİĞİNDE NATO’NUN YERİ: ETKİN ÇABA OPERASYONU

Tarih boyunca dünya üzerinde ulaşım, ticaret ve etkileşim alanındaki etkinliğiyle düzenler yaratan denizler, 21. yüzyılda da etkinliğini arttırarak sürdürmektedir. Yenilenen ve gelişen teknoloji beraberinde getirmiş olduğu faydalarla, deniz faktörünün daha etkin bir şekilde kullanılmasının önünü açmıştır. Devletler arasında önem arz eden bu alan, güvenlik olgusu etrafında şekillenerek gelişmeler göstermektedir. Bu tez, gelişen sistem içerisinde deniz güvenliğini inceleyerek, ülkemizde bu alandaki çalışmalara katkı sağlama gayesiyle hareket etmiştir. Deniz güvenliği olgusunun, üç tarafı denizlerle çevrili bir devlet için yeterince önem arz etmesi gerekliliğinden yola çıkarak ve günümüz deniz güvenliğinin artan önemi vurgulanarak, bu alanda çalışma yapılmıştır.

Tez, NATO’nun Akdeniz’deki pozisyonunu ve gerçekleştirdiği operasyonları incelemiştir. Soğuk Savaş döneminde Akdeniz’in önemi ve Akdeniz’in ileriye dönük durumu irdelenmiştir. Bölgedeki işbirliği odaklı Akdeniz Diyalogu, Barselona Anlaşması ve İstanbul İşbirliği Girişimi gibi birlikteliği arttıracak yapılanmalar incelenmiştir. NATO’nun son dönemde Akdeniz’deki yapısal değişimlere karşı takındığı tavır ele alınmış ve bu noktada etkin çaba operasyonunu irdelenmiştir. Etkin Çaba operasyonlarının Akdeniz’de göçmen krizi, kaçakçılık, terör faaliyetleri gibi Akdeniz güvenliğine dair tehdit unsuru oluşturacak konulardaki pozisyonları ele alınmıştır. Bu konular üzerinde hareket ederken Akdeniz’in günümüz potansiyelinin göz önünde bulundurulmasına önem verilmiştir. Elde edilen veriler ışığında operasyonun sonuçlarına binaen analiz yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akdeniz, Güvenlik, NATO, Etkin Çaba

ABSTRACT
ROLE OF NATO IN THE MEDITERRANEAN SEA SECURITY :
OPERATION ACTIVE ENDEAVOUR

Seas have had an important role on transportation, trade and interaction throughout history, and this role has been increasing in the 21th century. New technologic developments and new products have opened the world's door to new projections on the seas. This topic which has been a significant issue between states, has been evolving around security issues. This dissertation investigates maritime security in the evolving system and aims to contribute to the literature in the area. Maritime security is studied due to its significance for Turkey which is surrounded by seas on its three sides, and increasing importance of the issue in international relations.

This dissertation has examined NATO's position and the related operations in the Mediterranean Sea. Research about the Mediterranean sea's position during the Cold War and future prospects for its importance are evaluated. Some of the initiatives for economic co-operation and development in this area, such as Mediterranean Dialogue, Barcelona Convention and Istanbul Cooperation Initiative are investigated. NATO's policies towards structural changes in the Mediterranean and Active Endeavour Operation are identified. Active Endeavour Operation's strategic move towards terrorism, smuggling, and migrant crisis in the Mediterranean is evaluated. At the same time, NATO's position and operations are thoroughly analyzed taking into account the potential of the Mediterranean Sea and the analysis of the results of the Operation are presented as a conclusion.

Key words: Mediterranean Sea, Security, NATO, Active Endeavour

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve birikimi ile yol gösteren danışman hocam sayın Doç. Dr. Sühal Şemşit, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen, yanımda olan aileme ve isimsiz kahramanlarıma teşekkür ederim.

İLHAN TALHA KÖMÜROĞLU

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	iii
TEZ VERİ FORMU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.GÜVENLİK KAVRAMI	5
1.1. İDEALİST GÜVENLİK	9
1.2. REALİST GÜVENLİK	10
1.3. NEO-REALİST GÜVENLİK	12
1.4. LİBERAL VE NEO-LİBERAL GÜVENLİK	18
1.2. GÜVENLİK KURAMLARI IŞIĞINDA DENİZ GÜVENLİĞİ	23
1.2.1. DENİZLERİN ÖNEMİ	23
1.2.2. DENİZ GÜVENLİĞİNİN YENİ VİZYONU VE GELECEKTEKİ YERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ'DE DENİZ GÜVENLİĞİ

2.1. AKDENİZ GÜVENLİĞİ	34
2.1.1.AKDENİZ’İN DENİZ GÜVENLİĞİNDEKİ YERİ	34
2.1.2. NEDEN AKDENİZ’DE DENİZ GÜVENLİĞİ ÖNEMLİ?	37
2.1.3.AKDENİZ’İN SOSYOLOJİK, EKONOMİK VE STRATEJİK DEĞERLENDİRİLMELERİ	37
2.1.4. AKDENİZ DENİZ GÜVENLİĞİNİN DÜNYA SİSTEMİNE KATKISI	44
2.2. AKDENİZ DENİZ GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN UNSURLAR	45
2.2.1. DÜZENSİZ GÖÇ	46

2.2.2. KORSANLIK	48
2.2.3. TERÖR	50
2.2.4. GÜÇ MÜCADELESİ	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO VE AKDENİZ GÜVENLİĞİ

3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE NATO AKDENİZ İLİŞKİSİ.....	57
3.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO AKDENİZ İLİŞKİLERİ.....	64
3.3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DEĞİŞEN STRATEJİK KONSEPTİ.....	70
3.3.1. 1991 STRATEJİK KONSEPTİ.....	72
3.3.2. 1999 NATO STRATEJİK KONSEPTİ.....	72
3.4. 11 EYLÜL SONRASI NATO AKDENİZ İLİŞKİLERİ	74
3.4.1. 11 EYLÜL SONRASI DEĞİŞEN KONSEPT	79
3.4.2. 2010 STRATEJİK KONSEPTİ.....	81
3.5. AKDENİZ'DE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİ.....	83
3.5.1. BARCELONA ANLAŞMASI.....	83
3.5.2. AKDENİZ DİYALOĞU	85
3.5.3. İSTANBUL İŞBİRLİĞİ GİRİŞİMİ	87
3.6. NATO AKDENİZ GÜVENLİĞİ: ETKİN ÇABA OPERASYONU.....	89
3.6.1. ETKİN ÇABA OPERASYONLARI	97
3.6.2. ETKİN ÇABA OPERASYONLARININ AKDENİZ'E OLAN KATKISI.....	99
 SONUÇ	 105
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
İİG	İstanbul İşbirliği Görüşmeleri
AD	Akdeniz Diyalogu
EÇ	Etkin Çaba Harekatı
DM	Deniz Muhafızları Harekatı
MENA	Akdeniz ve Kuzey Afrika ülkeleri
ADDK	Akdeniz Daimi Deniz Kuvvetleri
NDPP	NATO savunma planlama süreci
ISAF	Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü
EMB	Ekonomik Münhasır Bölge

TABLO VE ŐEKİLLER LİSTESİ

Harita 1: Hazar Denizi'nden gönderilen Rus füzeleri	31
Harita 2: Yemen ve Bab-ül Mendep boğazı	40
Tablo 1: Etkin Çaba ve Deniz Muhafızları Harekatı'nın karşılaştırılması	104

GİRİŞ

Dünya üzerinde ticaretin gelişmesiyle denizlerin önem kazanması, çağlar boyunca sergilenmiştir. 21. Yüzyılda gelişen teknoloji ve ticaret olgusu, dünya üzerinde transit bölge olgusunu ön plana çıkarmış ve bu açıdan bazı bölgelerin değeri lenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Denizlerin dünya ticareti üzerindeki vazgeçilmez statüsü, bu alandaki çalışmaları desteklemiştir. Söz konusu durum, transit alanları cazibe merkezi haline dönüştürürken, diğer bir taraftan güvenlik için tehlike arz eden bir konuma düşürmektedir. Bu bağlamda bu tez, denizlerin önemini vurgulayarak, sistem içerisinde denizlerin hangi statüde yer aldığını tarihsel vurgulamalarla açıklamaktadır.

Denizler üzerindeki gelişmelere, oluşumlara yer vererek tümünden gelim yoluyla elde ettiğimiz verileri, daha küçük bir deniz olan Akdeniz ile ayrıntılı şekilde incelemekteyiz. Bu alanın önemi üzerine değerlendirmelerde bulunarak oluşturduğumuz metin, tezin temel dayanağı olan uluslararası sistem içerisinde önem teşkil eden güvenlik teorisi üzerinden şekillenerek, tarihsel arka plan içerisinde incelenmiştir. Teori üzerine inşa edilen bu tez, bölgenin yapısını sosyokültürel alanda edindiği verilerle değerlendirmede bulunmuştur. Bölgenin yapısını incelerken, bölge devletlerin konumları gereğince yarattığı paradigmaları, güvenlik algısınca sentezleyerek nesnel bir tutum sergilemiştir.

Türkiye'nin coğrafi konumu kapsamınca denizlerle iç içe bir yaşam sürdürmesi kaçınılmaz bir öngörüdür. Bu topraklarda var olan medeniyetler, kıyı şeridi boyunca deniz ticaretine ve güvenliğine önem vermişler; bu alanda kendilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Geçen yüzyıla baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu alandaki çalışmaları dikkate değer bir şekilde önem teşkil etmektedir. Cihana hükmetmiş, kıtalar arası etkileşimde bulunmuş bir imparatorluğun, bu alanda kendini göstermemesi olanaksızdır; haliyle denizlerdeki gelişimleri Osmanlıyla beraber inceleyebilir, Akdeniz coğrafyasının önemini vesikalardan, emanlardan öğrenebiliriz.

Akdeniz bölgesinin tarih boyunca medeniyetlere ev sahipliği yaptığı aşikardır. Bu alandaki araştırmalar bu konuda hem fikirdir; söz konusu bölgenin dünyanın merkez sularını idare etmesi, bölge halkları için kimi zaman refahı kimi zaman da yıkımları beraberinde getirmiştir. Bu durum günümüzde de böyledir; bu alanda Suriye'de tarihte bereketli toprakların var olduğu, refahın olduğu bir bölge olarak bahsedilmiş olması ve 2017 yılında belirli bölgelerinde gerçek bir yıkımın yaşanıyor olması az önce bahsetmiş olduğumuz tezi destekler niteliktedir. Akdeniz

coğrafyasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu alandaki çalışmalara uluslararası ilişkiler boyutunda uzak kalmış olması, bu alanı bakir bir şekilde karşımıza çıkarmıştır.

Akdeniz bölgesinde, yakın tarihimize bakarsak edineceğimiz veriler, bölgenin dünya nabzını tuttuğunu kanıtlamaktadır. Akdeniz üzerinde gerçekleşen hegemonya çatışmalarının bölge devletleriyle olan etkileşimini kolaylaştırıyor olması, denizin önemini büyük güçler açısından açıklar niteliktedir. Dünyanın iki kutuplu bir sistem içerisinde yer aldığı yakın geçmişimizde, mavi blok ve kızıl blok arasındaki güç çekişmesine ev sahipliği yapan Akdeniz bölgesi, bu çekişmeyi denizler üzerinde bilfiil yaşamıştır. 6. Filo'nun bölgedeki tutumu, buna nazaran bölgeye intikal eden Rus Eskadra deniz filosu bunun yegane örneğidir.

Akdeniz bölgesinde uzun sahil şeridine sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, içerisinde bulunduğu konum gereği, bölgede deniz gücünü geliştirici rol oynayarak müttefikleriyle işbirliği içinde hareket etmiştir. Sahip olduğu gemilerinin birçoğu müttefiklerince tedarik edilmiş olan Türkiye deniz kuvvetleri, bu alandaki çalışmalarına North Atlantic Treaty Organisation (NATO) birliklerinin takviyesiyle kabiliyetini ve kapasitesini geliştirmiştir.

Bu tez, Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında denizlerin önemini vurgulamak için hazırlanmıştır. Bu alanda gerçekleşmiş tezlerin nadir oluşu, tezin hazırlanırken yabancı kaynaklar üzerinden şekillenmesine ortam hazırlamıştır. Akdeniz güvenliği, Türkçe literatür dışında birçok kaynakta var olmuştur; ilginçtir ki var olduğumuz birçok NATO operasyonu dahil çoğu veriler, yabancı kaynak olarak yer almaktadır. Söz konusu durumu inceleme açısından kısıtlı kaynaklara vakıf olan bu alan, bu tezin araştırılmasındaki en büyük etkindir.

Günümüz dünyasının gelişen teknolojisiyle beraber artan silahlanma, farklı alanlarda gelişim gösteren yeni olgular, Akdeniz bölgesinde dünya ticaretini ve dünya güvenliğini tehdit eder noktaya gelmiştir. Buradan hareketle tez, bölgedeki ekonomik olguları açıklarken, bölgedeki terör faaliyetlerini, dünya sistemini rayından çıkartacak olgulara değinerek inceleme gerçekleştirmiştir. Ortaya çıkma ihtimalleri söz konusu olan çatışma ve kriz ortamlarına karşı, dünyanın ve bölge devletlerinin oluşturduğu dayanışma ortamlarından bahsedilerek, bu alanda gerçekleştirilecek olan çalışmalar için birbirleriyle bağlantı kurulması açısından literatürde yer edinmeyi çabalamıştır.

Türkiye'nin bu coğrafyadaki değeri doğrultusunda elde etmeye çalıştığımız, bu coğrafyayı denizellik olgusu altında değerlendirme altına aldığımız, fikir üretme aşamasında gerçekleştirmiş olduğumuz bu tez, deniz güvenliği olgusuna dair gün yüzüne çıkmamış veriler içermektedir. Bu durum üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin, sivil ortamda bu alana dair öngörü ve yorum kabiliyetinden mahrum kalmasına ortam hazırlayabilecek niteliktedir. Bu tezin ortaya çıkmasında ülkemizin içinde bulunduğu askeri yapılanmalara, bu yapılanmalara dair becerilerine, yapılanmadaki konumlarından bahsedilmeye çalışılmıştır; ancak söz konusu durumun ülkemiz güvenlik kuvvetlerince devlet güvenliği ve bekası başlığı altında gizli tutulması, tezin yabancı kaynaklardaki bilgilere yönelmesine ortam hazırlamıştır. Yine de uzun uğraşlar sonrasında tez gerçekleştirmiş olduğu mülakatlar kapsamında askeri alanda veya sivil alanda yapılan çalışmaların hangi boyutta olduğunu ele almıştır. Bu kapsamda tez deniz kuvvetlerinde emekli iki kişi ile gerçekleştirmiş olduğu mülakat ile birlikte bölgedeki yapıyı, NATO'nun önemini algılamaya çalışmış aynı zamanda teze akademik değer katmıştır.

Tez, ilk bölümde, uluslararası sistem içerisinde birçok tartışma konusu yaratan devletlerin temel önceliklerinden biri olan güvenlik teorisi üzerinde durmaktadır. Bu bölümde güvenlik olgusuna dair verilerden bahsedilip, karşılaştırmalı bir tutum içerisinde birbirlerini inceleyerek hareket etmektedir. Teoriler içerisinde yer alan ana akım, temsilcilerin bu alandaki kült eserlerine yer vererek tartışmalar için bir anlamda meşru zemin oluşturmaktadır.

İkinci bölümde, deniz güvenliği ve Akdeniz güvenliği üzerinde inceleme gerçekleştirilmektedir. Bu kavramların tezi anlamamız için vurgulanan denizlerin önemi olgusu, bu noktada ön plana çıkmaktadır. Denizlerin önemi, güvenlik olgusunu sağlam temellere oturtabilmek için öncelikle ele alınması gereken bir konudur. Denizlerin önemini anlamak, tarihsel arka plandaki konumunu bilmek ve gelecekteki yerini öngörmek, bu alanın güvenlik çerçevesinde işgal edeceği yeri belirleyecektir.

Akdeniz güvenliği, tezin ortaya çıkışında metnin sınırlarını belirleyen coğrafya olarak yer almaktadır. Akdeniz üzerinden şekillenen birçok olguyu anlamak için bu noktada Akdeniz'in önemini, koşullarını, durumunu, üzerinde gerçekleştirilen, amaçlanan programları bilmemiz gerekmektedir. Bu alt başlık bir bakıma ufukumuzu bu alanda genişleterek, tezimizin içeriğini oluşturan sac ayaklarından birini oluşturmaktadır.

Akdeniz güvenliğinden bahsetmek için, bölgenin sosyoekonomik, kültürel, ticari değerlerine dair verilere sahip olmamız gerekmektedir. Bu veriler ışığında gerçekleştireceğimiz değerlendirmeler, yorumlarımıza ve öngörülerimize gerçekçi bir zemin hazırlayacaktır. Dünya üzerinde denizleri tehdit eden belirli unsurlar mevcuttur; bunlar içerisinde birçoğu Akdeniz içerisinde de tehdit olarak algılanmaktadır. Bu alt başlıkta Akdeniz için algılanan tehditlerden bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde bölgedeki dayanışma ortamının tedarikçisi olarak bu alanda çalışmalar gerçekleştiren uluslararası kuruluş olan NATO'nun Akdeniz ilişkisi incelenecektir. NATO'nun kuruluşundan bu yana gerçekleştirmiş olduğu Stratejik Konsept'lere yer verilerek, NATO'nun değişim süreci hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler kapsamınca değişen dünya düzeninin güvenlik teorisi bağlamında hangi algıya doğru yöneldiğine vakıf olunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda NATO'nun bölgede gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar kapsamında güvenlik algısının hangi boyutta gerçekleştirilebileceği tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde deniz güvenliği noktasında NATO ve Akdeniz'in güvenlik teşkilatı incelenmiştir. Tezimin başlığı olan bu alan, güvenlik teorisi kapsamında değişen dünya konjonktürünün bir sonucu olarak ortaya çıkan stratejik planlamaların dışı vurumudur. 11 Eylül saldırısı sonrası dünya üzerindeki algıların değişmesine yol açan bu durum, bölge üzerinden gerçekleşen ve sistemi tehlikeye sokan olgularla baş etme arzusunun denizler üzerindeki sonucudur. Etkin Çaba Harekatinin (EÇ) bölgeye kazandırdığı ve bölgede sağladığı değişimler, dünya siyasetinde önemli yer teşkil etmiştir. Bu noktada ele alınan EÇ operasyonu, bölgedeki konumu, amacı ve değişimi sayesinde bölgeyi denizler açısından değerlendirmemize neden olmuştur. Türkiye'nin içerisinde yer aldığı bu operasyon, bölge içerisindeki etkileşim, dayanışma ve birçok olgu açısından değerlendirilmesi gerekliliği doğrultusundaki düşünce, tezin amacının ortaya çıkış sebebidir. EÇ kapsamında elde edilen verilerin neredeyse tamamı yabancı kaynaklıdır; bu da Türkiye'nin içerisinde bulunduğu konum ve aktif görev kapsamında yetersiz verilere işaretler. Bu tez öne çıkardığı ve savunduğu düşünceler ile bu alandaki çalışmaların önünü açma niyetindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.GÜVENLİK KAVRAMI

Uluslararası ilişkilerin yapısal olarak anarşik sistemde temel rol oynayan güvenlik algısı, bu disiplinin var olmasında öncü olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın ortaya çıkmasında, insanlık tarihi boyunca hayatta kalma eğiliminin ön planda olduğunu kabul edersek, bu olguyu günümüze kadar değerlendirebiliriz. Güvenlik kavramının değişen koşullarda algılanış biçimi değişse dahi, temel görevi bu suretçe varoluşundan kopmadan ilerlemiştir.

Örneğin; mağara yaşantısından kendisini korumak amacı ile diğer akranlarına veya canlılara karşı eylemde bulunan insan ile yaşamını devam ettirmek için malını mülkünü sigortalatma girişiminde bulunan insan aynı amaç, yani güvenlik algısı doğrultusunda hareket etmişlerdir. Şöyle ki, güvenlik sadece can güvenliği olarak ifade edilebilen, hayatta kalmayı içeren bir kavram değil; süreç içerisine sonradan eklenen ve bütünmüş gibi görünen malların güvenliğini barındıran bir kavramdır¹.

Buradan anlaşılan güvenlik kavramının ortaya çıkabilmesi için bir tür güvensizlik algısının hissedilmesi gerekmektedir; yani bir tür tehdit ortamının var olması gerekmektedir. Güvenlik ve tehdit birbirini tamamlar nitelikteki kavramlardır. Türk Dil Kurumu'na göre tehdit kavramı; “Birinin gözünü korkutma, korku vermek, gözdağı.”² olarak geçmektedir. Bunu günlük hayatta algılayacağımız şekilde cümle içinde kullanırsak, “Bir tarafın bir tarafa karşı yapması veya yapmaması sonucunda karşı tarafın aleyhine bir tür yaptırım ya da ceza olarak eylemde bulunması.” olarak betimleyebiliriz. Tehdit algısı üzerinden güvenlik eylemleri gerçekleştirilebilir; tehdit algısı ortadan kalktığında da güvenliğimiz üzerinden bir politikaya hakim olarak bu çizgide ilerleyebiliriz.

Bir varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından içsel tehdit, dışsal tehdit, tehdit algılama ve tahminler başlıkları altında unsurların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar birey üzerinde hangi anlamları ifade ediyorsa topluluk veya uluslararası alanda da bu veya buna benzer bir anlam ifade etmektedir.³ Bu noktada amaç ve güvenlik kavramı arasında bir bağlantı söz konusudur. Amaç

¹Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 1-10.

²*Türk Dil Kurumu*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (07.10.2018).

³Dedeoğlu, ss.10-11.

değiştikçe algı tahminleri değişir; amaç değiştikçe tehdit olarak algılanan durum bir bakıma amaca hizmet eden unsur konumuna bürünür. Örneğin; Orta Doğu Bölgesine hakim olma üzerine kurulmuş olan bir amaç, Orta Doğu'daki güvenliği tehdit eden unsurların algılanış biçiminin yorumlanışını değiştirir. Güvenliğin algılanışı ele alındığı konum itibarıyla değişebilir; uluslararası sistemin güvenliği, bütüncül güvenlik, bölge güvenliği, devlet güvenliği, toplum güvenliği, bireylerin güvenliği gibi farklı haller alabilir.⁴

Güvenlik kavramı aynı zamanda çıkar kavramıyla beraber hareket etmektedir. Bu noktada kimin çıkarı veya neyin çıkarı sorusu karşımıza gelmektedir. Bu bize nasıl bir devlet algısı olduğunu sorgulamamıza ortam hazırlar niteliktedir. Yani devlet çıkarı mı? Birey çıkarı mı? Buradaki kararsızlık, yöneticilerin devlet için çabalaması, devlet çıkarının ön planda tutulması, devlet çıkarının nihai amaç olarak görülmesi ve bunu devlet çıkarıyla bağdaştırması, yönetenlerin amacıdır. Bu durum toplumu yansıtmamaktadır. Ayrıca merkezde insanın olduğu çıkarlar bulunmaktadır. Buradaki temel güvenlik politikalarının içeriği insan üzerine kurulmuştur. Örnekle açıklanırsa, insani kriz ortamının gerçekleştiği yerde NATO'nun müdahale etmesi; Akdeniz'de yaşanan göç, insanlık dramına yine NATO'nun müdahil olması belirtilebilir.

Buradaki kavramlar aktörlere göre değişkenlik gösterse dahi, temel anlamda birbirlerine karşı taban tabana zıt değildir. Uluslararası ilişkileri daha çok insan tabanlı bir proje olarak algılayıp taşları üzerine yavaş-yavaş oturttuğumuz takdirde, insan kaynaklı veriler elde edilerek bunlar üzerinde gelişim sağlanacaktır. Buradaki insan üzerine tutulmuş mercek, maddi anlamda insan olarak değil daha çok yöneten-yönetilen, belirli grupları ifade eden yaklaşım olarak ele alınabilir.

İnsan doğası gereği güç, yönetme arzusuna karşı aşırı hassas olmasından dolayı insanlık tarihi boyunca birçok zorlu badireler atlatmıştır. Kimisinde çıkar elde ederken kimisinde zarara uğramıştır. Gücün insan doğasına olan hakimiyeti, uluslararası ilişkilerdeki algılayışla bir bakıma paralel ilerlemiştir.

Devletlerarası ilişkilerde güç kavramı merkez rol oynamaktadır. Hans Morgenthau güç olgusunu, “kişinin zihni ve eylemleri üzerinde kontrol oluşturulması” olarak tanımlamıştır. Bir bakıma gücü, psikolojik bir baskı

⁴ Hans Günter Brauch, Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, (Çev., Zeynep Arkan), **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 18, 2008, ss. 7-8.

mekanizması olarak ele almıştır. Güç erkini elinde tutan yöneticilerin diğer insanlar üzerindeki etkilerini inceleyerek bunu algılayabiliriz. Devletlerin güç ile olan ilişkilerini, diğer devletler üzerindeki etkilerini algılamalarını göstermektedir.”⁵

Uluslararası alanda farklı konularla ilgili (bilgi, askeri, teknolojik, ekonomik alanda...) önde gelen devletlerin, gücü elinde bulunduran ülkelerin, genel olarak hegemonik bir çaba içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Bugün ABD’nin teknolojik, askeri, ekonomik üstünlüğü, NATO içerisindeki etkinliği, bu durumu kanıtlar nitelikte örnek teşkil etmektedir.

Güvenlik kavramının temel argümanlarından biri de caydırıcılık olgusudur. Gelişen güce sahip olan devlet veya toplulukların askeri ve teknik üstünlükleriyle güvenliklerini muhafaza etme konusunda etkin rol oynayışı, günümüze olduğu gibi geçmişte de topluluklar ve devletler üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Yüzyıllar içerisinde gelişmekte olan güvenlik kavramı bazı olgular etrafında şekillenmiştir. Örneğin; kolonizasyon, hükmetme arzusu, kendi vatandaşlarını çatışmadan uzak tutma düşüncesi gibi durumlar.⁶ Ayrıca güvenlik kavramı, değişen zamanla beraber artık bazı olguları içerisinde barındırır hale gelmiştir; barış halinde olma, refah ve verimlilik, dikkatsizlik, kayıtsızlık, endişeden uzak olma gibi.⁷

Tarih boyunca birçok düşünür güvenlik kuramı üzerine bazı değerler ortaya koymuştur (Cicero, Europides, Hobbes). Kuramlar dünyanın algılanış biçimi ve insanlık olgusuyla şekillendiğinden ötürü, çağlar arası dünya düzeni güvenlik algısı ile günümüz dünya düzeni güvenlik algısı birbirini karşılamamaktadır; haliyle kuramlar üzerinde tekrardan düşünülüp değişen konseptlerle birlikte değişiklikler gerçekleşmektedir. Uluslararası literatürde güç ve çıkar vurgusu üzerine hareket eden Makyavelli, realist kuram olarak ifade edilmektedir. Makyavelli, güç ile bir yöneticinin hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır. Prens adlı kitabında yer verdiği güç kavramı, güçlü ordu-güçlü iktidar-güçlü yasalar ile şekillendirilmiştir. Prens, rakip ülke ile çatışmacı bir tutum sergilemesi sonrası sağlanan güvenlik ortamının, ancak güçle gerçekleştirileceğini savunmuştur.

Grotius tarafından savunulan uluslararası sistemin anarşik boyutu, daha çok rasyonel çizgide ilerlemiştir. Uluslararası ilişkilerde çıkar çatışmaları, güçlü devletler

⁵ Benjamin Zyla , **A Bridge not too Far: Canada and European Security**, 1989-2001, Ottawa: Library and Archives Canada, 2007, s. 46.

⁶Dedeoğlu, ss.22-28.

⁷ Fikret Birdişli, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, ss. 15-17.

tarafından belirlenmektedir; dolayısıyla çatışmaları dindirici kuruluşlar olmadığı sürece çatışma devam edecektir. Bu şekilde çatışma hali, aynı zamanda savunma ortamıdır; bu da bir çeşit savaş durumudur ve bu normal olarak kabul edilir. Gracious'a göre iki çeşit savunma ortamı söz konusudur; birincisi uluslararası aktörlerin tedarik ettiği güvenlik durumu, ikincisi ise devletlerin kendi savunma girişimleri olarak ifade edilir.⁸

Hobbes'a göre insan her ne kadar iyi bir varlık olursa olsun içerisinde olan güç arzusu, üstünlük düşüncesi, onu diğer insanların haklarına da yöneltebilecektir. Bu insanın doğası gereği mevcuttur. İnsanların bu şekilde kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi doğal bir sonuçtur. Çünkü insanlar, doğasının gerektirdiğini yapmaktadır. Her insanın bu şekilde tutum ve davranış sergilemesi doğal olarak bir tür savaş hali doğuracaktır. Bu da insan tarafından ortaya bir tür güvensizlik durumu çıkaracaktır. Hobbes, insanlar arası ilişkileri bahsettiğimiz gibi uluslararası ilişkilerin temelinde yatan insan olgusuna bağlayarak, uluslararası ilişkilerin kaotik ve güvensizlik doğuracağından bahsetmektedir.⁹

Hegel, savunduğu görüş doğrultusunda sistemin içerisinde bulunan zıtlıkların çok fazla rekabetçi ortam yarattığı savunmaktadır. Bu rekabetçi durumun yarış havasında seyretmesi, bir tırmanış yaratıyor olması, tehdit sınırlarını zorlarken sosyo-ekonomik oluşumları da beraberinde değiştirmektedir.¹⁰

Her devletin kendi dünya görüşü mevcuttur. Bu dünya görüşünü hayata geçirmek için bazı politikalar gerçekleştirmektedir. Bu dünya görüşü her ne kadar devletler içerisinde birbirlerinde farklı kavram üzerine oturtulmuş olsa da ortak paydada buluşabilme durumu söz konusudur. Bu dünya görüşü algısı, güvenlik kavramı üzerinde şekillenip birçok eylem veya politikaya öncülük edecektir.

“...Hangi değerler sistemine ya da ideoloji adına yapıldığı ileri sürülürse sürülsün güvenlik ve savunma girişimleri ekonomik ve siyasal amaçlara ulaşmadaki yöntemi ifade eder. Dünya pastasından en büyük parçayı koparabilen kendi toplumunun refahını yükseltmekte ve bunu başardığı içinde meşruiyeti güçlendirmektedir.” (Dedeoğlu, 2003: 35).

⁸Dedeoğlu, s. 30.

⁹Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2012, ss. 77-79.

¹⁰Dedeoğlu, s. 35.

Günümüze doğru ilerleyen süreçte 20. ve 21. Yüzyılda güvenlik olgusu, dünya savaşları sonucunda çok kapsamlı bir başlığa dönüşmüştür. Bu bağlamda devletlerin ideolojik tutumları, kendilerine benzer ideolojik tutumlara sahip olan topluluklarla işbirliği güdümüne yönelmiştir. Küreselleşen dünyanın Kuzey Kore'deki bir çatışma ortamına müdahale edecek hale gelmiş olması, bu ideolojik yaklaşımları bize açıklar niteliktedir. Günümüzde farklı kavramların ortaya çıkmasında, deniz savaşlarının söz konusu olması, nükleer çatışma, çevre kirliliği, insanlık dramları, terör faaliyetleri, deniz korsanlığı vb. değişen süreçte güvenlik olgusunun yenilenmesine, farklı güvenlik kuruluşlarının ortaya çıkmasına ortam yaratmıştır.

1.1.İdealist Güvenlik

Daha çok ütopyacı olarak da adlandırılan temelde insan doğasının iyi olduğu üzerine hareket eden bu kuram, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları, insanlık dramları vb. olaylarının bir daha gerçekleşmemesi üzerine düşünülerek çözüm üretmiştir. Temel bağıntıları, dediğimiz gibi insan doğasının iyi olduğu, ancak kötü kurumların insanı kötülüğe teşvik ettiği üzerinde durmaktadır. İnsan, doğası gereği yardımlaşma düşüncesiyle hareket etmektedir; ancak kurumsal kötülükler bu noktada insanın yapısını değiştirmektedir. İdealistlere göre uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı ortadan kaldırıldığı takdirde, çatışma ve güvenlik sorunu ortadan kalkacaktır. Yani savaş aslında kaçınılmaz değildir, bir şekilde önlenabilir. İdealist sistem, temsili demokrasi sistemini ön planda tutmaktadır; çünkü halkın istekleri üzerine inşa edilen politikalar savaş öngörülü gerçekleşemez. Barışı istemeyen devletler idealistlere göre halkı yansıtmamaktadır.¹¹

Birinci Dünya Savaşı'nın önlenemeyen kayıpları sonucunda, barışı inşa etmek için uluslararası hukuksal ve örgütsel bir kuruluşa ihtiyaç duyulmuş ve Milletler Cemiyeti idealist bir yaklaşımla, bu düşünce üzerine kurulan bir örgüt olarak dünya sahnesine çıkmıştır. İdealist düşüncenin savaş sonunda gelişme göstermesine, birçok akademik hukuksal çalışma öncülük etmiştir.

Hersch Lauterpacht'a göre uluslararası sistemdeki bütün çalışmalar, uluslararası hukuk alanında cereyan eden barışçı yarışmalar halinde dönüştürülebilirdi. Moral anlamda uluslararası politikadan daha üstün olan hukukun, teori ve uygulama alanında kusursuzlaştırılması durumunda hukuk ve hukuk alanında çalışanlar, uluslararası alanda

¹¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alda Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 88-95.

barışın korunmasını sağlayacak bir yargı sisteminin gelişmesinde önemli rol oynayacaklardı. (Sönmezoğlu, 2009: 13).

İdealist yaklaşımın insan doğasına karşı pozitif yaklaşımı, dünya üzerindeki oluşumlarda etkinlik gösteremediğinden ve gerçekliği yansıtmadığından hakimiyetini yitirmeye başlamıştır. Nazi Almanyası ve İtalya'nın gerçekleştirdiği kendi çıkar politikaları, dünya düzenine karşı bir tehdit yaratmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın bir bakıma temellerini atmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, idealist kuramın artık kaybolmasına sebep olmuştur. Realist akım buradan alınan derslerle güç kazanmaya başlamıştır.

1.2.Realist Güvenlik

Realist yaklaşımın aktör olarak ön planda tuttuğu olgu devlettir. Devlet üzerinden gerçekleştirdiği kuramsal yaklaşım, idealistlerin insan odaklı yaklaşımının tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kavramını açıklarken içinde muhakkak gücü barındırması gerektiğini düşünen Machiavelli, realist kuramın önemli temsilcilerinden biridir. Güç, bir devletin meşruiyetini sağlaması için elinde bulundurması gereken yegane olgu olarak bilinmektedir. Uluslararası ilişkilerde güç üzerinden politika ile üstünlük oluşturabileceği ve ancak bu şekilde çatışmasızlık ortamı sağlanabileceği savunulmaktadır. Realistlere göre, uluslararası ilişkilerde ahlaki öğelere yer verilmemelidir; çünkü iyi ve kötü ayrımı daha çok devletin çıkarına bağlanmaktadır. Bir diğer önemli isim olan Hans Morgenthau, ele aldığı Uluslararası Politika adlı kitabında, realist kuram için temel içerikleri açıklamış ve kuramsal olarak bazı noktalarda kavramsal açıklamalarda bulunmuştur; askeri güç ile siyasi güç gibi.¹²

Realizm bir teori olarak dünyadaki güç ve çıkarlar üzerinde durmaktadır. Realistlere göre uluslararası politikalar, güçle devletlerin politikaları üzerinde gerçekleşir. Devletlerin yüz ölçümleri ne olursa olsun onların güçlerinden kaynaklanan saldıkları korku ve tehdit, uluslararası alanda onun gücünün ölçüldüğü yerdir. Realistler için normların çok bir önemi yoktur; herhangi bir nedensel güce sahip değildir. Realistlere göre insan hakları potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü büyük güçlü devletler, insan haklarını kendi ülkelerinde uygularken baskı mekanizması olarak güçsüz devletler üzerinde kullanmaktadırlar. Bu da, bazı

¹² Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred Kopf, 1948, ss. 3-16.

lkelerde aksaklıklar meydana getirmektedir. (Kuzey Afrika rneğinde ekonomik problemlerin ortaya çıkması.)¹³

Uluslararası ilişkilerin anarşik bir düzlemde hareket etmesi, devletlerin gç adına bir tür yarış içine girmelerine sebep olmaktadır. Bir devletin uluslararası arenadaki hiyerarşi belirleyici en belirgin ve ayırt edici özelliği güçtür. Realist teorinin gç vurgusu, kaynaklarından ve yeteneklerinden ortaya çıkmaktadır. Bir devlet ne kadar güce sahipse diğerlerine karşı o kadar ‘yola getirme’ olasılığına sahiptir. Devletler daha çok kendileri adına gücü arttırma politikaları gderler. Çünkü anarşik bir düzlemde devletin özgürlüğü, sahip olduğu gç ile doğru orantılıdır. Gelişmiş ve güçlü devletler, güçsüz devletleri herhangi bir tutuma karşı zorlama girişiminde bulanabilirler veya tercihlerini sınırlandırabilirler ya da hedef olarak görebilirler; bu gibi durumların söz konusu olduğu uluslararası yapıda ancak güçlü bir devlet olgusuyla ayakta kalınabilir.¹⁴

Realist düşünce normatif olmayan (empirik) bir olgu ile devlet kavramını vurguladığı için, uluslararası ilişkileri açıklarken bu kavramı daha çok olduğu gibi açıklamaktadır. Dünya siyasetinden bahsederken, daha çok büyük devletler üzerinden hareket ederler; çünkü realistlere göre dünya siyasetine egemen olan aktör büyük devletlerdir. Dünya zerindeki olguların yerlerini ancak büyük devletler değiştirebilir. İdealizm karşısında ortaya çıkan realist kuram liberalizmin ortaya koyduğu dünya düzeni ve barış ortamı çökünce, temel düşünce olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu kuramın temel yapısında Hobbes’u algılayış var olduğu için, sistemin yapısında barışın arzulanabileceği, ancak çatışmanın kaçınılmaz olduğu vurgusu yapılmıştır. Sistemin anarşik yapısı, ancak devletlerin güçlerini maksimize etmesi doğrultusunda geleceklerini garanti altına almalarını sağlayacağını belirten bu kuram, gücün sağlandıktan sonra barış ve huzuru getirmek için devletlerle işbirliğine gidilebileceğini savunmuştur.¹⁵

Realistlerin birçoğu, işbirliği olgusunu anlaışmanın derinliğinden çok yanında bulundurduğu gç potansiyelini veya güç dengesi politikasını göz önüne alarak gerçekleştirildikleri konusunda hemfikirler. Bu nedenle uluslararası normlar ve politikalar, genelde egemen devlet çıkarlarını yansıtır; bu durumda diğer devletler

¹³ Frederic Levesque, **An Oasis or a Mirage?: The Impacts of The Euro-Mediterranean Partnership on Human Rights in Tunisia**, Dalhousie University, 2005, s. 14.

¹⁴ Mark Wintz, **Collective Action or Collective Inaction: The Use of Military Force in Transatlantic Security**, University of Pittsburgh, 2006, s. 50.

¹⁵ Barak Carlson, **Examining the Process of Regime Change in the North Atlantic Treaty Organization: The Divide Between Rhetoric and Reality**, 2006, ss. 14-18.

kendi çıkar politikalarını uygulamak için bağımsız bir otoriteye sahip değildirler. E.H.Carr gibi düşünürler, merkezi otoritenin boşluğunda güçlü devletler kendilerine yakın olan sistemleri desteklemekte kararlı ve istekli olduğu düşüncesindedir. Bu yüzden Carr'a göre herhangi bir uluslararası ahlak, güç hegemonyasına bağlıdır. Bu şartlar altında tek kutuplu bir sistemde realistler tarafından hegemonyan gücün uluslararası stabilizasyonu ve olumlu havayı sürdürebilmek için, sistem yaratmasını ve sistemi uygulamasını makul görmektedir. Bu sistem, hegemonyan devletin temel şahsi amacıdır. Hegemon devlet, bir takım uygulamalarla baskı veya hediye ile etrafındaki sisteme boyun eğdirmeye zorlayabilir. Hegemonik sistem teorisi, başarılı bir uluslararası sistemin düzenlenmesinde, baskın güçlü bir devlete bağlıdır.¹⁶

Uluslararası sistemde temel olarak realist akımın etkisi bulunmaktadır; bunu NATO içerisinde de görebiliriz. Hegemonik güç olarak diğerleri üzerindeki hiyerarşik üstünlüğün söz konusu olduğu kavram, NATO-ABD ilişkilerinde bazı noktalarda görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi NATO-ABD ilişkileri bilhassa önemlidir.

Kısaca uluslararası ilişkilerin yapısı anarşik bir düzlemdir ve temel aktör devlettir. Devletlerin aralarındaki ilişkiler, realist kuramın temel inceleme alanıdır. Uluslararası kurumların küresel dünya üzerinde istediği gibi hareket etme özgürlükleri yoktur, yani eylemleri sınırlıdır. Uluslararası alan anarşik yapıda şekillendiği için, anarşi genel anlamda iktidar ve güvenlik başlığına tekabül etmiştir. Bu da kendilerini çoğu zaman çatışma ve rekabet alanında bulmalarına sebep olmaktadır. Realistler, genel olarak uluslararası kuruluşların küresel dünyada önemli bir yer aldıklarına inanmazlar.¹⁷

1.3. Neorealist Güvenlik

Realist olarak devam eden dünya düzeni, ABD'de karşılaşılan çatışmacı ortam sonucunda birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bunun yanında ortaya çıkan Vietnam Krizi gibi konjonktürü etkileyen problemler, realist kurama karşı olan tutumları daha da sertleştirmiştir. Realist kuramın temel etken olarak güç kavramı üzerine inşa ediliyor olması, dönemin çıkarlarını tam manasıyla hizmet etmediği algısını ortaya koymuştur. Uluslararası sistemi etkileyen sadece askeri dinamikler düşüncesi, bu

¹⁶ Carlson, s. 23.

¹⁷ David W. Nugent, **A Strategy for the Future: The Return of Realism to American Foreign Policy in A Post-9/11World**, (Master Dissertation University of Nebraska at Omaha), 2016, s. 14.

dönemde ortaya çıkan petrol fiyatları dalgalanması, ekonomik kriz ve 1970’lerde doğu bloğundaki kopmalar sistemin derinden sarsılmasına ve yozlaşmasına etken olmuştur. Neorealist kuramın realist kuramdan farkı, temel olarak sadece güç politikası üzerinden gitmeyip uluslararası sistemi etkileyen farklı olguların olduğu düşüncesine sahip çıkıyor olmasıdır. Dünya düzenini etkileyen farklı olguların ortaya çıkması, Neorealist akımın güvenlik algısına olan bakışını da değiştirmektedir. Çünkü her ne kadar realist kuramdan ayrılmış bazı özellikleri olsa dahi, temel olarak realist kuram üzerine inşa edilmiş ve güç potansiyelini vurgulamıştır.

Neorealist kuramda tehdit algısı, güvenlik algısıyla beraber hareket etmiştir. Tehdidi oluşturan faktörler değişiklik göstermiş, tehditlerin boyutu ve kapsamı değişmiş; ancak caydırıcılık ve bertaraf yöntemleri genel anlamda değişmemiştir. Ana aktörün devlet olması ve güç kullanma tekeli elinde bulunduruyor olması, şiddet temelli caydırıcılık ve bertaraf ediciliği meşru kılan bir zemin hazırlamıştır. Temel olarak devletin baş aktör görüldüğü, ulus üstü kuruluşların ahlaksız veya önemsiz olduğu anlamına gelmediği savunulmaktadır. Dünyanın ulusal güvenlik açısından değerlendiriliyor olması, bu akım için çevre kirliliği ve diğer sosyoekonomik olgulara ikinci düzey yer verdiğini açıklar niteliktedir.¹⁸ Devletlerin güvenlik arzusu ve stabilizasyon düşüncesinin hiç bitmeyecek olması, temelde bir güvensizlik doğuracağı için tehdit kavramının içinin farklı değerlerle genişletilip daraltılması, uluslararası politikadaki anarşik düzenin ayrılmaz bir parçasıdır. Uluslararası sistemdeki anarşik yapı realist kuramdaki gibi insanın doğasından değil, uluslararası sistemin anarşikliğinden kaynaklanmaktadır.

Güvenlik kuramı geniş bir içeriğe sahip olmakla birlikte, aktörler için iki boyutta incelenebilir; uluslararası güvenlik ve ulusal güvenlik. Biri daha ulus-devlet algısı içerisinde halkın refahı, devletin iktidarı, ülkesel varlığı koruma boyutunda gerçekleşirken, diğeri geniş çaplı temel uluslararası güvenlik normlarının belirlediği konumda gerçekleşir. İşte bu yaklaşım uluslararası sistemi çok boyutlu düşünmemize yarar sağlamaktadır. Yani sistemin içerisinde yer alan veya dışında yer alanlar mevcuttur, yarar sağlayanlar veya daha az yarar sağlayanlar mevcuttur. Temel yükümlülüğü üstlenen, bu noktada asıl gücü elinde bulunduran ve itaat edenler mevcuttur.¹⁹

¹⁸Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı: 11, 2004, ss. 33-60.

¹⁹Dedeoğlu, s. 50.

Uluslararası sistemi çok boyutlu ele alan bu kuram, tekil bir güvenlik algılayışını kabul etmemektedir. Neorealistler, devletlerin dış politikaları üzerine çok çeşitli varyasyonların mevcut olduğunu, ancak temel olarak politik realizm üzerinden hareket ettiklerini belirtirler. Uluslararası sistemi anarşik olarak görüp, sistemin ve siyasetin temel aktörü olarak devletleri ele alır. Çünkü Neorealistler, devletlerin birbirlerinden farklı karakterleri olduğunu belirtirler. Neorealistlere göre devletler, güç ve güvenlik üzerinden tanımlanan rasyonalist ve çıkar politikaları üzerinden hareket eden aktörlerdir. Güvenlik teorisi üzerinden giderek, aynı düşüncede olan devletlerle işbirliği içinde hareket ederler; ancak güvenlik üzerinden bağımlı hale gelmezler. Genel olarak kendi çıkarları ve güvenlikleri ön plandadır.²⁰ Bu kadar anarşik bir ortamda, güvenlik kavramından çok güvensizlik kavramından bahsedilmektedir. Bu da güvenlik kavramının ana arter olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır.

Waltz, devletlerin çıkarlarına ulaşmak için askeri yöntemlerden farklı olarak başka yöntemler kullanabileceğini, ancak bu askeri yöntemleri göz ardı edelim demek olmadığını, askeri yöntemlerin hazırda bulunabileceği görüşü olduğunu savunmaktadır. Askeri yöntemler anarşik bir düzlemde elden bırakılamaz. İdealizmin aksine realizm ve neorealizm paradigmasına göre devletler, genel olarak çıkarlarına uygun hareket ettikleri için uluslararası kuruluşlar bu tür çabalara engel olamazlar. Bu yüzden temel aktör olarak görülen devletlerin, uluslararası sistemde güvenlik düzenlemelerini kendilerinin sağlamalarını ve bu sağladıkları güvenlik etkisinin diğerleri üzerinde domine etme etkisinin olduğunu unutulmamaları gerekmektedir.(*great powers*) Ülkeler hayatta kalmak için güçlerini ve diğer araçlarını kullanırlar. Ülkelerin bu şekilde gerçekleştirdiği politikaları, güçlerinin artmasına sebep olurken, aynı zamanda çıkarlarının yeniden düzenlenmesine veya değişmesine ortam hazırlar. Bu değişim ülkelerin birbirlerinin çıkarlarıyla uyuşmasını veya birbirine zıt olmasını ya da sonunda savaşa sürüklüyor olmasını gerektirmez. Realist düşüncenin temel olarak askeri araçlar veya ekonomik politikalar ile diğer ülkelerle aynı amaçlara ulaşmak istedikleri ve güvenlik stratejilerini bu çevrede düzenledikleri görülmektedir. Bu yüzden realistler, genel olarak uluslararası sistemde işbirliğinin zor olabileceğine, hatta kalıcı barışın

²⁰John Everett Livingstone, **The Impact of Perceptions of Democratic Decline: Explaining French and German Foreign Policy Toward Russia**, (Doctoral Dissertation), University of Kansas, 2016, s.13.

sağlanabileceğine temel parametre olan -ulusal çıkarlar- noktasından değerlendirdiği için kuşkucu bir gözle değerlendiriyor.²¹

Uluslararası sistemde ortaya atılan bağımlılık (interdependence) ilkesine göre, devletlerin güvenlik bağlamında birbirlerine olan yakınlıkları, devletlerin aslında birbirlerinden gelecek olan tehditlere daha çok açık hale getirme durumunu ortaya koymaktadır (Yugoslavya-Sovyet Rusya arasındaki krizi gibi).

Uluslararası sistemde iki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme oranla daha güvenli olduğunu düşünen Waltz, iki kutuplu sistemde rekabetin söz konusu olduğunu ve karşılıklı yarışta aktörlerin hamlelerini çok kutuplu sisteme nazaran daha kolay tahmin edilebileceğini belirtmiştir. İki kutuplu sistemde genel olarak devletler, savunmacı korumacı bir politika izlerler. Çok kutuplu sistemdeki gibi yanlış hesaplamalara yer vermezler; daha analitik ve gerçekçi düşünerek ihtimalleri ortadan kaldırır. İki kutuplu sistemde kontrollü politikalar, güdüldüğü üzere küçük devletler üzerine gerçekleşen tehditler, çok kutuplu sistemdeki gibi büyük tepkiler yaratmaz.²²

Waltz *Theory of International Relations* kitabında açıkladığı üzere, Hans Morgenthau'nun ittifakların oluşumu üzerine güçler dengesi paradigmasını ulus-devlet yapısında inceleyerek, geliştirme noktasında bazı temellendirmelerde bulunmuştur. Waltz, kesin olmayan ve girift bir pozisyonda olan uluslararası tehdidin, kimin kime olan çıkarını, kim tarafından gerçekleştirilen eylemin başarılı olacağını veya olmayacağını, devlet sayısı arttıkça daha da büyük bir sarmalın içine gireceğinden bahseder; temel olarak iki önemli faktörü göz önünde bulundurularak devletlerin izlemesi gereken ana argümanlar olduğunu savunmaktadır. Öncelikle her devlet, beka ve güvenlik için diğer devletlerin de kendileri ile aynı durumda, aynı temel mücadeleler içinde var olduğunu düşünerek uluslararası sistemin düzenini bozmayacak şekilde kendi çıkarlarına uygun hareket etmelidir. Kendi stratejik hareketlerini bencilce gerçekleştirmemeleri ve uluslararası sistemin ayakta kalmasını göz önünde bulundurularak, uyum içerisinde etkileşimde bulunmaları savunulmaktadır.²³

²¹ Jaroslav Ušiak, **Introduction to Security Studies**, (Ed. Robert Ondrejcsák), KO&KA spol. s.r.o. , Bratislava, 2014, ss.11-28.

²² Carlson, s. 20.

²³ Shaye K. Friesen, **Uncertain Allies: NATO, Realism and The “New Collective Security” in The Post-Cold War Era**, National Library Of Canada, 2000, s. 18.

Bir diğ er düşünür Mearsheimer, Waltz'ın bu şekildeki yaklaşımını savunmacı neorealizm olarak eleştirmektedir. Mersheimer, uluslararası ilişkileri vahşi bir rekabet, aynı zamanda i  birliğı ortamı olarak görmektedir. Uluslararası sistem ile ilgili Mearsheimer *The False Promise On International System* adlı makalesinde bahsettiğı gibi, sistem sadece savaşa dayanmamaktadır. Sistem, sava   gölgesi altında bitmek tükenmek bilmeyen bir tür güvenlik rekabeti çatışmasına dayanmaktadır. Devletlerarası i  birliğı sınırlıdır; çünkü güvenlik rekabeti   n plandadır. G  venliğın olmadığı bir i  birliğı anlamsızdır. Mearsheimer, saldırgan yaklaşım tarzıyla uluslararası sistemi beş temel başlıklarla açıklamaktadır. Ona göre uluslararası sistem savaş ve güvenlik kavramları üzerine inşa edilmiştir; bu sebeple uluslararası sistemin düzeni anar  izmdir. Sistem içerisindeki her bir devletin kendine has kar  şı taraftaki devleti yok edebilecek veya zarar verebilecek askeri gücü mevcuttur. Devletler birbirleri için potansiyel olarak tehlikelidirler. Diğ er bir taraftan devletler hiçbir zaman birbirlerinin amaçlarından emin değıildirler. Özellikle askeri alandaki politikalarına kar  şı daima     phecidirler. Uluslararası sistemde çıkarlar çok çabuk değışebilmektedir; bazen olası durumlarda farklı zamanlarda farklı kararlar devlet çıkarına uygun iken, diğ er devletin çıkarına ters düşebilmektedir. Bu d    n  ce, bunu açıklar niteliktedir. Devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Devamlılığını sürdürmek, bir devletin temel gayesidir. Bu yüzden anar  şik sistemi çok rahat kullanırlar. Uluslararası sistemin içerisinde yer almaya gayret gösterirler. Dönemin koşulları incelendiğı takdirde artık 1990'lar, Doğıu Avrupa'nın çözülmesi, Sovyetler bloğunun yıkılması, dünya sisteminin iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme kayması, bu düşüncelerin temel olarak hangi platforma oturduğunu açıklar niteliktedir. Mearsheimer, uluslararası sisteme kar  şı bu şekildeki yaklaşımını sonucunda, sistemin bir tür korku mekanizması tarafından yönetildiğini, devletlerin birbirlerine kar  şı şüphe ve çekingen tavırlar üzerinden yaklaştığını savunmaktadır. Bu yaklaşım, devletlerin birbiri üzerine hüküm sürme gibi emellerine hizmet edebileceğı kapısını açık bırakmaktadır. Devletlerin temel amacı hayatta kalmak olduğı için, birbirlerine güvenmekte     phec   yaklaşımlar doğıurması olası ve kabul edilebilir bir durumdur. Bu gibi durumlarda herhangi bir caydırıcı veya cezalandırıcı bir otoritenin olmayışı da savaş ortamlarını, çatışma ortamlarını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu gibi yüksek tansiyon içerikli saldırgan politikaların hüküm s  rd  ğı

bir ortamda, katliamların, kitlece ölümlerin, korkunç şehir yıkımlarının gerçekleşmesi olasıdır.²⁴

Devletlerin kendi kendilerine amaç edindikleri şey, hayatta kalma mücadelesidir. Herhangi bir uluslararası üstün güç-otorite, hayatta kalmalarına yardım etmeyecektir. Çünkü her an bir güvenlik tehlikesi mevcuttur. Waltz, bu konuyla ilgili olarak devletlerin kendi kendileri yardım etmesi gerekliliğini ve bir tür yardım mekanizması kurmaları gerekliliğinden bahsetmiştir. Ancak bu, geçici müttefiklik olmalıdır; çünkü devletler bugün ortak paydada hayatta kalmak için beraber ilerliyor olabilirler. Bu durum ortadan kalktığı takdirde, tekrardan kendi çıkarları üzerinden hareket etmeleri gerekecektir. Ancak bu sistemin var olması, dünya düzenine katkı sağlayacak ve büyük çatışmaların engellenmesine de ortam hazırlayacaktır. Bu durum, uzun vadede dünya çıkarına uygun bir sistem mekanizmasıdır.

Mearsheimer son olarak uluslararası politikada ilerleyen aşırı güç artışı olgusunun varlığından bahsetmektedir. Büyük bir askeri kapasite, diğer devlet üzerinde hem avantaj yaratacaktır, hem de daha güvenli bir ortam yaratacaktır. Hayatta kalmanın temel faktörü, güçlü bir askeri argüman olarak devletler tarafından benimsenecektir. Hele ki bu askeri üstünlük savaş durumunda zafer ve ganimet olarak geri döndüğünde, önü alınmaz bir yarışma güdümü alacaktır. Böylelikle ne kadar fazla askeri alanda gelişmişlik, o kadar rakip yaratacaktır. Bu da, hegemonya tezinin ortadan kalkması olarak karşımıza çıkacaktır. Devletler hem süper bir güç olma arzusuyla hareket ederlerken, hem de güvenliklerini sigortalamış olacaklardır.²⁵

Devletlerin birbirleriyle olan işbirlikleri, temel olarak çıkar politikası üzerine gerçekleşmektedir. Neorealist kuram bunu açıklarken, uluslararası sistemin güvensizlik üzerine inşa edildiği düşüncesinden hareket ederek, devletlerin birbirleriyle olan işbirliklerinin sonunda başarıya ulaşma ihtimallerini bazı durumlarda gerçekleştirebileceğini ve devam edebileceğini savunmuştur. İlk olarak göreceli kazanç²⁶ ve devletlerin birbirlerini aldatma olasılığını, işbirliği yapılmasında iki önemli faktör olarak altını çizmişlerdir. Uluslararası ilişkilerde devletlerin

²⁴ John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", **International Security**, Cilt:19, Sayı:3, 1994, ss. 5-49.

²⁵Mearsheimer, ss.7-19.

²⁶ Uluslararası ilişkilerin temel olarak çıkar ve kar üzerine kurulduğunu savunan realistlere göre devletler, çıkarlarının maksimizasyonunu sağlamak için hareket etmektedirler. Karşılıklı giriştikleri iş birliklerinde, diğer tarafın bu işbirliğinde olan çıkarıyla daha az ilgilidirler. Göreceli kazanç kavramı, burada devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerine bir bakıma karşılıklılık ilkesi getirmektedir. Yani tamamen kazançtansa göreceli kazancın makul olabileceği vurgusu yapılmaktadır.

çıkarları için pastadan pay alma düşüncesi genel olarak artma eğiliminde olduğu için işbirliği süreçlerinde bunun frenlenmesi gerekmektedir. Devletlerin çıkar meselesi üzerine pastadan pay alma sırası geldiğinde, ilişkinin karmaşıklığını bir tarafa bırakıp daha çok pastadan pay alma gayesi içerisinde hareket etmektedirler. Bu şekilde bir tutum, sistem içerisinde işbirliği anlayışını ortadan kaldıran düzeydedir. Haliyle devletler, kendilerini çıkarları doğrultusunda frenledikleri takdirde bir tür işbirliğinin muhtemelliğinden bahsedilebilir.²⁷

Diğer bir konu olarak devletlerin birbirlerini aldatma olasılığı, uluslararası ilişkilerde devletlerin birbirlerine olağan bakış açısıdır. Realistlere göre devletler, birbirleriyle olan işbirliklerine karşı daima korku ve çekince içerisinde bakmışlardır. Bu yüzden karşılıklı antlaşmalardan genel manada uzak durmuşlardır. Askeri manada bunu ‘tehlikeli sorumluluk’ ilkesi olarak görmüşlerdir. Çünkü silahların gelişmesi veya değişmesi kısa süreçte gerçekleşebilecek bir olgudur. Bu, karşı taraftaki devlet için bir fırsat doğurur. Karşı taraftaki devleti aldatma oyununa getirmeyle, onun savunmasızlığından yararlanıp devleti kontrol altına alabilirsiniz. Mearsheimer, uluslararası sistemin işbirliği açısından saldırgan bir Neorealist kuram çizmesini bu gibi olgularla açıklamaktadır. Ancak bu demek değildir ki devletler birbirleriyle işbirliği içinde bulunmasınlar; karşılıklı ortak düşman algısı üzerine iki kutuplu sistemde olduğu gibi devletler, müttefik olup aynı amaca belirli çıkarlar üzerinden görece kazanç ilkesi gereğince hareket edebilirler. Güç potansiyeli kavramı unutulmadığı müddetçe, güvenlik algısı göz önünde bulundurularak devletler işbirliği içerisinde bulunabilirler.²⁸

1.4 Liberal ve Neoliberal Güvenlik

Liberalizm ilk olarak 17. Yüzyılda Avrupa’da Merkantalizmin hüküm sürdüğü, devletin otoriter ve mutlakiyetçi sistemine karşı bireyi ve özgürlükleri savunan bir düşünce olarak karşımıza çıkmıştır. Temel olarak bireyselliğin üzerinde duran akım, özgürlük, eşitlik, rasyonellik düşüncelerini savunmuştur. İnsan doğası üzerine araştırma yapan bu akım, doğal yaşamda insanın iyi şekilde eğitilebileceği değiştirilebileceği konusunda ilerleme kaydetmiştir. Bireyin gelişmesi ve aydınlanması adına hareket eden akım, kişinin rasyonel yollarla iyiliğin yanında olacağını savunmaktadır. Birey, devletin eylemleri altında ezilmektedir ve bu

²⁷Mearsheimer, ss.7-19.

²⁸ Carlson, ss. 21-22.

mutlakiyetçi aynı zamanda otoriter eylemlerden kurtulmak için hukuksal sınırlar oluşturmak istemektedir. Bu ancak bir sözleşmeyle gerçekleştirilebilir. Bilindiği üzere toplumsal sözleşmenin savunucusu olan John Locke tarafından oluşturulan Toplum Sözleşmesi, bireyin ön plana çıkışı ve hukukun üstünlüğünü savunurken mutlakiyetçiliğin ve keyfiyetçiliğin engellenmesindeki temel metin olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Liberalizm, merkantilizmin ulusal çıkarların kısıtladığını ve tekelci bir yaklaşım içerisinde olduğunu savunarak serbest piyasa ekonomisini savunmaktaydı. Merkantilizm, liberalizme göre orta sınıfa zarar vermekteydi. Liberalizm de bunu göz önünde bulundurarak, serbest piyasa ekonomisini, herkesin sisteme angaje olabileceği bir sistemi savunmaktaydı. “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler.” (Laissez faire, laissez passer). Liberallere göre devletin sadece toplumun güvenliğini ve düzenini sağlaması gerekmektedir. Ekonomik olan diğer olgulara, devletin müdahale etmemesi savunulmaktadır. Bireyin rasyonel ve iyi olduğunu savunan akıma göre, doğaya uygun davranan bireylerin zihinleri ve bedenleri birbirinden ayrılmaz parçalardır. Haliyle insanın bu donanımlarıyla ve emekleriyle sahip olma - mülkiyet edinme- hakkına gereksinimi vardır. Burada önemli bir faktörün hazır sırası gelmişken bahsedilmesi gerekmektedir. Liberal düşünürler eşitlik, bireyin özgürlüğü, hukukun üstünlüğü kavramlarını savunurken, temel olarak erkek üzerinden hareket etmişlerdir.²⁹

Liberalizmin bireyi bu kadar savunmasındaki temel, aslında bireyin ezilmesinden kaynaklı bir tür yozlaşmış düzeninin getirdiği eksikler olarak bahsedebiliriz. Birey, yaşadığı dönemde keyfiyetin getirdiği eşitsizlik altında yaşamak istemiyordu; diğer insanların birbirlerinden farkı yok düşüncesine hakimdi; ancak devlet erkini elinde bulunduranlar, istedikleri takdirde diğerlerinin çıkarlarına karşı hareket edebilecek ve haklarından mahrum bırakabilecekti. Bu yüzden bir anayasa oluşturarak, hem monarşi yerine parlamentarizmi tercih etmek hem de demokrasi olgusuna geçişi sağlayarak bireyin doğal haklarına (mülkiyet, genel oy, eşitlik vb.) kavuşmasını sağlayacaktı. Liberaller bireyin özgürleşmesinde demokrasinin önemini vurgularken, demokrasinin halka hesap verilebilirliği arttırdığı ve saydam bir yönetim sistemi ortaya çıkardığını da vurgulamaktadır. Liberalizmin içerisinde farklı seslerin ortaya çıkması, liberal düşünürlerin sanayi devriminin

²⁹ Fatmagül Berktaş, “Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, **19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, (Ed. H.Birsen Örs), 2010, ss. 47-114.

getirdiği yoksulluk, varoş kültürünü doğurması gibi kötü sonuçlara sessiz kalmasından hoşnutsuzluğunu belirtir nitelikteydi. Klasik mülkiyetçi olarak bilinen liberalizm, içerisinde kavram değişikliğine giden bir sonuçla karşılaştı. Bu değişikliğe varılan yolda, işçi sınıfının etkilerini görmek mümkündü, çocuk işçiler, hastalıklar, cehalet bunu destekler nitelikteki etkilerdi.³⁰

Liberalizmin önemli savunucularından Mill, *Özgürlük Üzerine* adlı yapıtında, bireyin önemini vurgulamış; demokrasi üzerine düşüncesini “Demokrasi kişinin kendi kendine yönetimi değil, kişinin herkes tarafından yönetimidir.” şeklinde değerlendirmiştir.³¹ Mill, demokrasinin gelişmesinde diğerlerinden farklı olarak, kadınların oy hakkına sahip olmasını savunup günümüz genel oy ilkesinin temellerini atmıştır. Kölelik kavramına karşı tutumu, özgürlük düşüncesine olan yatkınlığını çağdaşlarına nazaran hangi düzeyde olduğunu açıklar niteliktedir.³²

Liberalizmdeki bu değişmeye karşı devletin bazı alanlarda etkin olmasını savunan kitle arasında bulunan T.H. Green, buna negatif–pozitif özgürlük ayrımı getirerek liberalizm içerisinde farklı bir sınır belirleyip, devletin insanları bazı alanlarda özgür bırakırken bazı alanlarda hayatlarını idame ettireceği şekilde gözetim altında tutması gerektiğini savunmuştur. Sosyal liberalizm olarak geçen bu ayrışma, devletin klasik liberal anlayıştaki gibi sadece güvenlik ve düzen politikalarıyla ilgilenmemesi gerektiğini; aynı zamanda vatandaşların sosyal yaşantı şartlarını iyileştirmesi ve ortak iyi için bir tür adım atması gerektiğini savunmuştur. Bir bakıma güç veya kapasitenin oluşması için devlete bazı pozitif yükler yüklemiştir.³³

Liberalizmle aynı çizgide devam eden bir diğer düşünür olarak karşımıza çıkan Kant, *Ebedi Barış* adlı eserinde, hukukun üstünlüğünden bahsederek doğal bir düzenin nasıl var olması gerektiği üzerine kuramlar sunmuştur. Kant, barışı insanoğlunun gerçekleştirmesi gereken en güç mesele olarak tanımlamaktadır. *Ebedi Barış* adlı eserinde yer verdiği kavramlarla dünyayı anlamlandırmak ve düzenin nasıl çalışırılığını göstermeye çabalamıştır. Kant, dünya düzeninin devletlerin iyi ve kötü niyetine bakılmaksızın barış ortamı için doğal bir süreç içerisinde olduğunu belirtmiştir. Rasyonellik bakımından aynı şekilde ilim olgusu üzerinde duran Kant,

³⁰Berktaş, ss. 74-77.

³¹ John S. Mill, *Özgürlük Üzerine*, (Çev. ,Tuncay Türk), Oda Yayınları, İstanbul, 2008, s. 9.

³²Berktaş, ss. 80-84.

³³ Avital Simhony, “Beyond Negative and Positive Freedom: T.H. Green's View of Freedom”, *Political Theory*, Cilt: 21, Sayı: 1, 1993, ss. 28-54.

ahlak kavramını da irdeleyerek siyaset politikalarının nasıl şekillenmesi gerekliliğini vurgulamıştır.³⁴

Liberal düşünürler, insanların eğitilerek mükemmel olabileceği düşüncesiyle hareket edip bu şekilde savaş ortamını da işbirliği odaklı hareketle ortadan kaldıracabileceklerini savunmuşlardır. Birey-devlet odaklı yaklaşım sonucunda, sosyal ve ekonomik alanlarda gösterdiği pozitif yönlü eğilim sonucunda, bazı kazanımlar elde edilmiştir. Birey odaklı elde edilen bu kazanımlar, devletlerinde ilişkilerinde baş aktör olacağı düşüncesine vakıf olmalarına sebep olmuştur. Bireyin çıkarlarının sadece bir devletle sınırlı olmayacağı, diğer devletlerle de ilintili olabileceği düşüncesindeki kanı, liberallerin devletlerarasındaki ilişkilere bakışlarını geliştirmiştir. Liberallere göre devletin iç politikadaki tutumları çok çeşitlilik göstermektedir; bu farklılık devlet rejimleri üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Devlet rejimleri kimi zaman tamamıyla fayda-maliyet analizi kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu, her zaman geçerli bir algılama biçimi değildir; ancak belirli kalıplarla etkileşimi gün yüzüne çıkartabilmektedir. Bu ortaya çıkan etkileşimin, uluslararası politikanın sadece yarıştan ibaret olmadığı, barışçıl ve yakınlaşma politika güdümünü etkileyen bir tür faktör olduğu, liberaller tarafından öne sürülmüştür.³⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, güç dengesi politikasına karşı eleştirileri doğururken, liberal düşünür olan Haas ve Mitrany tarafından karşılıklı bağımlılık ilkesinin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Devletlerin uluslararası sistemde barışı devamlı hale getirebilmeleri için birbirlerine bağımlı olduklarından bahsedilmiştir. Mitrany tarafından ortaya konulan devletlerin dış politikadaki 'çoklu kanal erişimi' kavramı üzerinden karakterize oldukları düşüncesi, dış politikadaki oluşumların devletlerin sosyal hedeflerini, ekonomik büyümelerini, vatandaşlarının güvenliğine dair birbirleriyle olan bağımlılığını vurgulamıştır. Yani artık üniter bir yapıdan çok, merkezsizleştirilen bir yapının olduğundan bahsetmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün devletleri birbirleriyle etkileşim içinde bulundurmaya yönlendirmekte olduğu; çünkü bireyin devlet dışında sosyal ve ekonomik bir güç olduğu, bu düşünceyi açıklar nitelikte bir örneklemdir veya ekonomik alanda gerçekleştirilen yaptırımlar ekonomik entegrasyonu sağlamak için yapılan

³⁴ Ernts Eduard Hirsch, Kant'ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 1946, ss. 3-31.

³⁵ Carlson, s.39.

çalışmalardır. Karşılıklı etkileşimin ortaya çıkardığı bu bağımlılık rejimi, uluslararası sistemdeki anarşik yapıyı sınırlandırmakta ve barış için temel oluşturmaktadır.³⁶

Liberal düşünce, uluslararası sistemde işbirliği kavramını çeşitli aracılık yöntemleriyle aktörler ve sistem arasındaki öngörülebilirliği arttırdığı düşüncesini vurgulamaktadır. Krasner tarafından uluslararası aktörlerin davranışlarını belirli rol modellerinin, normlarının, kurallarının ve karar verme prosedürlerinin var olması, işbirliği odaklı yaklaşımla sistem entegrasyonunu sağlayıp uluslararası sistemi kontrol altında tutmakta olduğu görüşü; uluslararası sistemi Neoliberal kuramca açıklar niteliktedir. Aktörlerin, kendi çıkarlarına dayalı anarşist politikalar yerine, mutakabiliyet beklentisi üzerinden entegrasyonu zenginleştiren bilgi birikimi sağlıyor ve müzakereleri kolaylaştırıyor olması, realist politikanın öngördüğü uluslararası sistemin temelinde varsayılan devlet kavramının yanına uluslararası örgütlerin var olduğu düşüncesini de destekliyor niteliktedir. Uluslararası rejimlerin küçük devletlerin de yer aldığı bir örgüt pozisyonu ile onlar açısından fayda sağlayarak hareket etmesi, uluslararası ortamda çatışma tehlikesini güç dengeleme pozisyonu ile düzenlemekte ve politikalarını güçlendirmek isteyen devletlerin hegemonyan politikalarına engel olmaktadır.³⁷

Neo-liberal düşünce, insan haklarını, özgürlükleri ve demokratik sistemi önemseyen bir düşünce olarak devletler için sivil haklarının ön şartlarının veya sivil haklarının sağlandığı bir ortamın oluşumunu benimsemektedir.³⁸ Askeri müdahale, bir bakıma insani yardım olarak Neoliberal düşünce için makul görülen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda günümüzde askeri müdahalenin demokratik yönetim ve insan hakları üzerine yoğunlaşarak yapılıyor olması tartışma konusudur. Silah transferi, neo-liberaller için gelişmekte olan ülke ile yapılan bir tür ekonomik işbirliği, ticaret ortaklığı olarak düşünülmektedir. Aynı rejim doğrultusunda hareket eden, ortak paydada buluşan devletlerin birbiriyle olan yardımlaşması olarak görülebilmektedir.³⁹ Ticaret olarak askeri malzeme anlaşmalarını gerçekleştiren ülke ile insan hakları, demokrasi, özgürlük alanında yapılan araştırmalarda pozitif korelasyon olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu şu şekilde

³⁶Carlson, ss. 39-40.

³⁷Astrid B. Boening, **From The Barcelona Process to The Union for The Mediterranean: Sectors and Levels of Integration and Trust in The Mediterranean Region**. (Master Dissertation), University Of Miami, 2009, ss.49-50.

³⁸Simeon Micah Harvey, **No Room for Democracy in The Arms Bazaar: US Arms Transfers in The Middle East and North Africa**, (Master Dissertation), University of Kansas, 2015, s. 5.

³⁹Harvey, s. 12.

açıklayabiliriz; askeri bakımdan gelişmiş bir ülkenin Amerika Birleşik Devletleri gibi daha ileri seviyede demokrasi özgürlük, sivil haklarının var olduğu bir ülke olarak görebiliriz. Tabi bahsettiğimiz gibi, bu bir tartışma konusudur.⁴⁰

Liberalizm üzerine geliştirilen paradigmlar ile beraber değıştirilmek istenen düşünce, günümüz dünyasında artık küresel ticaret olarak sınırların kalktığı bir düzen içerisinde hegemonyan gücün sadece askeri alanda gerçekleştirileceğı güç toplamıyla değil, aynı zamanda dünya ekonomik sistemini elinde tutan demokrasi alanında gelişmiş, insan hakları alanında gelişmiş bir düzen barındıran yeni bir güç kavramının doğmasına öncülük eden bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Neo-liberalizmin güç potansiyelini elinde bulunduran aktörlerin devlet dışında uluslararası rejimler olduğu düşüncesi, artık realist düşüncenin de içinde bulunmasını zorunlu kılan bir ortam yarattığının kanıtıdır. Neo-liberal düşünce ‘sistematik bağımlılık’ kuramıyla devletlerin birbirleriyle olan bağımlılıklarının gelişeceğini savunup, realist düşünceyle beraber kabul ettiğı anarşik olan yapıyı uluslararası ilişkileri sınırlayabileceğini savunmaktadır.

1.2. Güvenlik Kuramları Işığında Deniz Güvenliğı

1.2.1. Denizlerin Önemi

Dünyanın dörtte üçünün sularla çevrili olması, insanlık adına suya bir önem atfetmesine sebep olmuştur. Yaşam alanlarının dünyanın yörüngesel hareketlerinden ötürü sular altında kalması veya yeni alanların ortaya çıkması, insanlığın suya olan merakını arttırmış ve bu konu üzerine çalışmalar gerçekleştirmesine ortam hazırlamıştır. İnsanoğlu, bilindiğı üzere denizi kullanmayı öğrenmesiyle birlikte hem besin olarak hem de transport olarak hayatı için birçok kolaylık sağlamıştır.

Denizler, insanlığa ekonomi ve bilinç alanında birçok katkı sağlamıştır. Denizler, insanlara kazandırdığı materyalist oluşumlar yanında zor şartlarda yaşamayı, tehdit etmeyi, tehdit edilmeyi, güvende olmayı vb. birçok hayatsal oluşumları da öğretmiştir. Bilim, kültür, uygarlık alanında etkileşimin sağlanmış olması, toplumların duyarlılıkları noktasında ilerleme kaydetmesine ortam hazırlamıştır. Bilindiğı üzere İlk Çağ uygarlıklarından olan Hititler, denizlerdeki etkinlikleri sayesinde, Karadeniz ve Akdeniz bölgesinde üstünlük sağlayıp ekonomik alanda gelişim göstermiştir. Mısır’ın, Akdeniz ve Ege ile olan ticareti deniz yoluyla sağlanmaktadır. Hititlerin denizlerdeki ilerleyişi, politik bir üstünlük sağlarken aynı

⁴⁰Harvey, s. 13.

zamanda ekonomik olarak Mısır'ın ticaret yolları üzerindeki etkinliğini sarsar niteliktedir. Denizler üzerinde ilerleyen ekonomik olgunlaşma, kara ticaretiyle tamamlayıcı rol oynamaktadır. Hititlerin Doğu Akdeniz'de ilerlemek isteyişi ve üstünlük kurma çabası, tarihteki ilk anlaşma olan Hitit-Mısır Savaşı sonrası imzalanan Kadeş Anlaşması'nın bir bakıma öncüllerini oluşturmaktadır.⁴¹

Denizlerin ilk medeniyetler için önemi, daha sonraki medeniyetlerde artarak devam etmiştir. Haçlılar, denizler üzerindeki etkinliklerini Hristiyan devletlerin denizel bölgelerdeki üstünlükleriyle sağlamaktadırlar. Şehir Devleti anlayışla hareket eden Venedik, Ceneviz gibi devletler, denizlerdeki donanmalarıyla hem askeri alanda hem de ekonomik alanda dönemindeki devletlere nazaran ön sırada seyretmektedirler. Osmanlı kurucularından olan Orhan Bey'in oğlu Halil'in, Rum korsanlar tarafından kaçırılması sonucunda verilen 30.000 Venedik altını, dönemin hakim gücünü kullanan para birimi üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca Venedik ve Cenevizlilere verilmiş olan tam gümrük ayrıcalığı da bunu destekler niteliktedir.⁴²

İslam devletlerinin denizlere verdiği önem, denizlere olan ilginin hangi boyutta olduğunu açıklar niteliktedir. İlk İslam Devletlerinden olan Fatımiler (969-1171) ve Eyybiler'in (1171-1250) donanma üzerinde etkili bir gücünün olduğu belirtilmektedir. Selahaddin tarafından Beyrut'un denizden ve karadan kuşatılması, bu dönemde İslam devletlerinde denizlerin aktif olarak kullanıldığının göstergesidir. Memlûklüler de denizlere ilgi duymuşlardır. Kıbrıs ile olan ilişkilerinde, bunu deniz donanmasına verdikleri önemle göstermişlerdir. Memlûk Sultanı 1.Baybars'ın (1260-1277) denizlere verdiği önemi, diğer sultanlardan daha fazla bu konuyla ilgilenip denizlerdeki güvenlik algısı üzerine stratejik ve konumsal planlamalar yapmasından anlamaktayız.⁴³

Bildiğimiz üzere Osmanlı İmparatorluğu üç kıtada hüküm sürmüş bir devlettir. Devletlerarası ilişkilerde deniz yolunu kullanarak hem ekonomisini hem güvenliğini hem de siyasi üstünlüğünü sağlayarak birçok avantaj elde etmiştir. Toprakları üzerinde orman alanlarının fazlaca bulunması, kereste alanında gemiler için gerekli ihtiyacı sağlamıştır. Bu sebeple donanmanın üretimi, gelişimi konusunda

⁴¹ Özlem Sir Gavaz, "Hitit İmparatorluğu'nun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hakimiyet Politikası", **İCANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, 2007, Ankara.s. 2829.

⁴² Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 49-53.

⁴³David Ayalon, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri: İslam Âlemi ile Hristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası", **Tarih Dergisi**, Sayı: 25, 1971, ss. 39-50.

sıkıntılı olduğu pek söylenmemektedir. Güvenlik ve gelir elde etmek amacıyla 1497 yılında Fransa-Venedik ittifakına karşı Floransa, Milano, Ferrara devletlerinin Osmanlıya vaatle bulunduğu 50.000 duka, Osmanlı donanmasının Venediklerle çarpışacak seviyeye gelmesinde tetikleyici güç unsurlarından birini oluşturmuştur. Kızıışan Akdeniz ilişkileri, devletlerin güçle doğru orantılı olarak fetih politikalarının ortaya çıkmasını hazırlamıştır.⁴⁴Bu ve buna benzer temaslar, denizlerdeki güvenlik ve önem vurgusunun 15. Yüzyıl'da nasıl şekillendiğini açıklayıcı olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerika'nın keşfiyle başlayan kıtalar arası uzun mesafeli ilişkiler, dünya üzerinde kolonizasyon fikrinin ortam bulmasına yardımcı olmuştur. Britanya gibi denizler alanında gelişmişlik gösteren devletler, el değmemiş birçok yere deniz yolculuğuyla ulaşp birçok alanda etkileşim sağlamışlardır. Üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak anılmasındaki sebepler arasında, etkin olarak uyguladığı kolonicilik tutumu bu olgunun anlaşılmasındaki temel faktör olarak görülebilmektedir. Amerika'nın bağımsızlık savaşıyla sonuçlanan 13 koloninin ayaklanmasına sebep olan İngiltere'nin, Amerikalı koloniler arasındaki insan haklarına aykırı ve keyfi tutumu, kolonicilik fikrini taçlandırır şekilde örneklendirilebilir.

Uzak kıtalar arası gerçekleşen bu serüvenler, artık deniz araçlarının gelişmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Portekiz, kolonici hareketler gerçekleştirip Hindistan üzerinden yeni yollar keşfederek denizlerin egemenlik üzerindeki katkısını bir kez daha kanıtlamıştır. Dünya ticaretini değiştirir nitelikteki gelişmeler, çıkarları çatışan devletleri denizlerde karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı Portekiz çekişmesi buna örnek teşkil eder niteliktedir. 1552 yılında Piri Reis donanmasıyla birlikte Hürmüz Boğazı'nı elinde tutan Osmanlı'nın, Portekiz'e karşı harekete geçmesi ancak başarısız olması.⁴⁵

Sanayi devrimiyle beraber fabrikalaşan, demirleşen dünya düzeni deniz ekseninde de etkilerini göstermiştir. Bunu en açık şekilde 1. Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi'nde görebiliriz. İtilaf Cephesi tarafından gerçekleştirilen hareket, güçlü deniz birlikleri ve donanmalarıyla Türk tarafında denizden gerçekleşen saldırıda 179.000 zayıat vermesine neden olmuştur. İtilaf devletlerinin bu hareketi, deniz

⁴⁴ İnalcık, ss. 132-134.

⁴⁵ Pal Fodor, **İmparator Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı**, (Çev.,Özgür Kolçak), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016, ss. 139-143.

gücünü kullanıp güvenlik zafiyeti içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin başkentini işgal edip tek yönlü savaşı bitirmektir.⁴⁶ Görüldüğü üzere denizlerdeki güvenlik ve strateji algısı, 20.yüzyılda da önemini bir hayli arttırmıştır. Ayrıca deniz yolu üzerinde olan İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olması açısından çok önemlidir. Bu da Osmanlı'nın deniz güvenliğine verdiği önemi bir hayli arttırmaktadır.

Pearl Harbor'da ABD gemilerine yapılan saldırı, dünyada gemilerin güvenliğine şüphe ile yaklaşılmasına zemin oluşturmuştur. 1942-1945 yılları arasında ABD'nin 12 adet uçak gemisinin batırılması, denizlerdeki çatışma ortamının ve güvenlik üzerine etkilerinin tartışılmasına ortam hazırlar boyuttur. Bu kadar büyük gemilerin dünya savunmasında vasat olduğu düşüncesi, bir anda ülkeleri savunmasız boyutlara getirecek pozisyona düşürmüştür. Bir bakıma güvenlik algısında denizlerdeki olguları sarsar nitelikteki gelişmelerdir.⁴⁷

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında ortaya çıkan Körfez Krizi, denizlerin dünya petrolüne olan etkisini göstermektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nde sıkı kontrol altında olan petrol geçişi, artık Japonya ve Batı Avrupa için daha kolay elde edilebilir bir enerji kaynağı hali almıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde ekonomik programlar stratejik planlamaların altında bırakılırken, Soğuk Savaş sonrası jeoekonomik olgular ön plana çıkmıştır. Askeri olgulardan çok, ekonomik değerlerin ön planda tutulduğu bu dönem, denizlerin dünya üzerindeki güvenliğine ve önemine artı değer katan nitelikte gelişim göstermiştir.⁴⁸

20. Yüzyıldaki gelişmeler denizlerin bütün ülkeler için önemini artırır nitelikte değer almıştır. Çünkü dünya ticaretinin gerçekleştiği bu alan, bir anlamda dünyayı kontrol etmektedir. Denizlerle başlayan ilk seyahatler, bu dönemde gittikçe ilerlemiş ve bir tür taşıyıcı rolüne bürünmüştür. İlk Çağ'daki veya 15. Yüzyıl'daki taşımacılık, 20. Yüzyıl'da insanların tüm alanlarda faaliyet göstermesine ön ayak olmuştur. Günümüze gelen süreç, artık ulaşım konusunda, taşımacılık konusunda denizlerin önemini tartışılmaz hale getirmiştir.

İnsanlığın denizlere verdiği değer her geçen gün artarken, bir o kadar da insanlık için endişe yaratmaktadır. Çünkü gelişen, büyüyen insanlık, aynı zamanda

⁴⁶ Recep Boztemur, **Gallipoli in The First War**, <http://www.turkishculturalfoundation.org/education/files/gallipoli-in-the-first-world-war.pdf>(03.05.2017).

⁴⁷ James Kraska, **Maritime Power and The Law of The Sea: Expeditionary Operations in World Politics**, Oxford University Press, 2011, ss. 215.

⁴⁸ Stephen J. Cimbala and Peter Forster, "The Persian Gulf Crisis: American Leadership and Global Sharing", **The US, NATO and Military Burden-Sharing**, Routledge, New York, 2005, s. 63.

zararlı bir takım girişimlerde bulunmaktadır. Ürettiğimiz filoların denizi kirletmesi veya günümüzde gıda ve ilaç olarak kullandığımız maddelerin deniz ürünlerinin yok olmasına ortam hazırlayıp umarsızca hareket etmemiz gibi.

Günümüz dünyasında yaşayan yaklaşık 7,5 milyar insanın varlığından bahsedilmektedir. Dünya nüfusunun yoğun olduğu yerlerin genelde deniz kıyısında olması, denizlerin önemini arttırmaktadır. Dünya üzerinde 356.000 km. alan, kıyı ve sahil şeridi olarak denizler tarafından çevrilmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %39'u, kıyı ve sahillere 100 km. mesafede yaşamaktadır. Okyanus balıkçılığı, dünya besin tüketimi için önemli yer teşkil etmektedir. Dünya ticaretinin %80'i ve günlük petrol arzının %50'si deniz ticaretiyle gerçekleşmektedir.⁴⁹ Uluslararası ticaretin yapısını oluşturan denizlerin güvenlik bakımından önemi, dünya devletleri tarafından değışilmeyecek boyuttadır. Büyük kargo taşımacılığının gerçekleşmesi için ucuz ve güvenli yol olan deniz ulaşımı, dünya ticaretinin sürdürülebilmesi için güvenlik noktasında hassas ve üzerine düşünülmesi gereken bir konudur. Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya'da korsan saldırılarına karşı tepki gösterme amaçlı korsanlıkla mücadele adına gerçekleştirilen işbirliği, 19. Yüzyıl'da kölelikle mücadele politikasından bu yana benzeri görülmemiş bir birleşme örneğidir. Hükümetler ve devletler, denizlerdeki bu canlılığı korumak için birçok anlaşma ve caydırıcı yöntem yaratmışlardır. 2009 yılında New York Deklarasyonu'nun uluslararası gemi ve liman güvenliğine dair gerçekleştirdiği oturuma, birçok devlet katılmıştır: Kıbrıs, ABD, Singapur... Uluslararası ticaretin bu denli önemli olduğu noktada, gemilerin güvenliği için gemi çalışanlarına eğitim verilmektedir. Tehlikeli bölgeye giriş durumu, alarm prosedürü, jest mimik hareketleriyle iletişim, gemilerin kör noktalarına olan dikkatin artırılması gibi. Denizcilerin aldığı eğitimler hem gemileri için hem de kendileri için hayati önem taşımaktadır. Çünkü denizlerin önem kazandığı, dünya ticaretini etkilediği bu ortamda, korsanların fide için göze almayacağı şey yoktur.⁵⁰

Dünya üzerinde kıyılara sahip olan devletler kıyılara sahip olmayan ülkelere nazaran sürekli gelişim süreci içerisinde yer almışlardır. Bu devletler, münhasır

⁴⁹ John W.Stolze, "Security and Stability on the in Landwater ways: Naval river in forces", **Naval Peacekeeping and Humanitarian Operations: Stability from The Sea**,(Eds. James J.Wirtz & Jeffrey A. Larsen)Routledge, New York, 2008, s. 130.

⁵⁰James Kraska, **Contemporary Maritime Piracy: International Law, Strategy and Diplomacy at Sea**. ABC-CLIO,California, 2011, ss. 59-61.

ekonomik bölge⁵¹ olarak deniz hukukunda geçen kavram üzerinden hareket ederek, askeri ve istihbarat alanındaki genişletici politikaları uluslararası sistemi tehdit eder nitelikte olsa dahi, bu olguyu sınırlandırıp dünya barışı için katkı sağlar nitelikte yol kat etmişlerdir. Kıyıların öneminin çatışmacı ortamı engellemek ve güvenliğin sağlanması için gerekli olduğu düşüncesi, dünya üzerinde oluşmuş birçok ortaklığın kıyılara olan etkisi doğrultusunda başarılı olduğu kanısını beraberinde getirmiştir; örneğin 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı, Güney Kore ve Kuveyt savunması, NATO'nun Sırbistan müdahalesinde gerçekleştirdiği Akdeniz harekatı.⁵²

Ocak 2000 tarihinde, ABD donanmasına 5 farklı yerde saldırıda bulunulmuştur. Singapur, Malezya ve Endonezya denizlerinde gerçekleşen bu saldırılar, dünya üzerinde denizlerdeki risk alanının değerlendirilmesine yol açmıştır. Buna ek olarak Akdeniz'de gemilere yapılan intihar saldırıları, Cebelitarık Boğazı'ndan geçen gemilere botlarla yapılan terörist çıkarmaları, İsraili turistleri taşıyan Cruise'lara yapılan saldırılar, cihat çağrısı altında ağ kurmaya çalışan bu ve buna benzer düşünceler, denizlerdeki risk ve güvensizlik olgusunu açıklayabilmektedir.⁵³

11 Eylül saldırısı sonrası deniz ötesinden gelen saldırılara karşı dünya daha duyarlı olmaya başlamıştır. Çünkü bu gibi terör saldırıları artık kolay bir vaziyet almış ve güvenlik zafiyetlerini ortaya koyar nitelikte olgular olduğunu ortaya çıkarmıştır. Güçlü deniz birlikleri, hem diğer ülkelere hem de kendi güvenliğine hizmet edebilecek noktada olduğu düşüncesine kanaat getirir niteliktedir. Güçlü deniz kuvvetleri, aynı zamanda güçlü diplomasi düşüncesine yer vermektedir. Denizlerin artan bu güvenlik üzerindeki rolü, kullandığı teçhizatla doğru orantılı olarak daha fazla avantaj sağlama yolunda ilerlemektedir. Uçak gemileri, güdümlü füzeler, dizel denizaltıları, helikopterler, birçok noktada müdahale ortamı yaratmaktadır. Dar sularda gerçekleştirilen operasyonlar, bu düşüncenin doğruluk payını açıklar nitelikteki çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Uyuşturucuyla mücadele operasyonları, düzensiz göç ile mücadele, insan kaçakçılığı, insanlık

⁵¹ Münhasır ekonomik bölge: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde 1982'de kabul edilen bir kavramdır. Kıyı ülkelerinin kıta sahanlığı bitişik bölgesinde 200 mil alan içerisinde deniz kaynaklarını arama ve kullanma yetisine sahip olma hakkıdır. Bkz. <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=884> Erişim: (03.05.2017).

⁵²Kraska, *Contemporary Maritime*, s. 10.

⁵³Peter Chalk, *The Maritime Dimension of International Security: Terrorism, Piracy and Challenges for The United States*, Sayı. 697. Rand Corporation, 2008, s. 21.

dramı, demokratik olgular üzerine etkiler, çevre çalışmaları gibi unsurlar denizler üzerinde dayanışma ortamının oluşmasına önayak olmuştur.⁵⁴

1.2.2. Deniz Güvenliğinin Yeni Vizyonu ve Gelecekteki Yeri

Günümüzde dünya ticaretinin %90'lık bölümünün denizler tarafından gerçekleştirilmesi, denizlerin öneminin yadsınamayacak noktaya geldiğinin yegane temelidir. Modern dünyanın inşasında karşımıza çıkan liberal ticaret algısının oluşmasına hem ucuzluğu hem de güvenliği açısından yön veren denizler, hayatımızın bir parçası olduğunu kanıtlamaktadırlar. Denizlerin bu özelliğini yadsıdığımız takdirde, dünyanın bir kısmının kıtlığa diğer kısmının da soğuktan donma noktasına geleceğine olağan gözle bakmamız gerekmektedir. Çünkü bugün dünya üzerinde 50.000 ticaret gemisi uluslararası ticaret yapmaktadır. Her türlü kargoyu taşımaktadır. Dünya üzerinde 150 farklı ülkeye kayıtlı dünya filosu, çok geniş bir ağıla dünyanın nerdeyse bütün ihtiyacını karşılamaktadır.⁵⁵ Çevre kirliliğine olan en düşük seviyedeki etkisinin insanlık için artı değer katması, deniz yollarının ve denizlerin insanlık için önemini bir kez daha kanıtlar niteliktedir.

Denizler altına döşenen boru hatları, üzerlerine kurulan platformlar, hidrokarbon yataklarının işletilmesi, küresel enerji taşınımı, her geçen gün denizlerin çatışma ortamı yaratmasına meyil veren bir alan olduğunu lanse etmektedir. Denizlerin altından geçen, artık dünyamızın vazgeçilmez iletişim ağları olan fiber optik kablolar, dünyanın ekonomik düzeyini elinde tutan veri aktarımını sağladığı için küresel sistemin ana arteridir. Afrika ve Akdeniz bölgesinde yer alan hidrokarbon yatakları, dünya siyasetinde ve ekonomisinde denge unsuru kabiliyetini elinde taşıırken, küresel güçlerin de dikkatini çekmiştir. Küresel ısınmayla hız kazanan buzulların erimesi sonucunda Antarktika ve çevresindeki cazip petrol kaynaklarının dünya güçlerini dikkatini çekiyor olması, ayrıca 2048 yılında bu bölgedeki doğalgaz-petrol ve diğer mineraller üzerindeki işletme yasağının üzerine politikalar, denizlerdeki rekabetin nasıl bir kırmızı çizgiye taşınacağını göstermektedir. Bu denli gelişmeleri dikkate aldığımızda, 21. Yüzyılda hâkimiyetin denizlerde olacağını düşünmek içten değildir.⁵⁶ Bu olgular arasında arktik yapı üzerinde bir güç mücadelesi yaşanacağını görebiliriz. Söz konusu konum enerji ve

⁵⁴Kraska, **Contemporary Maritime**, ss. 246-252.

⁵⁵ **International Chamber of Shipping**, <http://www.ics-shipping.org/shipping-facts/shipping-and-world-trade> (03.05.2017).

⁵⁶ Bülent Bostanoğlu, **Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi**, Türk Deniz Kuvvetleri Yayınevi, İstanbul, 2015, ss. 7-8.

yeni ticaret hatları için önem arz etmektedir. Arktik üzerinde var olan NATO gücü karşısında pasifik üzerinde olan Rus-Çin gücü hissedilmektedir bu bağlamda 21. Yüzyılda ülkeler arasında kaymalar yaşanabilir bu da hegemonyanın yönelimi noktasında yarışlara sahne olabilir.⁵⁷

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Türkiye'nin bir parçası olarak dünya konjonktüründe yer alıyor olması, denizellik açısından dünyaya hâkimiyet alanında EMB üzerine hareket etmesi açısından bazı ülkelerin çıkarlarını zedelediğini görebilmekteyiz. Akdeniz'de Kıbrıs açıklarında bulunan hidrokarbon yatakları üzerine aramalar gerçekleşirken, belirli bölgelerdeki tespit edilen yataklar, diğer devletin elini güçlendirmesine sebep olmaktadır. Kıbrıs sorunu müzakerelerinin çıkar çatışması üzerine kesilmesinden bahsedilirken, Salih Saner “Biz bugün hidrokarbon mu yoksa Kıbrıs sorununu mu çözeceğiz? Kıbrıs sorununun çözümüne daha yıllar var, hidrokarbon için de sabırsızlananlar var. Ona ayrı bir çözüm de bulunabilir.”⁵⁸ yorumuyla denizlerdeki bu ortamın asıl sebeplerinin ne olduğunu ortaya koymaktadır.

Rusya menşeli enerji şirketi GAZPROM, Afrika kıtasındaki ilişkilerini derinleştirerek petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde gerçekleştirdiği yatırım ve geliştirme projeleri, Afrika kıtasının bu noktadaki önemini açıklar niteliktedir. Tabi ki bunların transfer edilmesi, denizler ve boru hatları noktasında önemini ortaya koymaktadır. Çünkü Mısır'ın yılda 2,2 trilyon metreküp olan doğalgaz rezervi, Papua Yeni Gine ile yapılmış ve daha sonradan bozulmuş olan 110 milyon metreküp deniz aşırı doğal gaz keşfi ve çıkarılması, 2008 yılında Cezayir'in Ayn El-Essel'de 220 milyon varil petrol keşfi, Gazprom şirketinin gözlerini kamaştırır niteliktedir.⁵⁹ Elde ettiğimiz veriler, değişen dünya koşullarının taşımacılık ve enerji noktasında hangi boyutlara ulaştığını açıklamaktadır. Büyük küresel sermaye ve küresel devletlerin, uluslararası sistemlerin realist düşüncesi olan güç faktörünü ortaya koyarak elde edeceği çıkarlar, 21. Yüzyılda denizler arası ilişkiler, bilim dalını oluşturacak nitelikte seyretmektedir.

Denizlerdeki bu gelişmeler, güvenlik ve güç potansiyel tehditlerini de beraberinde getirmektedir. Çünkü çok büyük ekonomik istatistiklerin yer aldığı ve

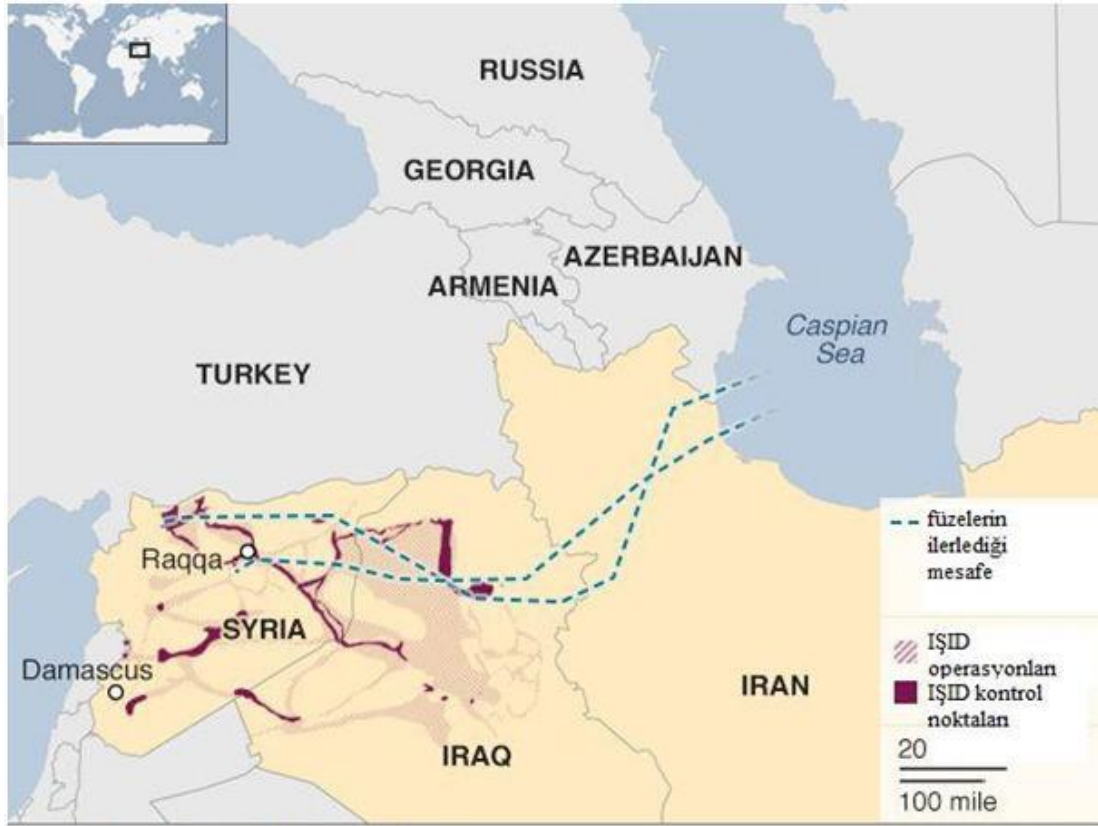
⁵⁷ Emekli üstteğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

⁵⁸ Ece Göksedef, “Akdeniz’de Petrol Bulma Şansı Bitmedi”, **Aljezeera**, [http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/akdenizde-petrol-bulma-sansi-bitmedi\(03.05.2017\)](http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/akdenizde-petrol-bulma-sansi-bitmedi(03.05.2017)).

⁵⁹ Alp Yüce Kavas, “Rus Enerji Devi Gazprom’un Afrika’daki Faaliyetleri”, **Bilgesam**, <http://www.bilgesam.org/incele/58/-rus-enerji-devi-gazprom%E2%80%99un-afrika%E2%80%99daki-faaliyetleri/#.WTQqe9R96t8>, (04.05.17).

ortaya çıkardığı argümanların korunması, güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Günümüzde Suriye'deki enerji kaynaklarının dünya üzerindeki petrol satışlarını etkilemesi ve I.ş.i.d. terör örgütünün buradaki spekülasyon hareketiyle dünya düzeni üzerinde tehdit oluşturması, güvenlik alanında birçok operasyonun I.ş.i.d.'e karşı gerçekleşmesi, buna pozisyon yaratmıştır. Buradaki operasyonun gerçekleşmesinde Rus donanmasının Hazar Denizi'nden ateşlediği füzeler etkili olmuştur. Hazar Denizi'nden 1.500 km. uzaklıktaki 11 adet hedefe gerçekleştirilen bu operasyon, bir bakıma günümüz dünyasında denizlerin aldığı yeri açıklar niteliktedir.⁶⁰

Harita 1 : Hazar Denizi'nden Gönderilen Rus füzeleri

kaynak: Rusya Savunma bakanlığı ,akt BBC

21. Yüzyılda denizlerin hakimiyet ve güç konusunda önder rol oynayacağı düşüncesi, bu ve buna benzer gerçekleşen dünya üzerindeki çalışmalarla kanıtlanmaktadır. Deniz altından ateşlenerek bir kara parçasını vurma gücüne sahip olan teknolojik gelişmelere sahip denizaltılar, bize bu noktada öngörüler sunmamıza ortam hazırlamaktadır. Rusya tarafından üretilen, Soğuk Savaş dönemindekilerden

⁶⁰ Russian missiles 'Hit is in Syria from Caspian Sea, **BBC**, 07.10.15, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34465425>, (04.05.17).

daha gelişmiş olan, 90 kişilik mürettebatın 100 gün boyunca içinde yaşayabileceği, aynı zamanda 300 torpido ve oniks, kalibre füzeleri taşıdığı, 600 metre derinliğe ulaşabildiği, 1.500 deniz mili uzaklıktaki hedefleri vurabilme gücüne sahip nükleer denizaltıları, deniz üzerindeki rekabet ortamını gözler önüne sermektedir.⁶¹ Rusya ajan gemilerinden Viktor Leonov'un Şubat ayı 2017'de ABD denizaltı karargahı açıklarında tespit edilmesi, gelişmeler üzerinde nasıl bir yöntem izlendiğini açıklamaktadır. Aynı şekilde 2016 yılında Posdmoskvie adlı Rusya'nın emektar ajan denizaltısının denizlere tekrar dönmesi, veriler ışığında Rusya'nın askeri alanda harcamalarında artışların gerçekleşmesi, deniz üzerinde de karşılık bulmaktadır. Bu da iki kutuplu sistemde dünyanın diğer bir parçası olan Rusya'nın, günümüz dünyasında da denizlere verdiği önemle hegemon devlet olma fikrini barındırdığını göstermektedir.⁶²

2013 yılında ABD tarafından tamamlanan Zumwalt⁶³ (DG1000) adlı yüksek teknolojiye sahip, içerisinde Tomahawk füzelerini ve birçok gelişmiş silah kapasitesini barındıran, farklı tip motor sistemi ile elektrik üretebilen ve seyahat hacmini arttıran destroyer, denizellik konusunda ABD'nin bu alandaki yatırımlarını açıklamaktadır. Yüksek teknoloji radar sistemi ile istihbarat konusunda diğerlerine oranla ön planda olması, güvenlik hususunda birçok avantaj sağlamaktadır.⁶⁴

2009 yılında inşaatına başlanan ve 2017 Eylül ayında ABD donanmasına katılan Gerald Ford adlı ABD uçak gemisi, 350 metre boyunda olup 12,9 milyar dolara mal olan bir yatırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 2021 yılına kadar bütçelerinden ayırdıkları 81 milyar dolar ile envanterlerine 38 gemi katma düşüncesi, deniz güvenliği, denizlerin ehemmiyeti hususundaki hassasiyetini tam olarak açıklamaktadır.⁶⁵

Kuzey Kore'nin dünya konjonktüründe artan faaliyetleri, denizler üzerinde de gerekli potansiyel eğilimini beraberinde getirmiştir. Elinde bulundurduğu balistik ve

⁶¹ Russia Launches most Powerfull Nuclear Attack Submarine Yet, **Independent**, 05.04.17, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nuclear-attack-submarine-yasen-class-tass-kalibr-cruise-missiles-east-europe-severodvinsk-a7667511.html>, (06.05.17).

⁶² Lucas Tomlinson, "Russian spy Ships Pottend Closer to U.S. near Navy Submarne Base", **Foxnews**, 05.02.17, <http://www.foxnews.com/us/2017/02/15/russian-spy-ship-spotted-30-miles-south-connecticut.html>, (06.05.17).

⁶³ Zumwalt için bkz: http://www.navy.mil/ah_online/zumwalt/, (06.05.17).

⁶⁴ Dave Majumdar, "I Just Toured the US Navy's Most Advanced Stealth Warship Ever" **The National Interest**, 13.10.16, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/i-just-toured-the-us-navys-most-advanced-stealth-warship-18041>, (07.05.17).

⁶⁵ "ABD'nin 13 Milyar Dolarlık Uçak gemisi", **NTV**, 08.04.14, http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abdinin-13-milyar-dolarlik-yeni-ucak-gemisi,9EAYt7G4nEq7r9O_83_bGQ/Wzronck700G0RtBk3k9rpA, (08.05.17).

nükleer füzelerle dünya güvenliğini tehdit eden Kuzey Kore, denemekte olduğu denizaltı füzeleriyle bu konudaki güç potansiyelini ve alana vurguladığı kayda değer ilgiyi gözler önüne sermektedir. Uzmanlara göre elinde bulundurduğu 70 adet balistik füze ateşleme sistemine sahip denizaltı ile geliştirdiği çalışmalar, deniz kuvvetlerinin önemi noktasında değerlendirmeye değer bilgiler sunmaktadır. Denizaltıdan gerçekleştirdikleri balistik füze denemesi, Japonya yakınlarına 310 deniz mili uçmuş ve açıklamalara göre Kuzey Kore bu alanda gerçekleştirilmiş yeni bir rekora kendisi adına imza atmış, ateşlenen balistik füzenin 600 deniz mili isabet kabiliyeti olduğu açıklanmıştır.⁶⁶ Denizlerdeki bu önemli gelişmeler birbiri ardına devam ederken, güvenlik kavramı da denizler üzerinde şekillenmeye başlamaktadır.

İran tarafından Basra Körfezi'nde gerçekleştirilen denizaltıdan füze fırlatma çalışmaları⁶⁷, Çin tarafından geliştirilmeye çalışan nükleer denizaltı tipleri, -094A, 094 ve 2020 yılına kadar 095-⁶⁸ bu alandaki gelişmelere diğer devletlerin hangi boyutta takip ettiğini açıklar nitelikte olgulardır.

⁶⁶Jeff Daniels, "Northkorea's hidden Submarine Threat is Another Worry as Regime warn Sit's "Ready" For War", **CNBC**, 12.04.17, <http://www.cnbc.com/2017/04/12/north-korea-submarine-threat-is-another-worry.html>, (08.05.17).

⁶⁷Ariel Zilber, "Iran 'Conducts Failed misilse Test from Same Submarineus ed by North Korea' Just Days after Near-Incident with us Warship in Strait of Hormuz", **Dailymail**, 03.05.17, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4471140/Iran-conducts-failed-missile-test-submarine.html> , (08.05.17).

⁶⁸Mark Prigg, "China's Secret 'Hupack'stealth Nuclear Subsurface with missiles that Could Reach Anywhere in The US", **Dailymail**, 12.01.17, <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4110448/China-s-secret-humpback-stealth-nuclear-sub-surfaces-missiles-reach-US.html>, (08.05.17).

2. BÖLÜM

AKDENİZ'DE DENİZ GÜVENLİĞİ

2.1. Akdeniz Güvenliği

“Avrupa ruhunun rahmi ve medeniyet yaratan bir makine” Paul Valery.⁶⁹

Tarih boyunca birçok medeniyetin hakimiyeti altında bulunan, birçok etkileşim, kültürel çeşitlilik, ticaret, çatışma yaratan, ayrıca hakimiyeti üzerinde bulunan medeniyetler üzerinde hegemonya kurma gücü sağlayan bu sular, günümüzde de birçok alanda faaliyet konusu teşkil etmektedir. Söz konusu durumun bu denli bir önem arz etmesi de dünya üzerindeki gözlerin bu çevreye dönmesini makul kılmıştır. Ünlü kişiler tarafından methiyeler düzenlenen⁷⁰, önemi vurgulanan bu coğrafyanın 20.ve 21. Yüzyılda önemi gitgide artmıştır ve büyük ölümlere sebep olan, dünyanın kaderini değiştiren birçok olaya şahitlik etmiştir. Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı'nda Yunanistan'ın İzmir çıkarması, Napolyon'un Mısır'ı işgali, Süveyş Kanalı krizi, Soğuk Savaş Dönemi rekabet yarışının hızlanmasına katkı sağlayan -Malta Krizi- gibi birçok olay.

Hristiyan ve İslam coğrafyasının buluşma noktası olarak Akdeniz'i görmek, tarihsel açıdan uygun bir bakış açısidir. Çünkü bölgeyi ayırdığımızda bir tarafta İslam coğrafyası söz konusuysen, diğer tarafta Hristiyan coğrafyası mevcuttur. Ve bu iki büyük algı, buluşma noktası olarak Akdeniz bölgesinde etkileşim içinde bulunmak zorundadır. Bu etkileşim kimi zaman savaş ile gerçekleşirken, kimi zaman ticaret ile güvenlik algısına hizmet eder şekilde hareket etmiştir.⁷¹ Uluslararası ilişkilerin ilk zamanlarda üzerinde pek düşünülmeyen, kitaplara konu olmayan karşılıklı çıkar politikalarının eski zamanlardaki devletlerarası ilişkilerde karşımıza çıkması, o zamanların realist güvenlik, realist politika algısını işaret etmektedir.

2.1.1.Akdeniz'in Deniz Güvenliğindeki Yeri

Demirin, sanayi devrimi sonrasında kullanım alanının günlük hayatımızda daha işler bir hale gelmesi ve askeri mühimmatların yapımında son derece ileri seviyede kullanılmasıyla beraber, gelişen pozitivist düşüncenin, ilerleyen bilimsel araştırmaların sonucunda insan doğasının elde etme ve ele geçirme arzusu,

⁶⁹ Arda Ekşigil, “İklim-i Cazibedarımız Akdeniz”,**Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 280, Nisan 2017, ss.74-83.

⁷⁰Ekşigil, ss.74-75.

⁷¹ Dominic Fenech, “The Relevance of European Security Structures to The Mediterranean (Andviceversa)”, **Mediterranean Politics**, Cilt: 2, Sayı: 1,1997, ss. 149-176.

Akdeniz’de rekabet ve çatışma durumunu daha da ön plana çıkarmıştır. Buharlı makinenin donanmaya mobilize edilmesi, bu alandaki ilk büyük çalışma olarak karşımıza çıkmıştır. Bir tür devir niteliğindeki hareket, denizlerdeki seyahat ve güvenli yolculuk paradoksunu ortadan kaldırmaya yönelik adım olarak değerlendirilebilecektir. Korsanların demode teknolojileri üzerine, savunmalı ve emniyetli birer güç olarak tehdit oluşturacaktır. New York savunmasında kullanılmak üzere gerçekleştirilen buharlı bir entegrasyona sahip katamaran şeklindeki icat, dünya düzeni üzerindeki gelişmelere öncü olarak şekillenmesini sağlamış, günümüz deniz araçları oluşumuna yardım etmiştir.⁷²

19. Yüzyılda artan koloncilik sonucunda denizlerin öneminin artmasıyla beraber, Akdeniz’in belirli yolları barındırması ve büyük okyanusları geçmektense daha kolay bir şekilde kıta parçalarına ulaşım imkânı sağlaması, İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkilerde rol oynamıştır. İngiltere’nin denizlerdeki üstünlüğü, Fransa üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve Akdeniz politikasını değerlendirmesine neden olmuştur. Bu dönemde ilerleyen İtalya ve Avusturya İmparatorluğu, Fransa’ya nazaran daha ön planda bir deniz gücüne sahiptir. Bu oluşumun denizlerdeki güç yarışına önem kazandırmış olması, Fransa’nın bu alandaki gelişimine katkı sağlamıştır ve modern anlamda bir düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Akdeniz’in 19. ve 20. Yüzyıl’ın süper güçlerine ev sahipliği yapmış olması, bu bölgenin önemini arttırmakla beraber daha da karmaşık bir yapı ortaya çıkarmıştır. Çünkü Akdeniz’de sadece bu üç kuvvet söz konusu değildir; aynı zamanda birçok kıyı bölgesine sahip küçük yapılar, stratejik önemi hat safhada olan adalar, birçok problemi beraberinde getiren olgulardır.⁷³

20. Yüzyıl’da gelişen ülkelerin beraberinde getirdiği, dünya sahnesinde yerini almaya çalışan Almanya gibi devletlerin koloncilığe gecikmiş olması sonucundaki çatışmalar, bir bakıma denizlerde olası çatışma ortamı yaratmaktan geri kalmaz nitelikteki önemli gelişmelerdir. 19. Yüzyıl ve devamında gerçekleşen emperyalist hareketler, Kıbrıs’ın İngilizler tarafından işgal edilişi(1878), İtalya’nın Libya işgali(1911), Fransa’nın Cezayir’i işgali(1830), Mısır’ın İngiltere işgali (1881), Rodos ve On iki Ada’nın işgali(1912), Akdeniz bölgesinin önemini vurgular nitelikteki gelişmelerdir. Dönemi incelediğimizde ticaret ve toprak kaygısı, Akdeniz

⁷²Jon Hendrickson, " **We are now a Mediterranean Power**": Naval Competition nd Great Power Politics in The Mediterranean, 1904-1914, (Doctoral Dissertation), The Ohio StateUniversity, 2012, s. 25.

⁷³Hendrickson, ss.11-14.

üzerinde hâkimiyet mücadelesine ortam sağlamıştır. Akdeniz'e sahip olma arzusu, bir çok düşünürün de bahsettiği gibi dünya sisteminde güç sahibi olma imkanı sağlamayı beraberinde getirmektedir. Bu verimli coğrafyanın güvenliği de, denizler üzerindeki etkinlikten geçmektedir. Bakıldığı zaman, işgalci devletlerin ana kıtalarına olan uzaklıkları, ancak deniz gücüyle çözümlenecek bir yaklaşımla örtüşür düzeydedir. 1. Dünya Savaşı'nda askeri ikmallerin yaşandığı coğrafya olan Akdeniz'in savaşı kuvvetlerin deniz ve kara ihtiyaçlarını karşılamada temel ulaşım yolu olarak kullanılması, Akdeniz'in önemini vurgulamaktadır.

Akdeniz aynı zamanda Karadeniz ile komşu olan bir denizdir ve Karadeniz ile işbirliği yapmak için Akdeniz'den mesafe kat etmeniz gerekmektedir. Boğazlar ile mevcut bir coğrafyaya sahip olan 2.5 milyon km²'lik bu alan, güvenlik unsurunun tartışılmaz önemini üzerinde taşımaktadır. Haliyle bu ehemmiyete sahip bu alan, üzerinde çatışmalar yaşanması kaçınılmaz bir saha yaratmaktadır. 1. Dünya Savaşı sonrası değişen düzen, Akdeniz üzerinde işbirliği ortaklık çalışmaları üzerinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın etkisiyle beraber bloklaşmaların yer aldığı bu coğrafya, güvenlik ve ülkelerin çıkarları üzerine kullanılan bir tür üs olarak ev sahipliği yapmıştır. Bilinmektedir ki sözüm ona sadece Rusya'nın sıcak deniz politikası olarak açıklanan bir cümleye sığdırılan bu düşünce, tabanında birçok değişkeni barındırmaktadır.

Soğuk Savaş evresinde Akdeniz güvenliği, dünyanın diğer devletlerinin güvenliğiyle bağdaşır nitelikte bir perspektifle yaklaşılmaktadır. Başkan Truman tarafından 1950 yılında imzalanan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin gizli bir belgesinde, İtalya'nın Akdeniz'deki ABD güvenliği için ekonomik ve askeri ortağı görülmesi gerekliliği düşüncesi mevcuttur ve Akdeniz'e komünist rejimin yayılmasını engelleme amaçlı bir eylem gerçekleştirmek düşüncesine vakıf olunması gerektiği vurgulanmıştır. ABD, Akdeniz'deki yapısını İtalya'daki seçimlerle doğru orantıda güçlendireceği düşüncesiyle hareket ederken, legal yollardan komünist bir oluşumun gerçekleşmesi durumunda müdahale edilmesi gerektiği savunmuştur. Bu belgede NATO ve İngiltere'nin görüşü alınarak, İtalya'da olası durumu askeri yöntemlerle bertaraf edileceği vurgusu yapılmıştır.⁷⁴ Akdeniz'in, ABD açısından bölgenin Orta Doğu'ya olan yakınlığı, ayrıca komünist rejimin yayılımını engellemesi açısından

⁷⁴Ganser Daniele, NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe, Routledge, Washington, 2005, s.67.

ekonomik ve stratejik önemi NATO ülkeleri tarafından da göz önünde bulundurularak hareket edilmektedir.

2.1.2. Akdeniz’de Deniz Güvenliği’nin Önemi

Akdeniz birçok alanda günümüz dünyasındaki olayları yakından seyreden bir coğrafi konum olarak karşımızdadır. 20. ve 21. Yüzyıl’da başlayan ve devam eden akımlar çevresinde gelişen ve sürekli bir dinamığe sahip olan bu coğrafya, birçok ulusu ve devleti barındırmaktadır. Eklenen veya eksilen düzen, insan hakları, hukukun üstünlüğü, ticaret, iletişim, kültürel farkındalık açısından her geçen gün evrilmektedir. Bu evrim süreci bazen müdahale gerektirirken bazen faydalanma durumunu ortaya koymaktadır. Örneğin Arap Baharı, oluşumunca insanlık dramlarının yaşandığı bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

NATO tarafından gerçekleştirilen güvenlik ortamına üs sağlanması, güvenlik açısından önemliliğini açıklamaktadır. Örnekle açıklarsak; Sırbistan müdahalesi sırasında NATO birliklerinin Akdeniz üzerinden çıkarma gerçekleştirmeleri. Afrika kıtasındaki gelişmemişliğin dayattığı sebepler doğrultusunda, iç savaşlardan kaçan kişilerin Avrupa’ya geçiş yolu olarak deniz ulaşımını kullanıyor olması, Avrupa güvenliğini tehdit etmektedir. Bu tehdit unsuru insan kaçakçılığı, terör faaliyetleri, uyuşturucu kaçakçılığı gibi otorite sarsıcı eylemleri beraberinde getirdiği için deniz güvenliğinin ne denli önemsenmesi gerektiğini açıklamaktadır.

Gelişen dünya düzeninin beraberinde getirdiği artan enerji sarfıyatı için gerekli ham madde olanağı, taşıma düzeneği, boru hatları, fiber optik kabloların iletişim ağında kullanılıyor olması, bu ağların bağlantısında deniz tabanlarının birleştirici etken olarak görev alması büyük önem arz etmektedir. Dünya ticaretinin büyük bölümünün deniz taşımacılığıyla gerçekleştiriliyor olması sonucunda deniz taşımacılığında gerçekleşen çevre kirliliği -petrol tankeri kazaları-, kaçak yakıt boşaltma, turistik kıyıların kirlenmesi ve buna benzer olgular, Akdeniz deniz güvenliğinde yer edinen olgulardır. Kıyı devletlerini bu ve buna benzer tehlikelerden uzaklaştırmak için deniz güvenliği önemli ana temadır.

2.1.3. Akdeniz’in Sosyolojik, Ekonomik ve Stratejik Değerlendirilmeleri

Tarih boyunca Akdeniz, Anadolu gibi birçok medeniyetin kıyılarını da kucaklamıştır. Akdeniz, Vikingler, Frigyalılar, Hititler, Osmanlılar, Cenevizliler, Habsburg, Burbon hanedanları, Arap, Fars ve daha birçok alandan çok zengin bir

etkileşim geçmişine sahip coğrafyadır. Kültürel mirasının bu denli gelişmiş olması, sosyolojik etkileri beraberinde getirmektedir. Bu etkileşim, insanlar açısından yararlı olsa dahi devletler açısından konumca içgüdüsel tavır gereği pek faydalı olarak görülmemektedir. Örneklersek, insan hakları bağlamında ülkesinde yaşadığı kaotik ortamdan kurtulmak isteyen bireyler tarafından göç gerçekleştirilmesi, göç edilmek istenen bölgede farklı bir algı ile karşılaşılıp daha çok tedbir amaçlı hareketlere yönelim gerçekleştirmektedir. Yani çoğu zaman kendi vatandaşlarının sahip olduğu insan hakları potansiyeline sahip olunamamaktadır.

Akdeniz, demokratik ve ekonomik olgulardan olumsuz yönde etkilenen coğrafya olarak görülmektedir. Bazen, ülke nüfusunun %40'ı coğrafi konum olarak kıyı bölgelerinde yaşamasına rağmen gayrisafi hasılanın sadece %6'sını oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Ofisi'nin elde ettiği veriler doğrultusunda Mısır nüfusunun 2025 yılında iki katı olacağı doğrultusundaki tespiti, bu büyük genişleme sürecinin şehir alanlarında ortaya çıkacağı ve mağrip ülkelerde her sene 1 milyon kişinin işsiz kalacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda fazla iş gücü, enflasyon, gıda sıkıntısı ve belki de bir göç hikâyesi olarak insanlık dramlarına denizler yine şahitlik edecektir. AB ülkelerinde genel olarak doğurganlık oranı, 1,58 civarlarında seyretmektedir. Dikkate değer bir şekilde 2,1 düzeyinden aşağıda olması, nüfus seyrini korumak için gerekli sınırdan aşağıdadır. Mağrip ülkelerdeki bu pozisyon artışı, Kuzey Afrika ülkelerinden Avrupa'ya göç etmek için çabalayan insanlar tarafından istila edilecektir. Bu bağlamda Avrupa ülkeleri enerji ihtiyaçlarını Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinden karşılamakla bu ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Özellikle Cezayir, Libya ve Mısır, %80 oranında Akdeniz'den Avrupa'ya enerji aktarımı gerçekleştirmektedir. Cezayir tek başına gaz üretiminin %60'ını oluşturmaktadır ve İspanya'nın ihtiyacının %70'ini karşılamaktadır.⁷⁵

Akdeniz'de gerçekleşen göç olayları, Avrupa ülkelerinde bir tehdit algısı yaratmaktadır. Çünkü bu tür sosyolojik olaylar, devletlerin toplumsal yapısında endişeler doğurmakla birlikte, halkın kültürel yapısında da değişiklikler meydana getirmektedir. Toplumsal güvenlik ve refah alanında gerçekleşen bu tür kitlece

⁷⁵Mendo Castro Henriques & Mohamed Khachani, **Security and Migrations in The Mediterranean: Playing with Fire**, Sayı, 50, IOS Press, 2006, ss. 137-145.

etkileşim, kimi zaman devlet politikalarında ters etki yaratmakta, toplumsal düzeni yozlaştırmaktadır.⁷⁶

Göç, önceden iç politika düzenlemesi sorunu biçiminde “lowpolitics” olarak sosyal sağlık politikaları, refah, göçün emek üzerindeki etkisi, eğitim, demografik alanlarda değerlendirilmektedir. Ancak sanayileşmiş ülkelerde başlayan istenmeyen göç olgusu, bir tür güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlanmış ve “highpolitics” düzeyinde algılanmıştır. Uluslararası güvenlik seviyesine terfi eden bu sosyolojik olgu, dış politikada etkili faktör alanına girmiş ve ekonomik, siyasi ilişkileri belirler düzeye gelmiştir. Fransa ve komşuları arasında göç olgusu, artık siyasi bir söylem olarak yerini almıştır.⁷⁷

1990’larla beraber artan uluslararası göç yörüngesi, Avrupa’ya Akdeniz üzerinden geçerek yoğunlaşmakta ve gitgide artan bu senaryo içerisinde endişeyi de beraberinde getirmektedir. Yasadışı artan göç olgusu, birçok Avrupa ülkesinde risk ve tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir. Özellikle artan insan kaçakçılığı ve sınır ötesi diğer suç örgütleriyle olan bağlantılarından dolayı sadece toplumun refah düzenini, ulusal kimliğini ve kültürel değerlerini tehdit etmekte kalmayıp, aynı zamanda toplumsal barışı ve istikrarı da sarsmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası ve 2003 Madrid’te patlayan bomba sonrası göç oluşumu, Avrupa’da tehdit olarak kırmızı alarm noktasına ulaşmıştır.⁷⁸ 21. Yüzyıl’daki olaylar, Avrupa’da “highpolitics” olarak görülme sebebini açıklamıştır. 2011 yılında Norveç’te gerçekleşen 92 kişinin ölümüne sebep olan silahlı ve bombalı saldırı,⁷⁹ Ocak 2015’te gerçekleştirilen Charlie Hebdo saldırıları,⁸⁰ 2015 yılı Kasım ayında Paris’te gerçekleştirilen silahlı ve bombalı ışid saldırısı,⁸¹ 2016 Mart ayında Belçika’da havaalanında gerçekleştirilen ışid tarafından üstlenilen intihar saldırıları,⁸² Temmuz

⁷⁶Sarah Mercedes Hughes, **Migration, Trade and ‘Globalization’: French Politics and The Euro-Mediterranean Partnership**, Doctoral Dissertations, Northwestern University, 1999, ss. 128-129.

⁷⁷Hughes, ss. 182-183.

⁷⁸Derek Lutterbeck, “Policing Migration in The Mediterranean”, **Mediterranean Politics**, 2006, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 59-82.

⁷⁹ İrfan Kurtulmuş, “Dünya Böyle Katliam Görmedi”, **Milliyet**, 24.07.11, <http://www.milliyet.com.tr/dunya-boyle-katliam-gormedi/dunya/dunyadetay/24.07.2011/1418028/default.htm>, (08.05.17).

⁸⁰“Charlie Hebdo Attack; Three Days of Terror”, **BBC**, 14.01.15, <http://www.bbc.com/news/world-europe-30708237>, (08.05.17).

⁸¹ CNN; Paris’teki Terör Saldırısında en az 153 Kişi Öldürüldü, **Hürriyet**, 13.11.15, <http://www.hurriyet.com.tr/pariste-silahlı-saldırı-40013825>, (08.05.17).

⁸² Belçika saldırısı için bkz.: “Brüksel’de art arda 3 Patlama: 34 Ölü”, http://www.ntv.com.tr/dunya/brukselde-art-arda-3-patlama-34-olu,ov0bn_57OkSIJHIU-yx0yA, (08.05.17).

2016'da Fransa'nın Nice şehrinde gerçekleşen İŞİD tarafından üstlenilen terör saldırısı,⁸³ dünya kamuoyunu terör üzerine tamamen sıkı güvenlik kurallarını uygulamaya davet etmiştir. Oluşan bu güvenlik zafiyeti düşüncesi çok fazla ölümü beraberinde getirdiği için, bu denli kaotik ve karmaşık bir ortamda göç olgusu üzerine yapılan tartışmalar, Avrupa'da güvenlik duvarı üzerinden geçememiş ve sosyolojik olarak bu olayı kendi düzenleri kapsamında değerlendirmişlerdir.

Bab-ül Mandeb Boğazı, Akdeniz için oldukça önemli bir boğaz olarak tanımlanmaktadır. Hint Okyanusu'nu Akdeniz'e Süveyş Kanalı'yla bağlayan bu boğazdan, Avrupa Birliği ülkeleri deniz ticaretinin %80'i, dünya deniz ticaretinin hacimce %20'si Aden Körfezi'nden geçmektedir.⁸⁴ ABD Enerji Bilgi Kurumu'nca elde edilen bilgiler ışığında, Bab-el Mandeb Boğazı'ndan ABD ve Kuzey Avrupa'ya yönelik günlük olarak 4.7 milyon varil rafine edilmiş ham petrol geçmektedir.⁸⁵ Bu oran 2013 verileri ışığında %20 oranında artmıştır. Diğer taraftan buradaki ekonomik olgular, Akdeniz üzerinde mutlak hâkimiyete sahiptir. Boğazın stratejik, askeri ve ekonomik ehemmiyeti söz konusudur. Akdeniz'e açılan bu boğazın çatışma veya farklı sebeplerden ötürü tehdit veya tehlike altında kalması, Akdeniz ve dünya ticareti açısından büyük önem arz etmektedir. Haliyle bu noktanın dünya üzerinde etkin bir konumu mevcuttur.

Harita 2: Yemen ve Bab-ül Mendep Boğazı

Kaynak:ABD

Enerji

Bilgi

Kurumu

<https://www.eia.gov/todayinenergy/images/2015.04.23/chart3.png> (09.05.17)

⁸³ Nice saldırısı için bkz.: "Nice'de Saldırı Ölenlerin 10'u Çocuk ve Genç, 52 Kişinin Durumu Ağır",BBC, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36800904>, (08.05.17).

⁸⁴Brendan J. Rowell, **A Sea Change for The Transatlantic Security Regime? Maritime Security Cooperation, Coordination and Competition in The Horn of Africa Region**, (Master Dissertation) The University of North Carolina at Chapel Hill, 2015, s. 1.

⁸⁵ Alexander Metelitsa, "Today's Energy",23.04.15, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=20932>(09.05.17).

Akdeniz insanları birbirine ayırıştıran bir bölge değildir. Daha çok Akdeniz, insanların birbirine katılmasını sağlayan bir bölgedir. Gelişmekte olan limanları ve bu limanların tedarikini sağlayan otoyolları, ekonomik olarak bölgesel kalkınmanın sağlandığının göstergesidir. Otoyolların ve raylı sistemlerin (trans maghrib)⁸⁶ gelişmiş olması, bölgede insanların ve ürünlerin serbestçe hareket edebilmelerine izin vermektedir. Bu bağlamda denizlerin güvenliği ve emniyeti noktasında Akdeniz'in farklılığı artmaktadır.⁸⁷

Avrupa Birliği, Akdeniz ülkeleriyle ekonomik olarak iş ortağı kapsamında yer almaktadır. İthalat ve ihracat alanında birçok Akdeniz ülkesiyle işbirliği gerçekleştiriyor olması, bölgesel olarak ekonomik bağın kurumsallaşması olarak değerlendirilebilir. 2009 verileri ışığında AB, Güney Akdeniz ülkeleri ile 119 milyar Euro ithalat yaparken 105 milyar Euro ihracat gerçekleştirmiştir.⁸⁸ AB, Norveç rezervlerinin azalmasının ardından, kendi politikaları bağlamında riskli ülkeler sayılabilecek diğer ülkelere bağımlı olma pozisyonundadır. Avrupa Komisyonu'na göre 2030'da kendi elektriğini üretebilmek için petrolün %90'ını ve doğal gazın %70'ini kullanmak zorunda kalacaktır.⁸⁹ Orta Doğu'nun bu denli karışık olması, Rusya'nın doğal gaz üzerindeki hakimiyeti, AB'yi Akdeniz'e doğru itmiştir. Libya, Cezayir gibi enerji kaynakları bakımından zengin ülkeler, bu alanda Akdeniz üzerine dikkatleri çekmiştir.

Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen enerji kaynağı ticareti, 1967 yılı öncesinde Basra Körfezi ülkelerinin ve Akdeniz ülkelerinin bölgeye petrol ithalatı ile gerçekleşmektedir. Mısır'ın izlediği hakimiyetçi siyasi politikaların gerçekleştiği dönemlerde, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi sonucunda yaşanan arbede, İsrail-Suudi Arabistan Savaşı sonrası Süveyş Kanalı'nın kapanması döneminde geliştirilen enerji karteli görünümlü oluşumlar, Libya, Irak, İran ve Kuveyt petrolünün Süveyş Kanalı'ndaki karışıklıktan ötürü bölgeye giremiyor olmasında nemalanarak üst düzey kar etme amacıyla hareket etmişlerdir. Bölge, petrol ithal eden ülkeler (Cezayir, Irak, Libya) ile petrol taşıyan ülkeler(Türkiye, Suriye, Lübnan) olarak ikiye ayrılmıştır. Bu

⁸⁶ Trans Maghrib Tren için bkz.: <https://www.railwaynews.net/new-high-speed-link-between-morocco-algeria-and-tunisia.html> (09.05.17).

⁸⁷ Astrid B.Boening, **From the Barcelona Processto The Union for The Mediterranean: Sectors and Levels of Integration and Trust in The Mediterranean Region**,(Doctoral Dissertation, University of Miami), 2009, s. 608.

⁸⁸ Remi Piet, **Energy and Environment—The “Coal and Steel” of The Union for The Mediterranean: How Sustainable Development can Ensure Democratization in The Middle East and North Africa**, University of Miami, 2011,s.16.

⁸⁹Piet, s.19.

dönemde hem taşıyan ülkeler hem de ihraç eden ülkeler yüksek karlar elde etmişlerdir.⁹⁰ Akdeniz'in günümüzdeki ulaşım yollarına sahip olmasına ortam hazırlayan kanallar Akdeniz'in stratejik konumunu artırırken, bölgenin gelişmesine de ortam yaratmaktadır. Görüldüğü üzere Süveyş Kanalı'nın çatışma hali, diğer ülkelerin yaşadığı sıkıntılar hakkında bilgi vermektedir.

1980 yılında Fransa, Akdeniz üzerinden gerçekleştirdiği Orta Doğu petrol ithalatına 26.78 milyon dolar harcamaktadır. Keza İtalya aynı şekilde 20.6 milyon dolar harcamaktadır.⁹¹ Akdeniz bölgesinde büyük ekonomik etkileşimlerin mevcut olması, Avrupa içerisinde de ticaret alanında gelişim süreçlerini doğurmuştur. Avrupa-Akdeniz ortaklığı Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinde serbest ticaret anlaşmasının var olmasını sağlamıştır. Oslo Görüşmeleri sayesinde AB'nin bölgeye Avrupa-Akdeniz ortaklığı kurması bağlamında, yaklaşık her yıl 2 milyar dolar yatırım yapacak olması, mağrip İsrail ve Katar bölgesi için gelişim fırsatı doğurmuştur.⁹² Avrupa-Akdeniz ortaklığı daha çok Barcelona süreci olarak bilinmektedir. Bu oluşum, ekonomik olarak işbirliğinin yanı sıra güvenlik protokollerinin de Avrupa açısından bir tür deneme süreci olarak seyretnmiştir. NATO'nun "hard security" algısında AB içerisinde güvenlik bağlamında etkin olmasına karşılık Barselona süreci, uyuşturucu, insan kaçakçılığı, ekonomik başarısızlık, düzensiz göç, uluslararası suç ve terör paradigmalarıyla "soft security" bağlamında mücadele edilmesine yardımcı olmuştur.⁹³

Sömürge dönemi mağrip ülkeleri ve Avrupa arasındaki ilişkiler tarımsal bağımlılıkla ilerlerken, bölgedeki sanayi oluşumlarının ihtiyacını karşılamak ve demografik yapının gereksinimlerine cevap vermek amaçlı bağımlılığı zorunlu kılar hale gelmiştir. Bu durum, Avrupa'nın mağrip ülkelerin gereksinimleri konusunda bölgede göç olgusunu hızlandırır şekilde Avrupa için problem teşkil edebilecek boyutlara yol açmıştır. Böylece Kuzey Afrika ülkelerinde ekonomik, sosyolojik ve kültürel değişimler ortaya çıkmıştır. Bu süreç aslında her ne kadar ekonomik anlamda bir işbirliği ve ortaklık süreci olarak Akdeniz ticaretinin önemini vurgulasa da, stratejik güvenlik olarak ilerleyen bir süreç tarzında kabul edilmesi mümkün bir

⁹⁰ John Vinson Bowlus, **Connecting Midstream: The Politics and Economics of Oil Transportation in The Middle East**, (Doctoral Dissertation) Georgetown University, 2013, s. 10.

⁹¹ S. J., Cimbalan & P. Forster, s.61.

⁹² Andre Barrinha, Pressing "The Reset Button in Euro-Mediterranean Security Relations?" **Journal of Contemporary European Research**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2013, ss. 203-214

⁹³ George Joffe "European Multilateralism and Soft Power Projection in the Mediterranean", **The European Union as A Security Actor in The Mediterranean**, Ed Fred Tanner & Joanna Schemm, 2001, ss. 31-32.

durumdur. Bölgenin temel gereksinimi olan ve Avrupa'yı tehdit eden barış, istikrar ve ekonomik durum, Akdeniz üzerinde gerçekleştirilen ticaret üzerine kurulmuş bir tür işbirliği ve ortaklık süreciyle gelişim sağlamıştır.

AB'nin enerji alanında MENA ülkelerine olan bağımlılığı artmakla birlikte, Akdeniz'de deniz ticaretinin önemi artmıştır. Bölgedeki siyasi çatışmalar AB ve ABD tarafından yakından ilgilenilen konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki enerji kaynağı bolluğu, tüketimleri fazla olan ve ham maddesi olmayan dünya ülkeleri tarafından güvenlik bağlamında özen gösterilecek konuma ait coğrafya algısına sahiptir. Bu bağlamda bölgenin stratejik konumu, konjonktürel konumu dikkat edilmesi gereken oluşumdur. Arap Baharı ve devamında karşı karşıya kaldığımız Suriye'deki iç savaş, akabinde dünya devlerinin bölgedeki güç mücadelesi, bölgenin stratejik boyutta değer kazandığının göstergesidir. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası Akdeniz topraklarındaki son üssü olarak Suriye'deki Tarsus üssünü kaybetmek istemeyişi ve bölgedeki son iletişim konumunu korumak isteyişi, bölgedeki çatışmaları yakından takip etmesine ortam hazırlamış; ayrıca bölgede Sovyet Rusya'nın yıkılmış olma durumu söz konusu olsa dahi ABD-Rusya çekişmesi, ABD'nin de Suriye'de etkin rol oynamak istediğini açıklamaktadır. Akdeniz bölgesinde ticaretin bu denli gelişmiş olması ve tehdit edici unsurun fazla olması bölgenin stratejik boyunduruğu altında güç gösterilerine ortam hazırlama denizlere hakim olma iştahını da kabarmaktadır. Bu yapı bölgenin stratejik üstünlüğünü ABD ve Rusya gibi büyük aktörlerin bölgeye olan duyarlılıklarını arttırmaktadır.⁹⁴

Akdeniz bölgesinin çağlar boyunca hem medeniyetin hem de ticaretin merkezi olduğu tarihsel metinlerde mevcuttur. Bölgedeki denizellik faktörü hakimiyet ve refah olgularını beraberinde getirmiş ve deniz gücü yaratma olgusunu ortaya çıkarmıştır. Deniz gücünün bu artan ehemmiyeti, Akdeniz'in sahip olduğu bu özel faktörlerden kaynaklandığını tahmin edebiliriz. Bilinmektedir ki coğrafi keşiflerden önce dünyanın merkezi ve hakimiyeti bu sularda yer almaktaydı. Dünya nüfusunun yoğun olduğu yerler bu coğrafyadaydı.⁹⁵ Julien Corbett Akdeniz için "Dünyanın kalbine benziyordu, barbarlar tarafından akınlara uğradıkça dünyanın bir

⁹⁴ Emekli üstteğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

⁹⁵ Geoffrey Till, "Mediterranean Security. Redefining Naval Force Structures after The Cold War", **Naval Strategy and Power in The Mediterranean: Past, Present and Future**, (Ed. John B. Hattendorf), Taylor & Francis e-Library, 2006, ss. 242-257.

ucunda parlayan bir kaleydi. Sanki susuzluk çeken dudakların yaşam gücünü sağlayan hakimiyet pınarını orada bulacaklar gibi.”⁹⁶

Akdeniz’in dünya üzerinde çok parlak nokta olarak tanımlanması, birçok alanda ufkumuzu açan büyük tarihsel geçmişe sahip olmasındandır. Etkileşimlerin yaşandığı amiyane tabirle dünya pazarı, bu coğrafyanın stratejik-coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır.

2.1.4. Akdeniz Deniz Güvenliğinin Dünya Sistemine Katkısı

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimiz gibi dünya coğrafyasının nadir olarak çok çeşitliliği barındırdığı konumlardan bir tanesidir Akdeniz. Bölge, tarımsal alanda ve balıkçılık alanında verimlidir. Aynı zamanda ekvatorial konumu itibariyle ılıman kuşak arasında kalması, yaşanılabilir iklim tipiyle birçok topluluğun tercihsel konumudur. Ulaşım alanında denizin sağladığı avantajlarla bölgeler arası etkileşimi hızlandırması refah ve zenginlik kazandırdığından ötürü, bilimsel çalışmaların da bir bakıma geliştiği lokasyon olarak göze çarpmaktadır.

20. Yüzyıl’da gelişen dünya düzeninin beraberinde getirdiği enerji ihtiyacı, postmodernitenin tüketim acımasızlığı, kapitalist bloğun kazandığı Soğuk Savaş serüveni, birçok alanda ticari ve mali ilişkilerin kurulmasına ortam hazırlamıştır. İletişim alanındaki gelişmelerin yarattığı hızlı ticari ortam, sosyal ağlar, dünyayı küresel bir köy haline getirmiştir. Küreselleşmenin toplumların kazanımlarına etkisi olduğu gibi, zararlarına da etkileri gerçekleşmiştir. Artık 21. Yüzyıl’la beraber dünya, önü alınmaz bir iletişim çağına geçmiştir. Eskiden dünyanın diğer ucunda gerçekleşen bir olaya belki 1 gün sonra ulaşırken, artık o bilgiye ulaşmanız sadece 1 dakikayı alacak boyuta ulaşmıştır. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi kavramları diğer insanları da farkındalığını oluşturan değerler biçiminde algılanmaya başlamıştır. Nükleer güçlerin dünyada birçok devlet tarafından kullanılıyor olması, tehdit algılarını da açık hale getirmiştir. Önceki konularda bahsettiğimiz gibi, Akdeniz’in sahip olduğu konum itibariyle dünyada finansal ve ticari anlamda yüksek potansiyeli bulunmasından ötürü tehdit edici durumlar, dünyayı tehdit etmek biçiminde algılanır düzeye ulaşmıştır. Bunun bir örneğini Arap-İsrail Savaşı’nda dünya yaşamıştır; bilindiği üzere petrol fiyatlarındaki değişim, tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu denli ticaret yollarına ve MENA bölgesinde siyasi

⁹⁶Julian Staffor Corbett, **England in The Mediterranean: A Study of The Rise and Influence of British Power with in The Straits, 1603-1713.** Cosimo, Inc.,ABD, 2007, s. 63.

kargaşaya sahip olan coğrafyada istikrarın sağlanması için güçlü bir deniz kuvvetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. ABD'nin donanma ve lojistik destek üssünün İtalya (Napoli-Sigonella) ve İspanya(Rota)'da bulunuyor olması, Akdeniz'de barış ve istikrarı sağlama amaçlı güvenlik potansiyeli hizmetini taşıdığı öne sürülen ünlü 6. Filo'nun bulunması, deniz güvenliğinde bölgesel çapta stratejik güvenlik politikası sürdürdüğünün veya sürdürmek istediğinin kanıtıdır.⁹⁷

Dünya üzerindeki etkisi bu denli yüksek olan bir coğrafya, konjonktür gereği kontrol altında, stabil düzeyde tutulması gerekmektedir. Gerçekleşen olguların pragmatik çerçevede değerlendirilip incelenmesi gerekmektedir. Akdeniz'de gerçekleşen kaotik bir durum, kelebek etkisi yaratıp diğer dünya ülkelerinde farklı algılanmaktadır; bu bölgesel düzenin sağlanmasında, etkin rol oynanması için en büyük saha alanıdır.

2.2. Akdeniz Deniz Güvenliğini Tehdit Eden Unsurlar

İnsan doğası gereği gelişmeye ve evrilmeye müsait bir yapısı olması, çevresel faktörlerle hızlanan bir süreç içerisine girmiştir. Teknoloji çağının yarattığı kapitalist düşünme yöntemi, arzu ve sahip olma güdümünü fütursuzca tetiklemiştir. Etkileşimlerin mevcut olduğu konumlarda bu istenç, fiziki eylemlere dökülmüştür. Fiziki olarak gerçekleştirilen eylemler kimi durumlarda hukuksal taban içerisinde ilerlerken, kimi durumlarda hukuksuzluğun baş gösterdiği mecralarda gerçekleşmiştir. Bu hukuksuzluk olgusunun gerçekleştirilmesinde ise eşitsizlik, çatışma hali, hak mahrumiyetleri öncül rol oynamışlardır.

Akdeniz bölgesinde Avrupa kıtasının güneyinde gelişen ve bilinçlenen insan topluluğu karşısında, Kuzey Afrika'nın daha az bilince sahip, daha az hakka sahip, eşitsizliğin, sosyal adaletin sağlanamadığı bir paradoksun içinde gerçekleşmiş olması eylemsel dönüşümlerde farkındalık hissi uyandırmıştır. Etkin olan, dinsel faktörler, etnik yapı, ekonomik değerler, uluslararası çıkarlar, yönetim şekilleri gibi birçok katalizörü içerisinde barındırmaktadır. Küresel dünyanın çıkar amaçlarını bazı olgularla kıvılcım tanesi şeklinde bu bölgede farklı hesaplar şeklinde işlememesi, bölge için karışıklıkları kaçınılmaz hale sokmuştur. Bu durum Akdeniz bölgesinde oluşan tehditsel faaliyetlerin oluşma biçimini ortaya koymaktadır.

⁹⁷Emir Aydın, Amerikan Askeri Üsleri, **21. Yüzyıl Dergisi**, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss. 97-99.

Küresel güçlerin bölgedeki hegemonya savaşı her dönem kendi sert rüzgârını hissettirmiştir. 6. Filo'nun Akdeniz'de bir güç simgesi olarak hareket etmesi ve diğer devletlere gözdağı veriyor olması, Rusya'nın istihbarat amaçlı kullandığı deniz kuvvetlerinin Akdeniz'de gerçekleştirdiği faaliyetler⁹⁸, bu durumun birkaç örneği olabilir. Bölgede bu denli uluslararası politika hareketleri, bölgenin taşlarını yerinden oynatırken aynı zamanda sosyolojik ve kültürel yozlaşmayı beraberinde getirmektedir. Bunun önemli faktörlerinden bir tanesi düzensiz göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap Baharı sonucunda bölgede ortaya çıkan çeyrek demokrasi olgusu üzerine kaotizmin hakim olması ve insanların bu gelişmeler öncesi düzen arzulama isteği ile Akdeniz ulaşımını kullanarak kendilerince insanca yaşayacakları ekonomik, sosyal, siyasal haklar elde edecekleri Avrupa kıtasına kaçma düşüncesi, 21. Yüzyıl'ı tehdit eden bir olgu olarak karşımızdadır.

Yukarıda değinilen keşmekeşliğin sürdüğü MENA bölgesinde terör örgütlerin ortaya çıkışı ve Avrupa'da endişe durumunun ortaya çıktığı bu dönemde gerçekleşen terör eylemleri, Akdeniz güvenliğindeki bir diğer sorun olarak bölgeyi felakete sürükleyen bu olgu niteliğini kazanmıştır. Terör faaliyetlerinin söz konusu olduğu coğrafyada korsanlık girişimlerinin bulunması kaçınılmaz bir durumdur. Somali örneğinde olduğu gibi bunu algılamak tümünden gelim veri üretimi metodolojisiyle çözümlemek olağandır.

2.2.1. Düzensiz Göç

1990'lardan bu yana birçok Avrupa ülkesine gerçekleşen düzensiz göç hareketi, bazı ülkeler açısından güvenlik anlamında risk oluştururken bazı ülkeler için de stratejik anlamda risk oluşturmaktadır. Özellikle sınır ötesi suç birlikteliğinden hareketle gerçekleştirilen insan kaçakçılığı ve uyuşturucu sevkiyatı, bu risk değerini arttırmaktadır. 11 Eylül ve 2003 Madrid saldırısı sonrası islamist terör örgütlerinin bu saldırılar ile bağlantısının bulunması, Avrupa'da ortaya çıkan endişe ve korkuyu kanıtlar nitelikte sonuç doğurmuştur. Kuzey Afrika'dan gelen göçlerin artması, içinde terör bağlantısı barındırıyor düşüncesini arttırırken; insan kaçakçılığının artması sonucu Akdeniz'de göçmen ölümlerinin artması, insanlık

⁹⁸ Rusya donanmasını Akdeniz'deki faaliyetleri için bkz.: "Russia Ships 'Chaseaway' Dutch submarine in Mediterranean" <http://www.bbc.com/news/world-europe-37928222>(11.05.17). Yine bkz.: "Cold War Hide and Seek: Nato Hunting Russian Subs in The Mediterranean" <http://www.express.co.uk/news/world/743527/Cold-War-hide-see-NATO-hunting-Russian-subs-Mediterranean>(11.05.17).

dramı yaşanmasına sebep oluştur. Bu durum üzerine Avrupalı devletlerin deniz kuvvetleri önlem çabalarında bulunmuştur ve insan kaçakçılığı, yasadışı göç üzerine faaliyetlerde bulunmuşlardır. Fransız deniz kuvvetleri düzensiz göçleri engellemek için Amarante operasyonu gerçekleştirmiştir ve devam etmektedir. Ocak 2003’de Avrupa Akdeniz deniz kuvvetleri tarafından Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya ve Portekiz yasadışı göç ile mücadele için Ulysses Operasyonu gerçekleştirmiştir. NATO’nun Akdeniz’de güvenliği sağlama amaçlı Etkin Çaba (ActiveEndavour) operasyonları da bu alanda girişimde bulunmuşlardır.⁹⁹

Arap Baharı’nın doğurduğu sonuçlar içerisinde önemli bir paya sahip olan göç olgusu, Akdeniz-Avrupa noktasında güvenlik alanında endişe verici durumu oluşturmuştur. Libya, Tunus ve Mısır’da gerçekleşen olaylar, Avrupa Konseyi’nin olaylar karşısında nasıl bir tutum sergileyeyeceği konusunda 2011 Ocak ayındaki birleşmesinde açıklanmıştır. Üç noktada belirledikleri stratejik planlamayla bu durumu bertaraf edebilecekleri düşünçesine vakıf olunmuştur. Konsey, kontrolünü geliştirmeyi ve desteklemeyi ilk olarak gerçekleştireceklerini, ardından sınırlarda düzenlemeler ile kontrollerin sağlanacağı konusunda iyileştirmeler gerçekleştireceklerini ve son olarak geriye dönüşü kolaylaştırma çabalarına ortaklık edebileceklerini açıklamıştır.¹⁰⁰ Bu yaklaşım bir bakıma AB ölkelerin güvenlik alanındaki hassasiyetlerini belirtirken izleyecekleri dış politika argümanlarını da ortaya koymaktadır. Sınır güvenliği konusundaki düzensiz göç hareketlerini göçmenler üzerinden gerçekleştirmek yerine daha çok bu göçmen krizine yol açan faaliyetleri terör olaylarını engellemek gibi açılımlar yaparak daha yapısal değişiklikler gerçekleştirebilecekleri alana doğru yönlendirmişlerdir.¹⁰¹

Arap Baharı’nın ortaya çıkardığı göçmen krizi, güvenlik duvarlarını altüst ederken insanlık vahşetiyle dünyayı karşı karşıya bırakmıştır. Yeni bir hayat umuduyla yola çıkan göçmenler, Akdeniz de yaşam savaşı vermektedir. Nisan 2015 Libya’dan Avrupa hayalleriyle yola çıkan göçmen gemisinin Malta açıklarında batması sonucu, Malta Başbakanı Joseph Muscat “Avrupa’nın kapıları eşiğinde iflas etmiş bir devlet ve burada faaliyet gösteren çeteler var. Bence yapılması gereken Libya’daki farklı grupları bir araya getirerek; ulusal birlik hükümeti kurmaya ikna etmek” gerekliliği düşünçesi, göçmen krizine sebep olan ölkenin Libya olarak

⁹⁹Lutterbeck, ss. 59-82.

¹⁰⁰Barrinha, **Pressing The Reset Button** ...ss.203-214.

¹⁰¹Derek Lutterbeck, “Blurring The Dividing Line: The Convergence of İnternal and External Security in Western Europe”, **European Security**, Cilt:14, Sayı: 2, 2005, ss. 231-253.

düşünülmesinden ötürü ortaya çıkan bir izlenimdir. Suriye’de devam etmekte olan iç savaş, yine aynı şekilde ölümleri, dramları beraberinde getirmektedir. Elde ettiğimiz veriler ışığında 2014 yılında Akdeniz’de gerçekleşen göçmen faaliyetleri sonucunda 3.283 kişi, 2015 yılında 3784 kişi, 2016 yılında 5.098 kişi, 2017 yılı Mayıs ayına kadar 1.309 kişi hayatını kaybetmiştir. Suriye’deki iç savaşın Akdeniz üzerindeki göç olgusuna etkileri bu değerler ışığında açıkça görülmektedir.¹⁰²

Birçok eleştirel çıkışıyla dünya üzerinde farklı gruplar tarafından bazen sözlü bazense fiziki saldırılara uğrayan Charlie Hebdo Dergisi, 2015 yılında Akdeniz’de yaşanan bu insanlık dramına karşı Avrupa’nın sessiz kalmasını bir bakıma kendi toplumsal planlamaları doğrultusunda hareket edişini, Nisan ayında cansız bedeni bodrum kıyısına vuran Aylan Kürdi ile karikatürize ederek eleştirmiştir.¹⁰³

2.2.2. Korsanlık

Akdeniz’in İ.Ö. ve İ.S. devamlı olarak dünya üzerinde etkili bir coğrafya olması tabi ki beraberinde farklı tehdit unsurlarının oluşmasına mahal vermektedir. Birçok stratejik konumun bölgenin içinde yer alması, otoriteler için bir tür avantaj sağlarken korsanlar içinde avantaj sağlamaktadır. Çünkü korsanlar yağma, haydutluk, haraç üzerine hareket ederek karşısındakiler üzerinde can ve mal güvenliği tehdidi oluşturmaktadır. Ticaretin Akdeniz’de etkin olduğu dönemde birçok korsan faaliyetinin de ortaya çıkması, temel olarak korsanlık faaliyetini gerçekleştiren kişilerin hangi amaçla hareket ettiklerini, nasıl bir çıkar sağladıklarını açıklamaktadır. Kolay yoldan para kazanma, gasp, tehdit ve ölüm, denizlerdeki korsanlık faaliyetlerinin ana unsuru olarak bilinmektedir. İ.Ö. 750-700 yılları arasında Akdeniz’de kolonizasyon¹⁰⁴ hareketi gerçekleşmiştir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin var olduğu bu dönem “Büyük Kolonizasyon Dönemi” olarak bilinmektedir. Kurulan bu koloniler anakentten uzakta Kuzey Suriye, Libya bölgesi gibi yerlerde gerçekleştirilmektedir.¹⁰⁵ Bu dönemde korsanlık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve korsanlarla mücadele yöntemlerinin uygulandığı bilinmektedir.

¹⁰² Migrant Fatalities Worldwide, **Missing Migrant**, <https://missingmigrants.iom.int/latest-global-figures>, (11.05.17).

¹⁰³ Charlie Hebdo’ya ‘Aylan’ Tepkisi, **Hürriyet**, 15.09.15, <http://www.hurriyet.com.tr/charlie-hebdoya-aylan-tepkisi-30075645>, (11.05.17).

¹⁰⁵ Ozan Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 70.

Büyük İskender'in hakimiyeti altındayken, Batı Anadolu ve Akdeniz sahillerinde istikrarlı yönetim gereği korsanlık faaliyetleri pek gerçekleşmemiştir. Ancak Büyük İskender'in ölümüyle birlikte bölgede ortaya çıkan istikrarsız durum, korsanların yönetimde dahi iktidarı belirleyici duruma ulaştıklarını göstermektedir. Korsanlık kavramının bir yandan otoriteyle beraber hareket ediyor olması, diğer taraftan bağımsız bir alanda devam ediyor olması, bu oluşumun güçlenmesinde etkili olmuştur ve Akdeniz bölgesinde Helenistik dönemde dahi Akdeniz güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Birçok otorite kendi çıkarları doğrultusunda korsanlık faaliyetlerini destekledikleri, işbirliği içinde bulundukları kaynaklarda mevcuttur. Rodos Adası'nın kuşatılması (İ.Ö 305) için korsanlardan yardım alınması, Romalılarla mücadele edilirken korsan gemilerinden yardım alınması gibi.¹⁰⁶

Günümüz korsanlık kavramı haydut, yağmacı, tehditkâr olarak algılansa da tarihte kimi zaman fayda sağlanan karşılıklı işbirliği doğrultusunda kazanç elde edilebilecek bir güç olarak da görülmüştür. Sicilya, Akdeniz, Ege kıyılarındaki birçok topluluk, tarihte korsanlarla ticaret, güvenlik muhafızlığı, karşılıklı çıkar ilişkisine etkileşim kurmuşlardır.¹⁰⁷ Bu gibi gelişmeler konjonktürel durumlar konusunda bilgiler sunmaktadır.

St. Jeans Şövalyeleri, Akdeniz bölgesinde 11. Yüzyıl ile tarih sahnesine çıkmıştır. İlk olarak Hristiyanlık inancıyla -kutsal toprakların geri alınması- hareket eden bu oluşum daha sonra esnek bir politikayla devamlılığını sağlamıştır. Şövalyeler, Türk olarak adlandırdığı tüm gemilerde yağma ve zarar gerçekleştirmişlerdir. Çünkü Müslümanlarla ticaret yapılmamalıdır kendi yorumlarınca. Hatta bölgede Türk mallarını taşıyan veya ilişkisi bulunan Hristiyan gemilere dahi el koymuşlardır. Bu konuya dair Vatikan'a şikâyet edilmiş belgeler mevcuttur. Şövalyelerin Rodos'ta bulundukları dönemlerde korsanlara yardım etmesi ve korsanları Akdeniz ticaretine zarar vermesi, kendilerince Müslümanlara yapılan bir yıpratma hareketi olduğu içim makul görülmektedir. Dönem itibariyle şövalyelerin korsanlık faaliyetlerini arttırdıkları görülmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁶Murat Arslan & Nihal Tüner-Önen, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", **Adalya**,2011 ss. 189-206.

¹⁰⁷Kraska, **Contemporary Maritime**, s.7.

¹⁰⁸Ayşe Devrim Atauz, "Haçlı Korsanlar: Saint Jean Şövalyeleri ve Akdeniz'de Haydutluk", **Kekibec**, Sayı 33,2012, ss. 205-216.

19. Yüzyıl'da gelişen teknoloji ile birlikte korsanların, gemileri için sanayi değerlerine sahip olmaması akabinde bu oluşumun sonlanmasına ortam hazırladı. Bir süreliğine korsanlık faaliyetlerinin yatışmasını sağladı. Eskiden toplarla, kılıçlarla, ahşap gemilerle gerçekleşen bu faaliyet, sanayi devriminin kazandırdığı metalleşmenin hezimetine uğradı diyebiliriz.

Günümüzde korsanlık faaliyeti artık GPS kullanan ak-47'ye (Kalaşnikof) sahip sürat tekneleriyle hareket eden olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Somali'de ünlünen oluşum, bölgeden geçen deniz ticaretini, deniz yolunu, turistik faaliyetleri tehlikeye sokmaktadır. Kargo ve balıkçılık gemileri, korsanlar için maddi anlamda öncelikli gemilerdir. Korsanlar karaborsada satabilecekleri gemilere önem vermektedirler. Böylece turistik amaçlı Cruise'lar dikkatlerini pek çekmemektedir. Korsanlar, gemileri kaçırmak için gerekli mühimmat mevcutsa direk gemiyi roket atarlarla tehdit edip ele geçirme cüretinde bulunurlar; etkin güce sahip değillerse daha çok mürettebatı kaçırp fidye yoluyla nakit ihtiyaçlarını karşılarlar.

21. Yüzyıl'da dünya üzerinde artan yoksullaşma ve kıtlık problemleri, beraberinde denizlerde korsanlık faaliyetlerini getirmiştir. 2000-2006 yılları arasında 2463 tane gerçekleşmiş veya kalkışma eylemleri olarak korsanlık faaliyeti meydana gelmiş, yılda ortalama 352 eylem mevcudiyeti dünyayı tehdit etmiştir. 1994-1999 yılları arasında yıllık bu rakamın 209 olarak elde edilmesi, gerçekleşen ortamı gözler önüne sermektedir. Korsan saldırılarının dünya üzerinde yarattığı algıyla, geciken taşımacılık, geciken yolcu, korsan dolandırıcılığı gibi doğrudan ekonomik birçok etki yaratmıştır. Bu algı denizlere olan güveni sarsmakla deniz ticaretini zorlaştırmaktadır. Ayrıca korsan faaliyetleri siyasi anlamda yolsuzlukla hükümetleri ele geçirerek sisteme zarar verirken aynı zamanda güçsüzleştirmektedir. Tabi ki bunun yanına çevresel faktörleri eklemek de gerekmektedir; çünkü büyük tankerlerin taşıdıkları akışkan maddeler korsan faaliyetleri sonucunda çevreye büyük bir felaket yaratma güdümündedir. Bu yüzden çok yönlü bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁹

2.2.3.Terör

Terörizm insanlık tarihinde tehditkarlık ve korku ile siyasi argümanları nesnel olarak kullanılabilen, acımasızlığı ve vahşeti önceden planlanmış olarak kullanılan

¹⁰⁹ Peter Chalk, *The maritime dimension of International Security: Terrorism, Piracy and Challenges for The United States*, Rand Corporation, 2008, ss. 6-10.

veya kullanmak için tehdit edilen bir araç olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Teröristler, nüfus üzerinde güvensizlik hissi yaratarak hükümetlerin politikaları üzerinde etkiye bulunurlar. Bu güvensizlik ortamı insanlar arasında hükümet politikalarını sorgulama ve hükümetin güvensizlik ortamını yok edeceği politikaları oluşturma durumuna sokar. Terörizm genel olarak devlet dışı olgular olarak karşımıza çıkmaktadır ve eylemlerin kısa olarak gerçekleşmesindeki temel faktör sınırlı finansal ve askeri güç yapısından kaynaklanmasıdır. Bazen zayıfların güçlüler karşısında kullandığı bir silah olarak tanımlanmaktadır; buna, küçük grupların modern yönetim sistemleri ve askeri alanlarda, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için uyguladıkları asimetrik savaş da denilebilir.¹¹¹

Terörizm öncelikle güvenlik kaygısı bağlamında beş faktörden biri olarak algılanmaktaydı. Uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, göç, uluslararası suç, kitle imha silahlarının yayılması, Barselona sürecinde tamamıyla güvenlik sepetine entegre edildi. Bir bakıma 11 Eylül sürecine kadar terör alanında AB içerisinde pek fazla farkındalık olgusu gelişmemişti. AB ve komisyonun bu konuya olan duyarlılığı eşik şiddetinin altındaydı diyebiliriz.¹¹² 11 Eylül saldırısı sonrası, uluslararası ve ulus ötesi terör farkındalığının yaratılması güvenlik algısı bakımından Avrupa’da etkin bir oluşumun eksikliğiyle karşı karşıya kalınmasına yol açtı. Bunu şu şekilde örneklendirebiliriz; 1970’lerde 1980’lerde polis ve askeri kolluk kuvvetleri herhangi bir tehdit algısı karşısında (isyan, çatışma) daha çok tahrik edici, kinetik etki yaratıcı, ölümcül olmayan silahlarla müdahale gerçekleştirmiştir. 11 Eylül ve Londra saldırısı sonrası ABD ve AB’de polis ve askeri eğitimlerde intihar bombacısı ile yüz yüze gelme durumunda gerçekleştirilecek eylem, hedefin etkisiz kılınası için nişan alınacak bölge gibi farkı yöntemler geliştirerek bir taraftan olayın ciddiyetini kavramaya çalıştıklarını görebiliyoruz.¹¹³

¹¹⁰Barack Carlson, **Examining The Process of Regime Change in The North Atlantic Treaty Organization: The Divide Between Rhetoric and Reality**, (Doctoral Dissertation, Florida University), 2006, ss. 187.

¹¹¹Carlson,s.187.

¹¹²Joffé, G. **The European Union, Democracy and Counter-Terrorism in The Maghreb**. **JCMS: Journal of Common Market Studies**,46 (1),2008, ss. 147-171.

¹¹³Lutterbeck, ss 231-253.

Akdeniz bölgesi, genel anlamda insanlık tarihi boyunca gerçekleşen terör faaliyetlerinin üçte birine maruz kalmıştır. Achille Lauro¹¹⁴ olayı terör faaliyetlerinin bölgenin denizel alanda da teröre maruz kaldığını örneklemektedir.

21. Yüzyıl'da küreselleşme ile uluslararası terör birbirinin içine geçmiş uluslararası güvenlik için tehlikeli kavram olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme, devlet dışı aktörlerin uluslararası sınırları aşmasına, aynı şekilde uluslararası ticaretin birbirinden kopmayacak şekilde bağlanmasına yol açmıştır. Engellerin kaldırılması, bazı alanlarda kültürel birlik ve dünya insanı gibi nesnel olgulara yer vererek insanlığı tehdit edici faşizm gibi kavramların yok olmasına ortam hazırlarken, insanlığı tehdit edici terör gibi bir olguyla da insanlığı baş başa bırakmıştır. AB, ortak pazar gibi serbest ticaretin sağlandığı alanlar buna örnek teşkil etmektedir. Uluslararası geçirgenliğin arttığı dönemde devlet dışı aktörlerin etkinliğini arttırması çok doğal bir yaklaşım tipi görülmektedir. Geçirgenliğin fazla olduğu pozisyonda sadece devletler bu getirilerden faydalanmaz, sadece devletler kazanmaz, diğer oluşumlar da güçlü teknolojilere, potansiyel hedeflere, bölüşülmemiş topraklara, askere alma yöntemlerine ve daha çok veriye sahip olabilirler. Böylelikle devlet dışı aktörlerin bu gibi oluşumlarda güçlenmesi, istihbarat gibi birçok alanda gelişmesi, olağan bir durumdur.¹¹⁵

2.2.4. Güç Mücadelesi

Akdeniz bölgesi, dünya için birçok meziyeti barındıran bir coğrafya olduğu için büyük güçler için genel manada çatışma ortamı olmuştur. Hakim olma arzusuyla işlenen politikalar ya sıcak çatışmalara mahal vermiştir ya da Soğuk Savaş'a ortam yaratmıştır. Tarihsel olarak incelediğimizde Osmanlı Devleti'nin, Akdeniz'e hakim olmak için gerekirse korsanlarla işbirliği yapması veya bölgede deniz hakimiyetine sahip olan Venedik ve Cenevizlilerle anlaşarak dış politikada Akdeniz'i stabil tutup diğer bölgelerde gelişme göstermesi, ayrıca Akdeniz'in ticaret yolu üzerinde olması, bunun sonucunda ekonomik getirisinden ötürü birçok savaşa konum oluşturmaları, bölgesel değerinden kaynaklanmaktadır. İngiltere'nin Kıbrıs işgali, bu tezimizi destekler nitelikte bir örnek oluşturmaktadır.

¹¹⁴ Achille Lauro, Yolcu Gemisinin 7 Ekim 1985 Tarihinde Filistin Kurtuluş Cephesi Tarafından Kaçırılma Olayı, ayrıntılı bilgi için bkz.:<http://www.history.com/this-day-in-history/achille-lauro-hijacking-ends>, (12.05.17).

¹¹⁵ Austin Maness, **NATO's Post-ColdWar Relevance in Counter Terrorism**, (Doctoral Dissertation), University of Kansas, 2016, s. 6.

20. Yüzyıl'da bir tarafta Sovyet bloğu diğer tarafta ABD bloğu, birbirleri arasında gerçekleşen rekabet savaşına ortam yaratmışlardır. İki kutuplu sistem olarak devam eden bu süreç, silahlanma, teknoloji yarışı başta olmak üzere birçok toplum üzerinde hegemonya kurma çabası olarak da değerlendirilebilmektedir. Devletlerin birbirleri üzerine sağladıkları üstünlük, uluslararası sistemin içinde barındırdığı güvensizlik varsayımı üzerinden şekillenerek diğer devletlerin taraf olma arzusunu iştahlandırmıştır. Realist düşüncenin temel paradigması olan güç kavramı, devletlerin seçeneklerini etkileyen temel faktör olarak karşımıza çıkmış ve sistemin köşesinde bulunan iki devleti önü alınmaz bir yarış içine sokmuştur. Belki de günümüz dünyasında yoksulluk ve kıtlıkla mücadele ederken elimizin daha kuvvetli olmasına yardım edecek, maddi güce sahip olmamızı sağlayacak birçok etken, bu dönemde üstünlük arzusuna dikkatsizce savrulmuştur. 1950'lerde başlayan uzaya uydu fırlatma yarışı Sputnik 1 uydusunun fırlatma çalışmasının başarılı şekilde gerçekleşmesi sonucunda uzay yarışını resmen başlatmıştır diyebiliriz. Sovyetler Birliği tarafından fırlatılan ilk canlı hayvan olan Layka isimli köpek ve Sputnik 2 uydusu bu alandaki gelişmeleri sunmaktadır. ABD tarafından uzaydan dünyanın ilk fotoğrafının çekilmesi, Ay'a ilk insanın gönderilmesi, ABD Başkanı Kennedy'nin bu yöndeki çalışmaları destekleyerek Sovyetler'i geçme düşüncesiyle Apollo Projesi desteklenmesi, ardından Ay'a inen ilk insan başarısının gerçekleştirilmesi (Neil Armstrong) milyonlarca dolara mal olmuştur. Uzay yarışının bitmesinde de artan maliyetler, Sovyet ekonomik durumu, Körfez Krizi olguları etkili olmuştur.

Soğuk Savaş Dönemi'nde dünyanın genel olarak birçok konumunda gerçekleşen bu yarış, Akdeniz gibi birçok devlete ev sahipliği yapan coğrafyada da yüksek tansiyonlu olarak hissedilmiştir. ABD 6. Filo, bölgedeki kontrolü sağlamak için oluşturduğu İtalya üssü kontrol merkezli bir güvenlik projesi, bu bağlamdaki oluşumlardan olduğu bilinmektedir.

NATO'nun Akdeniz'de daimi güvenliği sağlamak için (STANAVFORMED), Akdeniz daimi güvenlik donanmasını bu bölgede görev yapması gerektiğinden yapısal bir hareket gerçekleştirmiştir. Bölgede Irak savaşında olduğu gibi kriz yönetimi, yatıştırıcılık ve hızlı karşılık stratejik pozisyonlarında yer almıştır.¹¹⁶Bölgenin güvenliği ve refahının dünya devletleri açısından önemli olması, alandaki artan yönetme düşüncesini, çıkar çatışmalarını dinginleştirilmesi adına

¹¹⁶ T. J. Birch, **After the threat: NATO and Europe and Defense in The Post-Cold War era**, (Doctoral Dissertation), University of Missouri-Columbia, 1995, ss.123-124.

belirli güçlerle stabil düzeye çekilmeye çalışılmıştır. Yugoslavya'nın dağılması sırasında bölgeye ambargo uygulanmış, yine Kosova vahşetinde etkin rol olarak görevi yerine getirmiştir.

21. Yüzyıl'da Akdeniz'in, artan devlet kapasiteleri, gelişen silah teknolojileri ve bölgedeki özel konumu, birçok aktörün güç seremonisine şahit olmuştur. İtalya, Rusya, ABD, İsrail, Türkiye bu konuda örnek teşkil etmektedir. Arap Baharı kapsamında bölgede oluşan siyasi istikrarsızlık, bölgenin büyük güçler için müdahale ortamı yaratmasına ortam hazırlamıştır. Suriye krizi sırasında, Rusya ve ABD birliklerinin bölgedeki hareketliliği¹¹⁷ beraberinde bölgeye Çin deniz kuvvetlerinin Rusya ile tatbikat amaçlı gelip Suriye açıklarında kıyıları gözlemlmeleri¹¹⁸, Kıbrıs'ta karşılaşılan sınır problemi¹¹⁹ ve enerji kaynağı arama çalışmaları üzerinden karşılaşılabilecek çatışma ortamı, Ege denizinde Türk-Yunan kıta sahanlığı anlaşmazlığı (Kardak Krizi), bölgedeki güçlerin çatışmalarını stabil düzeyde söz konusu olduğunu açıklamaktadır. Bölgede gerçekleşecek bir çatışma, bölge ticaretini ve refahını olumsuz yönde etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda Akdeniz, güç dengelerini çatışmalara dönüşme riski taşımakla, bölgeyi tehlike altında bulunduran tehdit unsuru niteliğini taşımaktadır.

¹¹⁷ Rusya Uçak Gemisi Amiral Kuznetsov ve Denizaltılarının Akdeniz Bölgesine hareket etmesi. "Rus Uçak Gemisi Amiral Kuznetsov Akdeniz'de" [https://www.aydinlik.com.tr/rus-ucak-gemisi-amiral-kuznetsov-akdeniz-de\(12.05.17\)](https://www.aydinlik.com.tr/rus-ucak-gemisi-amiral-kuznetsov-akdeniz-de(12.05.17)).

Bölgeye sevk edilen nükleer denizaltıların mevcut olması ayrıntılı bilgi bkz. "Rus Nükleer denizaltıları Akdeniz'de" [http://www.haberturk.com/dunya/haber/1317453-rus-nukleer-denizaltilari-akdenizde\(12.05.17\)](http://www.haberturk.com/dunya/haber/1317453-rus-nukleer-denizaltilari-akdenizde(12.05.17)).

¹¹⁸ "Chinese Warship on its way to Syria" <http://www.thehindu.com/news/international/chinese-warship-on-its-way-to-syria/article7707301.ece> (12.05.17).

¹¹⁹ NATO güvenlik gemileri altında dolaşan deniz altılarının bölgesel tehdit oluşturabilecek seviyede güçlü olmaları. Bkz : "Savaş Gemileri ve Uçaklar Harekete Geçti ABD Akdeniz'de" <http://www.milliyet.com.tr/abd-donanmasi-akdeniz-de-rus-dunya-2360793/> (12.05.17).

3. BÖLÜM

NATO VE AKDENİZ GÜVENLİĞİ

1941 yılında dünyayı tehdit eden Nazi tehlikesinin gerçekleşmesi, dünya barışını tehdit eden bir durumla ABD için beklenmedik bir senaryo yaratmıştır. 1945'te sonuçlanan bu oluşumun ardından ABD'nin bölgede yeniden bir tehdit unsuru oluşmaması amaçlı hareket etmesine ortam hazırlamıştır. 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler, bölgeye askeri anlamda işbirliği ve ekonomik destek sağlamaya çalışsa da, örgütün kendisine ait askeri teçhizatı ve birliği bulunmamasından dolayı askeri anlamdaki kuvveti, Birleşmiş Milletlerin üye devletlerine dayanmaktaydı. Söz konusu durum tek bir yapı olarak ilerleyen Sovyet Rusya'nın gelişmesine engel olamadı. Sovyet bloğunun bölgeye olan yakınlığı ve yüksek kapasiteye sahip askeri üslerin var olması, ABD'nin Sovyet rejimine karşı bu tip bir örgütün oluşmasında destekleyici ve kurucu olması beklenen bir durum haline gelmiştir. Avrupa'nın içinde bulunduğu 2. Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve siyasi oluşum, 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın kurulmasına ortam hazırlamıştır.

Ekonomik ve siyasi anlamda birbirine bağlı bir Avrupa, dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı kendi içerisinde konsensüs oluşturmuş bir örgüt olarak korunacaktır. ABD tarafından Avrupa'daki ekonomik kötü durumu düzeltme amaçlı Marshall Planı'nın gerçekleşmesi, Kıta Avrupa'sında ülkelerin kalkınmasına ve ekonomik düzeylerinin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Gelişen ticari olgular arasında eksik kalan tek şey bölgesel güvenlik olduğundan, askeri bir oluşuma ihtiyaç duyulmuştur. Bu da NATO'nun 1949 yılında, istikrar ve kolektif güvenlik kavramı çerçevesince Avrupa devletlerinin düzenini sağlamak için Kuzey Atlantik Anlaşması kapsamınca kurulan bir örgüt nezdinde tarih sahnesine çıkmasına sebep olmuştur. Kuzey Atlantik Anlaşması'nda hukukun üstünlüğü, demokrasi, bireysel özgürlük ideaları, anlaşmanın on dört maddesiyle desteklenmiş ve Birleşmiş Milletler prensipleriyle aynı doğrultuda hareket etmiştir.¹²⁰

Bu anlamda NATO'nun demokrasi, hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar alanındaki tutumu, ABD ve Batı Avrupa için Sovyet rejimine karşı duruşa destek olmuştur. Sovyet rejiminin içinde barındırdığı baskı potansiyeli, batı ülkelerinin

¹²⁰David Anthony Berberick, **Analysis of The North Atlantic Treaty Organization's (NATO) Reaction to Cyber Threat** (Doctoral dissertation), Utica College, 2016, ss. 20-21.

vatandaşlarını da Sovyet sistemine karşı eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlamıştır. NATO için güvenlik olgusu, vahşetin engellenmesi, çatışmalardan kaçınılması boyutunda ele alınarak bir daha dünya savaşı yaşanmaması için gerçekleştirilen hareketler olarak belirtilmektedir. Nükleer silahların oluşturduğu dehşet dengesi noktasında NATO'ya olan güven, ABD merkez döngüsü üzerine şekillenmiştir. ABD'nin nükleer güç potansiyeli, örgütü herhangi bir karşı saldırıya karşı misilleme güvencesiyle bağlılığını artıran bir neden olarak karşımıza çıkmıştır. Tabi bu neden aynı zamanda korku yaratarak ABD tabanlı bir nükleer oluşumun Avrupa'yı da tehdit altına sokmakla şüpheli bir tavır uyandırmıştır.¹²¹

Kuruluş aşamasında başta ABD, İngiltere, Fransa olmak üzere 12 devlet ile gerçekleşen yapı 1952 yılında Yunanistan ve Türkiye'nin de NATO üyesi olmasının ardından Akdeniz'de etkin bir güç olma potansiyelini yakalamış, bölgede güvenlik tabanlı bir oluşum olarak etkinliğini sürdürmeye başlamıştır. Kuruluşundan itibaren günümüze dek 17 yeni katılımcısıyla bugün 29 üye devletten oluşmaktadır.

NATO üye devletlerinin gelişen dünya düzenini koruması için denizlerde etkili bir ortak olarak hareket etmiştir. Avrupa odaklı bir örgüt oluşu ve birçok güçlü devletin sahil şeridi boyunca barınıyor olması, NATO'nun bu alanda etkinlik gösterme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Fransa, İtalya, İngiltere, Belçika, Türkiye, Yunanistan ve NATO üyesi olmayan ülkelerin denizel konumları buna eklenince, güçlü bir donanma kurma olgusunu doğurmuştur. NATO'nun SNF (Standing Naval Forces) daimi deniz kuvvetleri, denizlerde müttefiklerin ihtiyaçlarını karşılama amaçlı kurulmuş bir yapı olarak kendi içinde dört gruba ayrılmaktadır. Bir grupta NATO daimi deniz görev grubu, diğer grupta NATO daimi mayın karşı tedbirleri görev grubu olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Bu iki grup kendi aralarında ikiye ayrılarak oluşturulmuştur. Birinci grup olan NATO daimi deniz görev grubu, çok uluslu bir yapıya sahip olup müttefiklerin donanmalarının katılımıyla oluşturulmuş bir gruptur. Diplomatik ilişkileri geliştirmek, düzenli tatbikat yapmak, dayanışmayı arttırmak, müttefiklere destek sağlamak, askeri alanda gelişime katkı sağlamak gibi birçok görev teşkil etmektedir. Daimi deniz görevleri grubu bir ve iki diye ayrılarak kendi alanı içerisinde temel hedefe göre esneklik

¹²¹ John G. McGinn, **Balancing Defense and Détente in NATO: The Harmel Framework and The 1968 Crisis in Czechoslovakia**, Georgetown, 2002, ss. 14-50.

kabiliyeti gösteren grubu oluşturur.¹²²Bu gruplar, 2012’de kurulan Lizbon zirvesinde karara bağlanan bir oluşum olarak (MARCOM), NATO’nun 1957den bu yana Northwood’da askeri üssü olarak kullanılan - Soğuk Savaş Dönemi’nde denizaltı görev üssü gibi alanlarda görev yapan -ve 2004 yılında donanma birleşim komutanlığı görevini İtalya Napoli’deki komutanlıkla beraber yöneten bir saha olduğundan, komuta merkezi olarak kabul edilen yapıya bağlanmıştır.¹²³ (MARCOM) denizaltı komuta merkezi ve deniz hava komuta merkezi olarak görev yapmaktadır. Diğer grup olan NATO deniz mayın karşı tedbirleri, 2. Dünya Savaşı’ndan kalma mayınları temizlemek için oluşturulmuştur. Ayrıca NATO’nun misilleme gücü ve hızlı müdahale gücü olarak etkin bir şekilde hareket etmektedir. İnsani yardım operasyonlarında etkili rol üslenmiştir.¹²⁴

3.1.Soğuk Savaş Dönemi’nde NATO Akdeniz İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı’nda Alman donanmasıyla çarpışabilen küçük çaplı bir Rus donanmasının Almanların geri çekilmesinde payı olması ve Kanada ile ABD donanmalarının Rusya’ya olan yardımı deniz kuvvetleriyle ulaştırması, denizlerin nasıl bir değer kazanacağına dair öngöründe bulunulmasına yardımcı olmuştur.¹²⁵ İkinci Dünya Savaşı sonrası nükleer tehditlerin söz konusu olduğu ortamda, Akdeniz üzerine büyük bir pay düşmekteydi. Gelişen Sovyet silahlarının nükleer denemeleri, bu konuda tehdit algısı yaratırken önleme protokolü için gerekli çalışmaları da beraberinde getiriyordu. Ülkelerin birbirlerine ellerindeki füzelerin mesafeleri kadar meydan okuma fırsatına sahip olduğu dönemde, taşıyıcı uçaklara bu noktada iş düşmekteydi. Nükleer bombaları taşıyan uçakların havada kalma sürelerinin düşük olması, örneğin B-29 uçağının muharebe yarıçapının 1717 mil olması, yakıt aktarımı için gelişmelere destek verilmesi gerekliliğini zorlamıştır. Haliyle ABD’nin veya İngiltere’nin karadan üs sağlayacağı ortaklara ihtiyaç duyma güdümünü arttırmıştır. Süveyş Kanalı ve Akdeniz bölgesi, ABD ve destekleyen ülkeler için (İtalya, İngiltere gibi) önem arz eden bir konumda olduğu için bölgeye olan hassasiyetler beraberinde bölge üzerine ittifaklar vb ortak çalışma alanları doğurmuştur.

¹²² NATO, NATO’s Maritime Activities. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm?selectedLocale=en (13.05.17).

¹²³ NATO Allied Maritime Command, <http://www.mc.nato.int/about-marcom/history.aspx> (13.05.17).

¹²⁴ NATO, NATO’s Maritime Activities, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm?selectedLocale=en (13.05.17).

¹²⁵ Joel Jeffrey Sokolsky, **Seapower in The Nuclear Age: NATO as a Maritime Alliance**. Harvard Univ., Boston, 1986, s. 21.

Süveyş Kanalı ve Akdeniz üzerinde olası bir Sovyet hegemonyası, batı bloğunda komünizmin yayılmasına ve istenmeyen bir sonuçla karşılaşılacağına sinyal vermekteydi. Sovyet rejiminin Akdeniz'e ve Süveyş Kanalı'na olan yakınlığına karşı belirli bir nokta üzerinden hareket edilip bu alanda risk tehdidine karşı caydırıcı güç olunmalıydı. Akdeniz'de Malta ve İspanya Süveyş-Kahire bölgesi, Sovyetlerin yayılmacı politikalarına karşı korunması gereken, sürekli bir donanmanın mevcut olması gereken konumlar haline gelmiştir.¹²⁶

Soğuk Savaş Dönemi'nin asıl stratejisi, temelde kolektif güvenlik paradigması üzerine şekillenmiştir. Söz konusu durum, herhangi bir Sovyet saldırısına veya tehdidine karşı nasıl tepki verileceği veya nasıl caydırıcılığın oluşacağı düşüncesiyle yoğrulmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD başkanı Eisenhower, yatırımlarını daha çok nükleer silahlanma üzerine gerçekleştirmekte, Sovyet saldırısına karşı caydırıcı yöntem geliştirme üzerine çalışılmıştır. NATO üyelerinin de bu konuda askeri harcamalarını arttırması, ABD tarafında zorunluluk durumunu ortaya koyuyordu. Çünkü nükleer silahlara sahip olan Rusya'dan korunmanın sadece ABD tarafından gerçekleştirilebileceği düşüncesi NATO içerisinde hakim hale gelmiştir. ABD, NATO ülkeleri arasında dünyayı korumakla görevli bir güç olarak görünerek, komünist baskısını bertaraf edebilecek ülke yetkinliğine sahip olduğu düşünülüyordu. Bu yüzden ABD'nin "gelişmiş caydırıcı etkisi" ve "nükleer kalkan" pozisyonunda görülmesi NATO ülkeleri için güvenlik bağlamında ABD'ye bağlılık hissi yaratmıştır.¹²⁷

NATO askeri planlamalarında Sovyet rejimine karşı birçok askeri harcama gerçekleştiriliyordu. 1 Nisan 1950'de kabul edilen askeri ajandada, 1954 yılına kadar 2.324 askeri savaş gemisi, 3.264 deniz uçağı, 90.000 kara kuvvetleri askeri planlamalar gerçekleştirilmiştir.¹²⁸

Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet donanma kuvvetlerinde on kat büyüme gerçekleşmiştir. Bu da artık nükleer çatışmanın söz konusu bir durum olduğu gibi denizlerde de çatışmanın söz konusu hale geldiğinin kanıtı olmuştur. 1964 yılında Akdeniz'de, 1968'de Hint Okyanusunda, Sovyet Rusya kalıcılığını kesinleştirdi. Geliştirdiği denizaltı teknolojisi ve amfibi birliklerin batı bloğu tarafından takip

¹²⁶ Sean Michael Maloney, 'To Secure The Command of The Sea': NATO Command Organization and Naval Planning for The Cold War at Sea, 1945-1954, University of New Brunswick (Canada), 1992, s. 87.

¹²⁷ Mark Wintz, *Collective Action or Collective Inaction: The Use of Military Force in Transatlantic Security* (Doctoral dissertation), University of Pittsburgh, 2006, s. 25.

¹²⁸ McGinn, s. 27.

edilmesi, öncelikli konular içerisinde yer almaya başlamıştır. Sovyet Rusya, NATO'nun güney stratejisine karşı denizlerdeki konumunu güçlendirerek bölgede varlığını gün yüzüne çıkartmıştır.¹²⁹ Nitekim 1970 Lübnan İç Savaşı sonrası NATO müttefikleri, denizlerdeki Rusya'nın farkına varmaya başlamışlardır.

Sovyet Rusya 1969'da gerçekleştirdiği Okean adlı tatbikatta, Karadeniz bölgesinde 10 savaş gemisi, 30 parça denizaltı ve deniz uçaklarıyla gövde gösterisi gerçekleştirmiştir. Ardından geliştirdiği teknolojisiyle birçok yeteneğe sahip donanma sistemi ASW, yeni sonar sistem, uzak mesafe sensörleri ve avcı-katil helikopterlerini filosuna ekleyerek deniz kuvvetlerinde gelişmeler kat etmiştir. Gerçekleştirdiği uydu gelişimiyle denizler üzerindeki hareketliliği izleyebilme gücüne kavuşan Sovyet Rusya, Akdeniz, Pasifik, Atlantik ve Japon denizlerine 200'ün üstünde istihbarat gemisi ile 100 parça denizaltı göndermiştir.¹³⁰ Soğuk Savaş Dönemi'nden önce ABD, İngiltere ve Kanada'nın denizlerdeki üstünlüğü Soğuk Savaş Dönemi Rus gelişmeleriyle bir anlamda törpülenmiştir. Denizlerdeki yarışa Rus Donanması'nın etkinliği, bu manada açıklar niteliktedir.

Amiral Sergey Gorskhov¹³¹ bugün adına bir Rus firkateynine bahşedilmiş eski Sovyet donanma kuvvetleri komutanı, ulusal güvenlik için Akdeniz'de ABD'nin donanmasını rahatsız edici girişimlerde bulunarak, Akdeniz'in ABD üssü olarak kullanılmasının engellenmesi gerekliliğini savunmuştur. Gorskhov, Akdeniz'de bulunan ABD Altıncı Filo'sunun temel görevi bölgedeki Sovyet müttefiklerine ve Sovyet topraklarına ani bir saldırı girişiminde bulunarak sistem içerisinde kaos yaratma amaçlı geliştirilmiş bir proje olduğu düşüncesini savunmaktadır ve bunu bölgedeki uçak gemilerinin, balistik füzeyle sahip nükleer denizaltılarının devamlı ve sürekli alandaki faaliyetleriyle açıklamıştır.¹³²

Bu bağlamda denizlerin ilerleyen stratejik önemi, devletler için yeni bir arayüz formatında algılanarak potansiyel enerji kaynağı olarak belirmiştir. Sovyetler Birliği'nin artan denizellik algısı, Akdeniz'de barış zamanında dahi artan bir

¹²⁹ Richard David Hooker, **Nordic European Security Dilemmas: The Strategic Significance of NATO's Northern Flank**, 1989, ss. 115-116.

¹³⁰ Hooker, ss. 282-284.

¹³¹ Rus donanmasında köklü değişiklikler gerçekleştirerek Rus modern deniz kuvvetleri oluşumunda etkin rol oynayan Sovyet subayıdır. Kariyerinde Komünist Parti Merkez Komite aday üyesi olmuştur (1956), daha sonra tam üye olmuştur (1961). Sergey Gorskhov, detaylı bilgi için bkz.: <http://www.nytimes.com/1988/05/15/obituaries/sergei-gorshkov-dies-at-78-admiral-built-soviet-navy.html> (14.05.17).

¹³² Scott C. Truver, **International Straits-Conflict or Cooperation? The Strait of Gibraltar and The Mediterranean Sea**, (Doctoral Dissertation), Univesity of Dalaware, 1978, s. 295.

yapılanma olarak hissedilmiştir. Mısır ve Suriye limanların kurulması, NATO'nun güney kanadında Sovyet donanmasının güçlenmesini kolaylaştırmıştır. 1973 yılında Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'de iyi halde 33 ile 40 arasında gemisi mevcut konuma getirmiştir. Bunların 10'u saldırı denizaltıları, 12 destroyer, 4 adet Cruiser, 3 adet amfibik savaş gemisi ve çeşitli destek kuvvetleri olmak üzere kayıtlara geçmiştir.¹³³

Sovyetler Birliği'nin ABD'nin Altıncı Filo'su karşısında, Akdeniz'de ABD üstünlüğüne son verme amaçlı projelendirdiği Beşinci Eskadra Filo'su, Akdeniz'deki güç gösterisinde yerini almıştır. Suriye ve Lübnan krizinde, Arap-İsrail çatışmalarında görev almış, İsrail limanlarını gözetlemiş olan filo Beşinci Eskadra, bölgede hakimiyet sağlama amaçlı güç potansiyelini arttırmayı çabalamıştır. ABD'nin Akdeniz'deki gücü olan Altıncı Filo müttefiklerini korumak, müttefiklerin güvenliğini sağlamak, komünist baskısına karşı direnç sağlamak için; Beşinci Eskadra'da Sovyet Rusya'nın müttefiklerini koruma amacıyla batı bloğundan gelebilecek emperyalist baskı karşısında destek ortamı yaratacak bir güç olarak karşımıza çıkmıştır. Arap-İsrail Savaşları sırasında Sovyet Rusya'nın Mısır-Suriye-Lübnan gibi ülkelere destek verdiği bilinmektedir. Bu ülkelerin Akdeniz'de kıyı ülkeleri olması Rusya'nın bu alanda gayesini belirtmektedir. Sovyetler Birliği, Akdeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin Akdeniz'de donanma bulundurmasını istememiştir. Bu açık olarak ABD'nin bu bölgede olmasını istemiyoruz tarzında yorumlanmıştır. ABD'nin Altıncı Filo'su, taşıdığı füzelerle bölgede tehdit oluşturmaktaydı. 1971 yılında Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletleri Akdeniz ve Hint okyanusunda Nükleer silahlardan arındırılmış bölge olarak ilan edilmesini istemiştir. Komünist parti lideri Brezhnev, bölgedeki Altıncı Filo'nun bölgeden çekilmesini istemiştir. ¹³⁴

Daha sonra bölgedeki güvenlik çıkarı neticesinde, her iki aktöründe anlayışla karşılayacağı şekilde Sovyetler Birliği ve ABD'nin nükleer operasyonlarının sınırlandırılması talep edilmiştir. Bölgenin coğrafi konum olarak Sovyet topraklarına yakınlığı, güvenlik ilkesi gereğince Sovyet çıkarlarını daha çok tehlike altına sokmaktadır. Bu yüzden denizlerde kaos çıkartacak ve tehdit oluşturacak bir olgudan uzak durulması gerekliliği Ruslar tarafından talep edilmiştir. ABD hükümetiyle dost hükümetler içerisinde yer alan NATO ülkeleri, Cebeli Tarık Boğazı'ndan ABD

¹³³Sokolsky, s.170.

¹³⁴Lyle J. Goldstein & Yuri M. Zhukov, *A Tale of Two Fleets. Naval War College Review*, Cilt:2, Sayı: 57, 2004, ss. 27-58.

donanması geçişlerine izin verecekken, Karadeniz girişini tutan NATO müttefiki Türkiye'nin, Rus donanmasını herhangi bir çatışma ortamında bölgede hapsedebilecek olması, Ruslar açısından durumu özetler nitelikte görüşleri yansıtmıştır.¹³⁵

Altıncı Filo, Akdeniz'de ABD için Demokles'in kılıcı göreviyle hareket etmekteydi. Bölgedeki oluşumları diplomatik yollarla incelenmesi ve daha sonra gerekli argümanın veya eylemin gerçekleştirilmesi yol haritasını çizmiştir. Gemiler bölgede ABD hegemonyasını el altından gerçekleştirmekle beraber Sovyetler Birliği ile olası savaş durumunu engelleyici görevi üstlenmiştir. Görev süresince bölgedeki Amerikan kuvvetlerine destek sağlanmış, ABD dış politikasının ve diplomasinin şekillenmesine yardımcı olunmuş; aynı zamanda deneyim, eğitim ve moral açısından artış sağlayan çok boyutlu bir hizmeti söz konusu olmuştur. Gemilerin sahip olduğu dönemin yüksek teknolojisi -çok amaçlı hava aracı taşıyıcıları- bölgedeki ABD siyasi güvenilirliğini korumada etkileyici rol üstlenmiştir. Sahip olduğu kuvvetler saldırgan ve savunmacı bir tutum içerisinde bölgedeki krizlere -Triste, Lübnan, İsrail, Kıbrıs ve Ürdün- destek sağlamıştır. Caydırıcı güç olarak görev yaparken çatışma halinin kaçınılmaz noktalara ulaştığı zamanlarda, filonun (Task Force 60) kanatları çatışma sonrası düzeni inşa edici birlikler olan ABD ve NATO birlikleri için gerekli ortamı sağlamak amaçlı ve Akdeniz'deki hayati önem taşıyan iletişim bağlantılarını korumak amaçlı konuşlandırılmıştır.¹³⁶

Bu dönemde Cebeli Tarık Boğazı üzerinden Amerikan hegemonyasını hissetmek oldukça olağan bir durumdur. ABD'nin Akdeniz bölgesi rimlandasıyla¹³⁷ olan ticari, askeri ilişkileri boğaz ilişkilerini kolaylaştırıcı durumu ortaya çıkarmıştır. Bölge devletlerinin denizler üzerinde etkinlik çabasıyla gelişiminin sağlanması kendi ulusal çıkarlarına hizmet edici gelişmelerdir. Müttefiklerin savaş gemilerinin ve savaş uçaklarının bölgenin tahlili konusundaki hareketleri, komşu devletler tarafından her hangi bir ambargo ile karşılaşmamış olması, ABD için bölge biçilmiş kaftan görevi görmüştür. Cebeli Tarık Boğazı'nın Fas, İspanya ve Akdeniz ülkelerince ana faktör olarak Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası tansiyonu barındırıyor olması, çatışma hali veya potansiyeli noktasında farkındalık durumu

¹³⁵Truver, s. 344.

¹³⁶Truver, s. 288.

¹³⁷ Nikolay Spykman Rimland Teorisi (Kenar Kuşak Teorisi) için bkz.: Mustafa Kocaner, **Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler**, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf, (13.06.17).

yaratmıştır. Bu oluşumla herhangi bir çatışma veya güvenlik endişesi durumunda, yardım edici tek gücün ‘dost’ ABD olarak görünüyör olması, bölgedeki Sovyet-ABD çekişmesinin tabanını açıklamıştır.¹³⁸

Müttefikler tarafından deniz güvenliği öneminin vurgulanması, bu dönemde deniz araçları konusunda yatırımları beraberinde getirmiştir. Anti-denizaltı savaş gemileri, saldırı denizaltılar ve deniz uçaklarının geliştirilmesinin ve üretilmesinin önü açılmıştır diyebiliriz. Altıncı Filo’nun barındırdığı mühimmat oluşumu ve donanımı bahsettiğimizi açıklar niteliktedir. Rus denizaltılarının Soğuk Savaş Dönemi’nde Biskay Körfezi’nde ve Akdeniz’in batısında ABD askeri gemilerini taciz edici hareketleri, psikolojik olarak bölgede gerçekleştirdikleri su üstü duruşları, diğer gemiler üzerinde endişe uyandırmasına ortam hazırlamıştır. Denizaltılarının bu tarz istihbarat, caydırıcılık veya tehdit algısı yaratması, özel denizlerdeki oluşumu gözler önüne sermektedir.¹³⁹

Soğuk Savaş boyunca denizler üzerine güvenlik bağlamında ilerleme kaydedilmiştir. Denizlerdeki bu denli önemli gelişmeler, kıyı devletlerinin birbirlerine bağıllığını arttıran bir durum olarak yerini almıştır. Ülkelerin birbirleriyle olan bağıllıkları, Soğuk Savaş sonrası dönemde birlikteliklerinin korunmasına ortam hazırlamıştır. NATO’nun bu alandaki ilerleyişi, örgüt içerisindeki bağıllığı, arttırdığı dayanışmanın oluşumuna da katkı sağlamıştır. NATO’nun Stratejik Konsepti olarak ‘collective defence’ daha çok Kuzey Atlantik Anlaşmasının 5. Maddesi üzerinden şekillenmiştir. Metin, tarafların Kuzey Amerika veya Avrupa’da bir veya birden fazla saldırının gerçekleştiği durumda birlikte hareket edilmesi gerekliliğini, herhangi bir tarafa gerçekleştirilmiş saldırının kolektif savunma stratejisi gereği bütün taraflara saldırı olarak kabul edilmesini aynı zamanda Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın 51. Maddesi kapsamınca bireysel savunma veya toplu savunma politikasının gerçekleşmesi durumunda tüm tarafların eş zamanlı olarak dayanışma halinde cevap vereceklerinden bahsetmektedir. Bu kavram, Kuzey Atlantik ülkelerinin güvenliğini ve refahını sağlama amaçlı güvenlik algısı şekliyle yorumlamaktadır. Güvenlik Konseyi tarafından gerçekleştirilen bu süreç, uluslararası güvenliği ve barış ortamını sağlama amaçlı bir hareket olarak da gereği gibi gerçekleştirilmesi konusunda ortak bir tez olarak savunulmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁸Truver, ss. 477-478.

¹³⁹Sokolsky, s. 44.

¹⁴⁰ Jennifer Medcalf, *Nato: A Beginner's Guide. One World Publications*, 2012, ss. 2-3.

Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO, askeri anlamda işbirliği rolüne sahip olarak doğrudan oluşumun içinde bulunduğu gibi, operasyonlara yardımcı kuvvetler sağlayabilecek, yönetebilecek, düzenleyebilecek durumda da hareket etmiştir. Altıncı Filo'nun gerçekleştirdiği Akdeniz politikalarında, NATO üyesi ülkelerle işbirliğiyle hareket edilmiş olması, ABD'nin filo üzerindeki etkisi, bu durumu özetler nitelikteki oluşumlardır. Yine çöl fırtınası operasyonu, doğrudan NATO'nun gerçekleştirdiği bir operasyon değildir. ABD ve müttefiklerinin NATO prosedürlerince hareket edip NATO yapılarını kullanarak bölgedeki çatışmayı sonlandırma amaçlı etkileşim ile gerçekleşmiştir.¹⁴¹

Orta Doğu'da Soğuk Savaş Dönemi'nde kızışan sular, Irak ve İran savaşına sahne olmuştur. 8 yıl süren savaş dönemi boyunca kimyasal silahların kullanımı gerçekleşmiş ve bölge halklarına karşı bir tür infaz ile sonuçlanmıştır. Yaklaşık 500.000 kişi, Türkiye sınırına yığılmıştır. Saddam Hüseyin'in çatışmacı ruhu, bölgedeki Irak açısından büyük bir ekonomik buhran yaratmıştır. Savaş sırası mali yükümlülükler bunu kanıtlamıştır. Irak-İran savaşında Kuveyt'ten maddi yardım alan Saddam Hüseyin'in bu borcun kaldırılması istemi üzerine ret cevabı alması, Saddam Hüseyin tarafından Kuveyt'in bir ülke olarak görülmemesine, İngiltere tarafından kurulan yapay bir oluşum olarak adlandırmasına yol açmıştır. OPEC ülkelerinin ise temel formüllerinin petrol üzerinden şekillenmesinden mütevellit, Irak'ın gelir elde etmek amacıyla petrol fiyatlarını arttırması düşüncesine sahip olması sonrası Irak'ın Kuveyt'i işgali, Kuveyt'in 19. İl olarak Irak tarafından ilan edilmesine yol açmıştır. Bu durum Körfez Krizi'nin(1990-1991) çıkmasına sebep olmuştur.¹⁴²

BM kararı kapsamınca Kuveyt'ten çekilmeyen Irak devletine karşı, ABD ve dünya üzerinde 30 devletin katıldığı uluslararası bir olgu niteliğinin göstergesi olarak Çöl Fırtınası Operasyonu ile müdahale girişiminde bulunmuşlardır. Körfez Krizi, NATO'nun denizlerde ABD ile etkin bir kanat oluşturduğunu ve Avrupalı devletlerin bu alanda NATO'ya bağımlılıklarını kanıtlamıştır. Portekiz, İspanya, Almanya İngiltere ve Fransa kendi kuvvetleriyle Irak kuvvetleri arasındaki çatışma ortamında müttefik ülkeleri bir kuvvetle hareket etmişlerdir. Teknik olarak yetersiz bir güce sahip olmaları, uçakların yakıt ikmali konusundaki eksikliği, denizlerdeki ve deniz

¹⁴¹Medcalf, s. 6.

¹⁴² Mehmet Öztürk, 1. Körfez Savaşı'ndan (1990-91)-11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 19 Ocak-Şubat-Mart, 2010.

hava sahası korumalarındaki eksikliği, askeri alandaki problemi gözler önüne sermiştir. Buradan hareketle NATO'nun potansiyel gücünün farkına varılmıştır.¹⁴³

9 Kasım 1989'da Berlin duvarının yıkılmasının ardından, 25 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin resmen dağılmasıyla, NATO'nun içerisinde bulunduğu oluşum, temel prensiplerin devamlılığı konusunda bir tür kimlik tartışması yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ekonomik buhrana ortam hazırlayan dünya konjonktürü, Rusya'nın denizlerde etkinliğinin azalmasına ortam hazırlamıştır. Kamu politikalarının sistem içerisinde kurumsallaşmasını gerçekleştiremeyen Rusya, Soğuk Savaş teknolojisiyle bu dönemde geliştirici eğilim gösterememiştir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu sistemde var olan güvenlik stratejileri, dünyanın diğer bir kutbunu koruyacağı tehdidini oluşturan bir olgu olmadığı için güvenlik politikalarında değişimler görülmüştür.

3.2.Soğuk Savaş Sonrası NATO Akdeniz İlişkileri

Birçok çatışmanın içerisinde barındığı, her an bir nükleer tehlikeyle insanlığı yok edebilecek termodinamik bombaların geliştirildiği, kırmızı telefon hattının çekildiği, soğuk savaşın sıcak savaşa dönüşme olasılığını an be an yaşayan, kitlesel ölümlere yol açabilecek bir dönem sonlanmıştır. Denizler üzerine atılan büyük adımların gerçekleştiği, nükleer teknolojinin denizaltılarda kullanıldığı süreç, iki kutuplu sistemden çok kutuplu veya tek kuplu bir düzene yerini bırakmıştır. NATO'nun savunmacı anlayışında değişikliklerin meydana geldiği yeni dünya düzeni, insan hakları, demokrasi bağlamında yapısal reformlar yaşamıştır. NATO'nun değişen bu anlayışı, kriz yönetimi bağlamında NATO dışı ülkeleri kapsayan bir yaklaşımı içerisinde barındırmaktadır. Bu algılayış, Kuzey Atlantik Anlaşması hükümlerinin yeniden yorumlanması şeklinde ele alınmıştır.1991 Roma Zirvesi, 1999 Washington Zirvesi ve son olarak 2002 Prag Zirvesi günümüze kadar NATO'nun değişim sürecini yansıtmaktadır. Değişen bu olgular, NATO'nun yeni dünya düzeninde hakim olduğu görüşünü değiştirmiştir. Dağılan Sovyet birlikteliğinin, NATO açısından genişleme süreciyle etki alanının artmasına ortam hazırlamıştır. Bu algılayış günümüz NATO görüşlerinde temel olarak uluslararası

¹⁴³Birch, ss. 177-178.

sistemin güvenliği, kalıcı barışın sağlanması ve NATO dışı ülkelere müdahale bağlamında ilerlemiştir.¹⁴⁴

NATO, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki bu yoksunluğundan faydalanarak bölgede uluslararası aktör olup, taraf devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket kabiliyetine kavuşmuştur. Bölgenin, Sovyet yanlısı devletlerinin dağılması sonucu kendilerini güvensizlik ortamında bulmaları, güçlü bir örgüt olan NATO'nun genişleme politikası kapsamınca dikkatini çekmiştir. Böylece bölgesel krizler sonucunda, Birleşmiş Milletler hükümlerince NATO kalıcı barış için birçok operasyon gerçekleştirilmiştir.

NATO'nun bu yeni dönemde, Rusya ile ilişkileri genel anlamda soğuk geçmiştir. NATO'nun yeni dünya düzeni üzerine görüşleri, eski Sovyet topraklarını barındırdığı için ve Rusya'yı NATO tehlikesiyle karşı karşıya bırakılacağı düşüncesine hakim olduğu için, bu dönemde tam anlamıyla entegrasyon gerçekleşmemiştir denebilir; ancak örgütün içine katılan eski Sovyet devletleri bu entegrasyonu gelecek için kolay ve hızlı hale getirmiştir.¹⁴⁵

NATO 1991 Stratejik Konsepti gereği, Avrupa'da oluşacak sıcak çatışma ortamını yatıştırma politikası ve kriz yönetme stratejisi ile bölgeyi dizginlemek, Orta ve Batı Avrupa güvenliğini tehlikeye atmamak istemiştir. Ülkeler içerisinde veya dışarısında oluşan ve söz konusu silahlı çatışmaya dönüşen etnik, ekonomik ve politik zorlukların tüm ülkeleri etkileme potansiyeline sahip olduğu için, NATO Soğuk Savaş sonrası bu yolla değişen kimlik algısını yönlendirmiştir.¹⁴⁶ Gelişen terör saldırısıyla beraber ülkeler arasında tehdit algısının ortaya çıkışı, NATO'yu terör faaliyetleri alanında da gelişim göstermesine yöneltmiştir. Ayrıca Rusya'nın saldırgan politika izleyebileceği düşüncesi üzerinden, Kuzey Atlantik'ten Akdeniz'e ve Adriyatik bölgesine doğru Soğuk Savaş sonrası dönemde etki alanını daha da genişletmiştir.¹⁴⁷

Haziran 1993 Atina toplantısında, bölgede potansiyel tehdit oluşturabilecek olgular üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Orta Doğu'da oluşan bir problemin Akdeniz'i etkileyeceği ve Akdeniz üzerinden Avrupa'yı saracağı kanaatinden hareketle, bu bölge üzerine hassasiyet oluşturma girişimleri başlamıştır. Orta

¹⁴⁴ Martin Reichard, **The Eu-Nato Relationship: A Legal and Political Perspective**. Ashgate Publishing, Ltd., 2013, ss. 103-104.

¹⁴⁵ Christopher C. Anderson, **Ethnocentrism in Russia and Ukraine**, (Doctoral Dissertation) ,Univesity Of Iowa, 2016, s. 136.

¹⁴⁶Wintz, s. 28.

¹⁴⁷Maness, s. 41.

Asya'dan başlatılmak istenen stabilizasyon ve barış oluşumlarının Akdeniz boyunca devam edebileceği düşüncesi, NATO'nun alan dışı politikasını göstermektedir.¹⁴⁸

Akdeniz'de büyük bir kıta sahanlığı bulunan Türkiye, NATO açısından Orta Doğu ve Akdeniz bölgesinde önemli bir ortak statüsündedir. Sağladığı askeri güçle bölgedeki düzen açısından önemli bir müttefik olması göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Sovyet döneminde sağladığı savunma kabiliyeti bunu kanıtlamıştır. Bosna-Hersek ve Yugoslavya üzerine uyguladığı ambargolarda operasyonel boyutta etkin bir müttefik olarak hareket etmiş olması yine önemlidir. Batı Akdeniz, her ne kadar NATO için stabil düzeyi belirse dahi, Doğu Akdeniz'deki karışık yapı, göçler ve yerli Müslüman halk tarafından örgütlü hareketler, batıda istikrarsız oluşumları destekler nitelikte değerlendirilmiştir. Bölgesel hassasiyet oluşumunca NATO, Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde kitle imha silahlarının varlığı, terör faaliyetleri, sosyal baskı, petrol geçişleri ve ekonomik ilişkilerin söz konusu olduğu yapıyı, bölgesel aktörler bağlamında çözmeye çalışmıştır.¹⁴⁹

Yugoslavya'nın parçalanması sonucunda bölgede kendini gösteren etnik siyasi yapılaşmalar, Birleşmiş Milletlerin dikkatini çekmiştir. Sırbistan Karadağ çatışmasının gerçekleştiği dönemde NATO, uygulanan ambargoyu gözetlemek amaçlı kurduğu deniz kuvvetleriyle bölgeyi güvenlik konseyi kararınca kontrol etmiştir. Bölgede Kanada'nın katkılarıyla destek sağlayarak, "keskin muhafız"(sharp guard) operasyonu gerçekleştirilmiştir; bölgeye sağlanan karakol gemisi bölgedeki hassasiyetten kaynaklı tüm olanakları sonuna kadar kullanarak bölgede kuş uçurtmama düşüncesiyle hareket etmiştir. Uçaklarla desteklenen operasyon yerinde ve etkin bulunmuştur. Bölgeye gönderilen iki adet deniz devriye uçağı ile bir adet helikopter gemisi, Makedonya sınırı üzerinde hakimiyet sağlamış ve bölge trafiğini kontrol etmiştir. Kanada'nın bölgeye olan etkin tutumu, NATO önderliğinde daimi deniz kuvvetlerinde yer almasını olağan sonuçlandırmıştır. Bu konuda NATO birliklerinin güvenlik konseyi kararınca bölgedeki yetkilere sahip olması, ambargoyu delmeye çalışan bütün olasılıkları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Sırbistan, ithalatının ve taşımacılığının ham petrol ve petrol ürünleri aynı zamanda kömür şeklinde gerçekleşmesini yasaklayan ambargoya dair 74.000 gemi içerisinde 6.000 üzerinde inceleme gerçekleştirilmiştir. İncelenen 6.000 geminin içerisinde de 1.400 gemi

¹⁴⁸ 10 Haziran 1993 NATO Atina Zirvesi Final Communiqué, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c930610a.htm>, (13.06.17).

¹⁴⁹ Peter Kent Forster, **The Evolution of Military Burden Sharing Beyond NATO's Boundaries**, UMI Dissertation Services, 1997, s. 43.

içeriği üzerinde net verilere ulaşılamadığından daha derinlemesine inceleme için belirli limanlara gönderilmiştir.¹⁵⁰

Kosova olayında bölgede bir tür iç savaşın söz konusu olması, NATO'nun bölgeye müdahil olma koşullarının şekillenmesi için ortam hazırlarken, aynı zamanda müdahale için zaman kaybı olarak tehdit ortamını doğurmuştur. ABD ve NATO birlikleri çatışmanın ilk aylarında bölgeye müdahil olmayı reddetmişlerdir. 5 Mart 1998 Kuzey Atlantik Konseyi, aldığı karar kapsamınca bölgeye komşu olan Makedonya ve Arnavutluk içerisinde krizin içeriğini tetikleyen oluşumlara son verme amaçlı politika izlenmiştir. Bölgeye tedarik edilen silahların engellenmesi, mülteci akımını durdurmak ve sınır güvenliğini sağlamak, bu alanda gerçekleştirilen eylemlerdendir. Bu bağlamda bölgedeki çatışmayı yönetme amaçlı kalıcı istikrar ve barışı koruma olguları kapsamınca deniz ve hava kuvvetleri kullanılmıştır.¹⁵¹

Sırpların bölgede izlediği tutum, bir tür katliam niteliğinde hareket olarak öngörüleli bir durumu çağırıştırır. NATO savaş uçaklarının bölgeyi bombalaması, her ne kadar geç kalınmış olsa da NATO'nun bu konuya olan tutumunu gözler önüne sermiştir. Ancak bölgede diğer bir güç olan ve Birleşmiş Milletler üyesi olan, aynı zamanda veto yetkisine sahip beş ülkeden biri olan Rusya'nın tepkisiyle karşılaşmıştır. Aslında savaşın önlenmesi gibi bir durum söz konusu değildir; çünkü izlenilen siyaset bir bakıma topluluklar arasında faşist ve kutuplaştırıcı etki yaratmaktadır. Yani söz konusu savaşı engellemek için bölgeye daha önceden siyasi alanda politik düzen amaçlı iyileştirici yönetim algısı düzeyinde müdahale söz konusu olabilirdi. Bu yüzden savaş kaçınılmazdı diyebiliriz. NATO'nun yeterli seviyede bölgeye olan tehdit ve diplomatik çalışmaları bir ihtimal çatışmayı sekteye uğratabilirdi, hiç değilse bu boyutta bir kayıp söz konusu olmazdı.¹⁵² Ancak NATO'nun bölgeye olan sorumsuzluğu, bir bakıma Kuzey Atlantik Anlaşmasının 5. Madde kapsamında değerlendirmeme durumu veya bölgedeki çatışmacı ortama karşı uzak siyaset izleyişi, Kosova kurtuluş ordusu hakkında çekincelerinin söz konusu olması ve Balkanlarda daha fazla etnik oluşumun gerçekleşmesine karşı tutumu, çatışmada taraf olmasını zorlaştırıcı nitelikte gerçekleşmiştir. Söz konusu çatışmalar önceden müdahale durumunda

¹⁵⁰ Zyla, ss.312-313.

¹⁵¹ Ivo H. Daalder & Michael E. O'Hanlon, "Winning Ugly: NATO's war to Save Kosovo", **Brookings Institution Press**, 2004, s. 32.

¹⁵² 1.000.000 kişinin göç etmesi, 10.000-13.000 kişinin ölümü. Zeynep Selin Acar, Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: Nato'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2015, ss. 124-126.

kolaylıkla sonuçlanmaktadır; ancak aradaki sürtüşme ivme kazandığı, şiddet ve aşırıcılığı içinde barındırır hale geldiği zaman müdahale edilmesini zorlaştırmaktadır. Bir bakıma insanlık dramlarıyla dünyayı yüz yüze getirmektedir. Kosova'daki oluşum buna benzer şekilde gerçekleşmiştir. Öngörüsüzlük söz konusu olmuştur. Bölgedeki ABD politikasına karşı çekimser davranan Rusya-Almanya-Yunanistan müdahaleyi geciktirmiştir.¹⁵³

Bölgeye müdahalede Akdeniz'e istiflenen birlikler, Akdeniz'in stratejik konumundan yararlanarak uçak gemileri yardımıyla bombardıman gerçekleştirmişlerdir. ABD'nin Theodore Roswelt adlı uçak gemisi, içerisinde barındırdığı F/A18 ve F14-d tipi saldırı uçaklarıyla bölgeye müdahale gerçekleştirmiştir; ayrıca sahip olduğu erken savunma sistemiyle denizdeki ortamı da gözetlemiştir.¹⁵⁴

Burada NATO'nun yeni Stratejik Konsept'lerinin belki de temeli atılmıştır. Dünya koruyucusu olma izine düşen NATO, bu alandaki tutumunu Kosova olayıyla gözler önüne sermektedir.¹⁵⁵ NATO'nun bölgeye olan müdahalesi bir bakıma ekonomik, politik ve insani değerler babında menfaatler doğururken aynı zamanda risk de teşkil eder nitelik taşımıştır. Çünkü Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini bozan bir oluşumun engellenmesi açısından geç kalınmış olması, NATO'nun kimliği üzerine tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu müdahale NATO'nun kendi varoluşu üzerine aldığı bir risk niteliği taşımakla beraber, gelecekte NATO'nun insanlık dramlarına karşı tutumu hakkında da öngöründe bulunmaktadır. Artan maliyetlerin Soğuk Savaş Dönemi sonrası genişleme ve dünya polisi görevi üzerine etkileri, üye ülkelerin tartışmaları sonucunu doğuracaktır.¹⁵⁶

Kosova krizine karşı NATO'nun müdahil olması, Rusya ve Çin tarafından hukuk dışı bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Ancak NATO bu müdahale ile insan hakları, demokrasi yeni Dünya düzeninin hangi boyutta şekilleneceği doğrultusunda ve nasıl bir politika izleyeceği konusunda tarafını belli etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası her ne kadar ulusal çıkarların ön planda olduğu düşünülse de NATO kendi politikası kapsamında savunma alanında tüm müttefiklerince kaynak dağılımını karşılamaktadır. Bu yönetim şekli sadece savunma

¹⁵³Daalder, & O'Hanlon, s.185.

¹⁵⁴Benjamin S. Lambeth, **NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment**. Rand Corporation, Pittsburgh, 2001, ss.31-32.

¹⁵⁵Wintz, s.179.

¹⁵⁶Wintz, s.203.

alanında askeri bir örgüt değil, aynı zamanda bir tür rejimdir diyebiliriz. Kendi kurumsal yapısı kapsamınca yüksek derecede bakanları bulunmakla beraber daha alt seviyede yönetim personelleri de mevcuttur. Buradan hareketle, devletlerin savunmalarında görev aldığı gibi, savunma politikaları üretme veya konjonktür gereği gerekli tavsiyelerde bulunup diğer üye devletlere göre de hareket etme rolünü üstlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun içine girdiği çok uluslu politik boyut, örgütün devamlılığı için yararlı izlenim bırakmıştır. Karl Deutsch örgütün devamlılığında yapısal ilişkilerin güvenlik alanından ayrı, iletişim ve sembolik olgular üzerinde gerçekleştirebileceğini savunmuştur. Çok taraflı güvenlik örgütleri, bağımsız yöneticiler ve topluluklar arasında ekonomik dayanışma ortamının sağlandığı, karar süreçlerin temel boyutta aynı doğrultuda olma ihtimalinin söz konusu olduğu, ön görülebilir siyasi politika oluşumu ve belirli seviyede mütakabiliyet esaslı ilişki varsayımı durumlarında gelecek vaat eden oluşum olarak görmektedir. Bu bağlamda NATO'nun ekonomik ve sosyal projeler alanında ilerlemesi, Karl Deutsch'un düşüncesinin doğruluk payını arttırmaktadır. ¹⁵⁷

Akdeniz bölgesinde, bölgenin ekonomik durumu ve güvenlik alanındaki hassasiyetinden mütevellit, olası bir örgüt kurulumu NATO tarafından desteklenmiştir. Mayıs 1995'te Noordwijk Aan Zee dışişleri bakanlığı kapsamında gerçekleştirilen zirvede, Akdeniz Diyalogu kurulmuştur. İlk olarak beş ülkeyle kurulan zirve, (Tunus, Moritanya, Fas, İsrail ve Mısır) daha sonra Ürdün katılımıyla genişleyen bir süreç içerisinde Akdeniz için hem işbirliği hem güvenlik alanında görev yapmak üzere konuşlandırılmıştır. NATO içerisinde yer alan (NACC) ¹⁵⁸ Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı'nca desteklenen diyalog, 1998 yılında genişleme amacıyla diyalog problemlerini ilgilendiren konuda kurumsallaşma içerisinde yer almıştır. Bu kurumsallaşma, beraberinde getirdiği Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AOKK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO), örgütsel dayanışmalarıyla askeri ve politik düzenlemelerle beraber hareket etmiştir. ¹⁵⁹

Soğuk Savaş sonrasında Doğu bloğu olarak bilinen Sovyet rejimi yanlısı politikalar güden aktörler, bölgede ekonomik, sosyal ve siyasi alanda yalnızlık yaşamışlardır. Sovyetlerin dağılımıyla beraber bu bölgede gerçekleşen krizler de

¹⁵⁷Birch, ss. 13-14.

¹⁵⁸ Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı detaylı bilgi için bkz.:http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm, (18.05.17).

¹⁵⁹ Stephen Edward Wright, **NATO in The 1990's: Redefining Alliance Theory**, (Master Disertation), Tufts University, 2007, ss .211-212.

NATO'nun stratejik tutumuyla şekillenmiştir; bir bakıma muhtemel problemlerin önüne geçilmiştir. AB, Avrupa Konseyi (AK) ve Batı Avrupa Birliği (BAB) barış ve istikrar konusunda Ortadoğu'da, Akdeniz'de, Doğu Avrupa'da entegrasyon sürecinde olumlu sonuçlar elde etmiştir. Bu bağlamda NATO'nun genişleme politikası, dünya düzeni için barış ve istikrar doğurucu olarak nitelendirilmiştir. AB'nin genişleme politikası, Rusya'nın Doğu Avrupa'da veya merkez kesimde problem teşkil etmeyeceği, düzen için olumlu gelişme olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁰

Soğuk Savaş sonrası dönemi, Akdeniz için bir tür aydınlanma dönemi olarak değerlendirebiliriz. Artan işbirliğine yönelik ilişkiler, bölgenin dünya konjonktüründe etkin bir yer kaplamasının önünü açmıştır. Bölgede gerçekleştirilen ilişkileri arttırma amaçlı girişimler, bölge devletlerin şeffaflık ve güven içerisinde birbirleriyle dayanışma halinde olmasını sağlamıştır. NATO, Akdeniz bölgesi için geliştirdiği politikaları 1994'te yürürlüğe koymuştur. NATO üyesi olmayan ülkelerle istikrar ve güvenlik için ilişkilerin geliştirilmesi savunulmuş ve bu bağlamda girişimler gerçekleştirilmiştir. AB, bölgenin istikrarını sağlamak için bölge projelerine dahil olmuştur. AD bölgeye sosyal, kültürel ve ekonomik girişimler oluşturmak için AB dışındaki en büyük yatırımı almıştır.¹⁶¹

3.3. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Stratejik Konsepti

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın güvenlik algısı üzerine inşa ettiği çift kutuplu bir konjonktür, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle dünyayı daha çoğulcu bir yapıyla karşı karşıya bırakmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde NATO'nun daha çok güvenlik alanında askeri bir oluşum olarak görev aldığı, Dünya sisteminin karşı olduğu değer kümesinin ortadan kalkmasıyla beraber algısal boyutta bir boşluk ve kimlik siyaseti paradigması içine düşmüştür. Değişen dünya düzeni daha çok insan hakları ve demokrasi üzerine şekillendikçe, Avrupa'nın içinde bulunduğu bu örgüt, meşrutiyet kavramı üzerine eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına ortam hazırlanmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen zirveler, bu krizi ortadan kaldırma amaçlı, NATO ile devam edilecek mi edilmeyecek mi, edilecekse hangi anlamda bir görev üslenecek şüphelerini de beraberinde getirmiştir.

¹⁶⁰ Amos Perlmutter, “**Political Alternative to NATO Expansion**”, (Eds, Ted Galen Carpenter & Barbara Conry), NATO Enlargement: Illusions and Reality. Cato Institute, 1998, s. 237.

¹⁶¹ Emanuel Adler & Beverly Crawford, Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach, in **Conference: The Convergence of Civilizations**, 2002, Haziran, ss.16-17.

1991 ile 1999 döneminde NATO, yeni Dünya düzeni üzerine bağlantı kurma ve çevresel oluşumlara uygun bir şekilde cevap verebilecek bir örgüt oluşturma düşüncesiyle hareket etmeye çabalamıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile tehdit kavramı üzerine Soğuk Savaş Dönemi'ndeki kadar yoğunlaşılmadan, eski Sovyet topraklarına doğru genişleme stratejisi belirleme düşüncesiyle hareket edip, bu bölgede birleşim sağlama amacıyla stratejilerin belirlenmesine ortam yaratmıştır. Bu süreçte ABD ve diğer müttefikler, sınır ötesindeki tehdit mekanizmalarının da dikkate alınması gerekliliğinden bahsederek, NATO'nun gelişen dünya düzeni üzerinde var olması düşüncesiyle aynı noktada devamlılık gözetmişlerdir. Başlangıçta Batı Avrupa ülkelerini ve müttefiklerini Sovyet rejimine karşı koruma amaçlı bir misyon üzerine inşa edilen bu örgüt, değişen dönemin koşulları sonucunda demokratik bir bütün halinde Avrupa'nın güvenliğini Sovyet sonrası dönemde oluşabilecek tehditlere karşı koruma projesine dönüşmüştür. 1999 Washington zirvesinde bu noktadaki tespitler üzerinden şekillenen Stratejik Konsept, NATO'nun dönüşümüne resmen kanıt olmuştur.¹⁶²

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kimlik problemi yaşaması üzerine gerçekleştirdiği değişiklikler, örgütün yapısı hakkında algıda farklılaşma yaratsa dahi, sürecinde içerisinde gerçekleşen olgular olarak karşımıza çıkmıştır. ABD başkanı Clinton, NATO'nun yeni dönemde farklı bir vizyon ile hareket etmesi gerektiğini ulusal güvenlik birimlerince tartışma konusu olarak değerlendirmiştir. ABD'nin NATO'nun gelecek hakkında entelektüel, diplomatik, siyasi bir oluşum algısı üzerine en büyük ortağı olduğunu, örgütün bu alanda değişim yaşaması gerektiğine dair fikir sahibi olan Clinton bu alanda mücadelesini gerçekleştireceğinden bahsetmiştir.¹⁶³

Yeni dönem Stratejik Konsepti, daha çok işbirliği ve diyalog üzerinden hareketle istikrar ve barış odaklı etkileşim sürecinin var olacağını belirlemiştir. Böylece birçok çatışma veya kriz ortamında mücadele için destek sağlanmıştır. Bu dönemde iki Stratejik Konsept karşımıza çıkmaktadır. Bunlar 1991 ve 1999 zirveleri doğrultusunda alınan kararlar bağlamında değişiklik gösteren konseptlerdir.

¹⁶² Ronald Asmus, **Opening NATO's Door: How The Alliance Remade It self for A New Era**, Columbia University Press, 2012, s. 19.

¹⁶³ Asmus, ss. 19-20.

3.3.1. 1991 Stratejik Konsepti

İlk olarak metin içeriğinde çatışmacı ortamdan uzak duran bir resim çizilmiştir. Toplumlar nezdinde şiddet ve çatışma yanlısı algısı yaratılmamak istenmiştir. İkinci olarak Avrupa'nın güvenliği için kolektif güvenlik algısının devam edeceği düşüncesi üzerine karar kılınmıştır. Böylece eski Sovyet toprakları üzerinde genişleme süreci kapsamınca bölgesel tehdit unsurunu ortadan kaldırarak, nükleer bir çatışma ortamı yok edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle düzen ve güvenliğin devamlılığı algısı üzerinden hareket edilmiştir.

1991 Aralık ayı zirvesinde, Stratejik Konsept hakkındaki konuşma şu şekildedir.” Bu Stratejik Konsept, üye devletlerinin savunmacı politikasıyla beraber güvenlik, egemenlik ve bölgesel istikrar çaplı düzenin kurulumunu gerçekleştirmektedir. Bu oluşum, işbirliği ve kolektif savunma temelli ortak kaynak temini pozisyonuyla güvenlik olgusunu desteklemektedir. Örgüt savunma amaçlı harcamalarını bu süreçte minimal düzeye çekecektir. Temel argüman, barışın kalıcılığı ve devamı üzerine şekillenecektir.”¹⁶⁴

1991 NATO Stratejik Konsepti, yapısal değişimini bir bakıma açıklar niteliktedir. Güvenlik potansiyel hizmetine sahip bir oluşumun, çift kutuplu bir sistemde Varşova ülkelerinin de içinde bulunan bir oluşuma doğru dönüşmesi, NATO'nun kimlik siyasetinin dönüşümünü gerçekleştirmiştir.

3.3.2. 1999 NATO Stratejik Konsepti

NATO'nun 50. Yılı kapsamınca gerçekleştirilen zirvede, üye ülkeler ortak savunma, barış ve istikrar konusundaki görüşleri kapsamınca, Avrupa-Atlantik bölgesi genişleme sürecine sahip çıkmıştır. Bu yaklaşım NATO'nun etki alanını genişlettiği gibi, kuramsal olarak farklı algıları da içinde barındırma durumunu ortaya koymuştur. Politik, sosyal, ekonomik, çevresel faktörler kapsamınca ele alınan bu Stratejik Konsept, genişleme sürecinde NATO olgusunu dünya üzerinde ortak değerler ile şekillendirmeye başlamıştır. Bu etkileşim alanların çoğalması, Soğuk Savaş sonrası dünya sistemini etkileyen faktörlerin çoğalmasından kaynaklanmaktadır. Terörizm, etnik çatışma, insan hakları tecavüzü, politik istikrarsızlık, ekonomik buhran, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması

¹⁶⁴ Stratejik Konsept, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (22.05.17).

ve dağılımın kolaylaşması, NATO'nun siyasetini değiştiren öncüller olarak algılanmıştır.

Bu bağlamda örgütün politika başlıkları, dayanışma, güvenlik, savunma, caydırıcılık ve kriz yönetimi olarak Avrupa Atlantik bölgesi için etkili bir stratejik konsept gerçekleştirilmesinde temel araçlar haline dönüştürülmüştür. NATO bölgesel uyum ve işbirliği için etkin bir rol sahibi olarak hareket etmektedir. Müttefik güçleri için uyguladığı, planladığı kurallar kapsamında bölgesel hedefleri ve görevleri yönetmeye çalışmıştır. Bölgesel barış oluşumunda gerçekleştirdiği kriz yönetme politikalarıyla müttefiklerine destek sağlarken, müttefiklerinin askeri teçhizat ve yapılanmalarının geliştirmesine yardımcı olmuştur. Gelecekteki koşullar için nükleer ve konvansiyonel oluşumlara dikkat çekerek bu noktada bilinç oluşturmıştır.¹⁶⁵

NATO'nun alan dışı görev olarak tanımladığı operasyonları, 1999 Stratejik Konsepti'nde belirgin bir şekilde üstünde tartışma yaratan konu olarak karşımıza çıkmıştır. 1991 yılında alan dışı operasyonel faaliyetleri resmi olarak tartışılmadan kabul edilmiştir. Buna rağmen 1990'larda NATO balkanlarda kilit rol görevini üstlenmiştir ve fiili olarak bu çapta hareket etmiştir. Bu yüzden 1999 Stratejik Konsepti, alan dışı faaliyetlerin konuşulması ve tartışılması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Yeni Stratejik Konsept, kolektif savunma kapsamında müttefikler tarafından kabul edilmiş ve resmi görev olarak Transatlantik ve Avrupa güvenlik çevresi bağlamında koruyucu ve önleyici misyon olarak değerlendirilmiştir. 1999 Washington Zirvesi, 5. Maddenin yanında insani görevlerin, kriz yönetiminin, barış operasyonlarının tartışıldığı ve kabul edildiği bir zirve olarak gerçekleşmiştir. Bu zirve çerçevesinde Kuzey Atlantik, belirlenen bölgeden farklı olarak Avrupa Atlantik bölgesi biçiminde tanımlanmıştır. NATO, Sovyet sonrası oluşumları harmanlayarak Avrupa'nın istikrar sağlayıcısı rolüne bürünmüştür. Zirve'de NATO'nun alan dışı hareketleri ile ilgili birçok şüphenin ortadan kaldırılmış olması, dönüşümün hangi boyutta gerçekleştiğini kanıtlamaktadır. Avrupa'nın temel bölge olarak ele alındığının vurgulanması, müttefikler için şüphelerin ortadan kalkmasına ortam hazırlamıştır. Avrupa-Atlantik olarak temel coğrafi oluşum üzerinde anlaşmaya varılması, tehdit ortamının çoğalması ve nasıl bir güvenlik algılayışının

¹⁶⁵NATO Stratejik Konsept, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (22.05.17).

gerçekleşeceği hakkındaki soru işaretlerinin risk bazında değerlendirilmesine sebep olmuştur.¹⁶⁶

3.4. 11 EYLÜL SONRASI NATO AKDENİZ İLİŞKİLERİ

21. Yüzyıl'da değişen dünya düzeni, beraberinde birçok yenilik getirmiştir. Teknolojik alanda artan seviye insan hayatını kolaylaştırırken, devletlerin ve ulus ötesi oluşumların erişilebilirlik pozisyonlarını elverişli hale getirmiştir. Artan dünya pazar ekonomisinde güç faktörlerine sahip olmak maddiyat odaklı bir argüman haline gelince, kendi amaçları uğruna hareket eden sayısız oluşum dünya üzerinde kolay yer edinebilmiştir. Ulus ötesi oluşumlar ile ulusların, küreselleşmenin getirdiği kolaylıkla var olan kuvvetlerinin genişlemesi önü alınmaz bir girdaba dönüşmüştür ve çatışmaları olağan hale dönüştürmüştür. 11 Eylül ABD ikiz kuleleri saldırısı, dünya devletlerine bir tür mesaj taşımıştır. Güvenlik alanındaki zafiyet, tüm ülkeleri vurabilecek kadar kolay olduğu ve bu alanda devletlerin savunmasız olduğuna dair bir tür okuma sunmuştur.

21. Yüzyıl'da insan tabanlı yaklaşım, insan hakları, eşitlik, adalet gibi temel dünya düzenini ilgilendiren kuramlar, güvenlik riskini beraberinde getirerek bir anlamda masumiyet çatışmasına ortam yaratmıştır. 11 Eylül saldırısı ve beraberinde gelen Londra saldırısı gibi dünyayı sarsan terör saldırıları, ABD, AB ve birçok ülke tarafından anti göç olgusu etrafında şekillenmiştir. 11 Eylül sonrası Avrupa Konseyi Lahey programı kapsamında, terörle mücadele ve yasadışı göç başlığında bir politika izlemiştir. Avrupa ve ABD için tehdit oluşturan terör ve göç olgusu, 11 Eylül sonrası yapısal anlamda gelişmeler dahilinde profesyonel olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Akdeniz bölgesinin Avrupa için tehdit unsuru oluşturuyor olması, Avrupa ülkeleri ve halk gözlemcileri tarafında çatışma alanı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Akdeniz'in Avrupa ülkelerinin temelini oluşturuyor olması, bu noktada Akdeniz'in sadece tehdit taşıma unsurunu vurgulamamaktadır; aynı zamanda Akdeniz'in Avrupa dışındaki diğer kesimlerinde Arap değerlerinin ve şehir devletlerinin var oluyor olması, tehdit ve terör bağlamında coğrafi olarak sembolik oluşum içinde yer almasına meydan bırakmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁶Medcalf, ss. 58-60.

¹⁶⁷ Nahrain Al-Mousawi, **Clandestine Mediterranean: Arab-African Migrant Literature**, University of California, Los Angeles, 2012, s.10.

11 Eylül saldırısı sonrası güvenlik yaklaşımı, klasik coğrafi güvenlik yaklaşımı yerine fonksiyonel güvenlik yaklaşımı üzerine şekillenmiştir. Artık güvenlik algılayışı sınırlar ve koşullar üzerinden şekillenmemektedir. Halka, topluluğa ve işbirliğine karşı yapılan her türlü tehdit, güvenlik algısını şekillendirmiştir. NATO bu bağlamda 11 Eylül sonrası daha çok insani olgular üzerinden hareket etmiştir. NATO'nun geliştirdiği politikaların temel merkezi Avrupa'dan ziyade, Afrika ve Ortadoğu, Akdeniz bölgeleri üzerine konuşlanıyor olması bu kanımızı doğrular niteliktedir. Kriz yönetimi, savunma ve caydırma başlıklı stratejik açıklamaları 5. Maddenin yeniden yorumlanması sonucunda, dünya için olumlu sonuçlar doğurmuştur.¹⁶⁸

Bir düşünceye göre 90'larda gerçekleşen çatışmalar daha çok etnik merkezli gerçekleşmiş çatışmalar olarak Avrupa ve NATO nezdinde değerlendirilmiştir; daha çok müdahil olunması gereken konular olarak görülmüştür. Ancak NATO'yu tehdit edici olarak algılanmamıştır. Sovyet döneminde söz konusu olan çatışma hali daha çok politik algı uyandırırken, Sovyet sonrası 1990'lar dönemi depolitize algısı yaratmıştır. Çatışma, çöküş, saldırı politikaları, isyan girişimleri, savaş olarak gerçekleşmemiş olmasına rağmen politik olarak değerlendirilmiştir. İsyanlar daha çok bu dönemde kompleks bir vaziyet almış ve başarısız devletlerin insanlık trajedisine ve krizine sahne olmuştur. Saldırganlık politikaları, karşılığında saldırgan bir cevap doğurmuş ve kriz sonucuyla karşılaşmıştır. Bu olağan durumlar, etnik kökenli veya bu kavramın varyasyonları olarak algılanmıştır. Bu gibi durumlar karşılığında uluslararası aktörler daha çok insanlık müdahalesi veya pratik çözüm operasyonlarıyla dindirici görevi üstlenmişlerdir. Ancak 11 Eylül saldırısı olayı artık farklı pencereden aydınlatılmıştır. Dönem, uluslararası alanda tehdit olgusu yaratacak bir oluşumla karşı karşıya bırakılmıştır. NATO'nun 5. Maddesi çerçevesinde şekillenen bu olgu, ilk olarak Afganistan müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Bu müdahale Bosna, Somali ve Kosova olaylarına benzerlik gösterse de bu alanda gerçekleşmiş ilk eylem olarak dünyayı açık bir şekilde uluslararası tehditle karşı karşıya getirmiştir. 11 Eylül saldırısı, dünyanın önde gelen olarak kabul edilen devletlerinin karmaşıklık içinde düşünmesine ortam hazırlamıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Erdoğan Kurt, **Doubling NATO: Functional and Geographical Enlargement of The Alliance**, Old Dominion University, Virginia, 2010, ss. 83-85.

¹⁶⁹ Anita R. Sundarajan, **The Sustainability of The North Atlantic Treaty Organization: Addressing The Security-Development Nexus in The 21st Century**, (Master Dissertation), Georgetown University, 2012, s. 201.

11 Eylül saldırısı sonrası ABD müttefikleriyle beraber terör yuvası olarak bilinen Afganistan topraklarına El-kaide ve Taliban üzerine operasyonlar gerçekleştirmiştir. Havadan bombalama ve kara harekatı ile rejimi hızlı bir şekilde devirmiştir. Ancak bölgedeki yapıdan kaynaklı olarak askeri anlamda geri çekilen El-kaide ve Taliban, tam anlamıyla çözülmüş bir oluşum olarak değer kazanmamıştır. Bunun üzerine ABD terör oluşumunu bitirmek amaçlı BM kararınca bir operasyon gerçekleştirerek ‘kalıcı özgürlük’ operasyonu bağlamında Uluslararası güvenlik destek gücü(ISAF) ile birlikte hareket ederek 2003 yılında bölgedeki istikrarı ve düzeni sağlamak amaçlı NATO birliklerinin görev almasını sağlamıştır.¹⁷⁰ NATO üzerindeki kimlik tartışmalarına rağmen NATO’nun konumunun tartışıldığı dönemde, NATO alan dışı olarak ilk defa büyük çapta bir operasyonu hem NATO ülkeleri hem de NATO dışı (Yeni Zelanda ve Avustralya) ülkelerinin katılımıyla Afganistan’a gerçekleştirmiştir. ISAF olarak desteklenen oluşumda yer alan ülkeler, dünya düzenine katkı ve barış için gerekli oluşumları gerçekleştirebileceklerini buradaki başarıyla anlamışlardır.¹⁷¹

Afganistan’daki çatışmadan sonra bölgedeki halkın düzenini sağlamak amaçlı ABD, NATO ve BM kapsamınca projeler gerçekleştirilmiştir; eğitim, eşitlik, adalet ve demokrasi alanında kurumsallaşma gerçekleştirmek için görevlendirilen eyalet yapılandırma timleri bölgede insani görevlerde yer almışlardır. Bölgedeki düzeni sağlamak için Afgan hükümetiyle işbirliği içerisinde yer alan bu timler bölgede istikrar için çabalamışlardır. Halkın sağlığını ve sosyal planlamalarını gerçekleştirmeye çabalamışlardır.¹⁷²

Türkiye’nin NATO için değeri yüksek bir stratejik konuma sahip olması ABD ve AB için önem teşkil eder bir konum durumundadır. Petrol taşımacılığı yönünden etkin Akdeniz ve Orta Doğu iletişim hatlarını barındırıyor olması, Akdeniz’de etkili bir güce hem askeri teçhizat bakımından hem de kabiliyetleri bağlamında yeterli olması tartışılmaz biçimde NATO ile Türkiye bağlarını kuvvetlendirmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰Kent. S. Oglesby, **Germany, NATO’s Out-of-Area Operations, and The CSDP: The German Defence Policy Dilemma**, (Doctoral Dissertation, University of Washington), 2014, s.28.

¹⁷¹ Johnahton Saltasuk, **NATO and The Afghanistan Mission: Lessons for The Alliance**. University of Manitoba (Canada), 2013, ss. 72-73.

¹⁷²John Mitchell, **Ngo Insecurity in High-Risk Conflict Zones: The Politicization of aid And its Impact on “Humanitarian Space”** (Doctoral Dissertation, Kansas State University), 2016, s. 18.

¹⁷³Kurt, s.103.

Rasyonel olarak NATO, kolektif savunma düşüncesini, 5. Madde kapsamınca genişleme sürecini gerçekleştirmiştir. NATO'nun genişleme politikası müttefiklerin birbirleriyle olan ilişkilerini kuvvetlendirdiği gibi, çevresel dış tehditleri de kendince bertaraf etmiştir. Genişleme politikası NATO ülkeleri için kaynaşma ve birliktelik meydana getirirken, aynı zamanda NATO'nun savunma politikasını da genişleterek bir bakıma toplu savunma stratejisini oluşturarak birliğin savunma potansiyelini arttırmıştır.¹⁷⁴

NATO, Soğuk Savaş sonrası girdiği genişleme sürecine Varşova Paktı üyelerini de içine alarak terör ve güvenlik alanında gelişmelere bütüncül bir yaklaşımla inceleme gerçekleştirmiştir. 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004'e kadar tüm Doğu Avrupa ülkeleri, Ukrayna ve Gürcistan, 2008'de ve 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, NATO ülkesi olmuştur. Dünya üzerinde gerçekleşen terör olayları, NATO-Rusya ilişkileri üzerinde etki teshir etmiştir. Ancak Rusya'nın konsey kararlarına karşı tutumu ve diğer ülkeler üzerine girişmiş olduğu hak talepleri, bu bağlamda NATO Rusya ilişkilerini baltalar nitelikteki gelişmeler olmuştur. NATO, 2002 Kasım Prag Zirvesi'nde, genişleme alanındaki ilerlemelerin bir bakıma NATO'nun kimlik krizini ve varoluşçu krizini ortadan kaldırma alanında gerçekleştirmiş; değişim sürecine giren NATO'nun belirtileri olarak algılanmasını, tartışılır hale getirmiştir.¹⁷⁵

Rusya-NATO ilişkilerinin yavaş bir tempoda gelişiyor olması, bir bakıma zayıf değer kazansa da Sovyet Rusya'nın tutumundan farklı olarak şekillenmiştir. Rusya'nın NATO'ya olan tutumu, eski Rusya'nın tutumundan ötürü soğuk bir şekilde ilerlerse de ilerleyen süreçte yakınlık sağlanmıştır. Kurulan NRC (NATO-Rusya Konsülü) bölgede işbirliğini sağlayarak, uluslararası sistemde bu iki aktörün yakınlaşmasına ortam hazırlamıştır. NATO bu alandaki ilişkilerini, 2002 Mayıs Moskova'da değerlendirmesi, ardından Rusya'nın yine bu dönem içerisinde NATO zirvesinde askeri anlamda bağlantılarını yorumlamıştır. Rusya'nın terör konusundaki tutumu ve Akdeniz'de 11 Eylül sonrası Akdeniz güvenliğini sağlama amaçlı NATO dahilinde kurulmuş "etkin çaba" filosuna katkı sağlayacağı olgusu, iki aktörün arasındaki taktik ve stratejik tutumları yakınlaşma boyutunda incelenmesine ortam

¹⁷⁴Joffé, s.53.

¹⁷⁵ Ann Flandermeyer, **NATO and Russian Relations: Beyond Zero-sum**, Thesis, 2002, s. 103.

hazırlamıştır. Bir bakıma NRC, iki aktörün teorik ve operasyonel alanda beraber çalışmalarının alt yapısını hazırlamıştır.¹⁷⁶

Sovyetlerin çökmesiyle beraber Japonya gibi birçok deniz devletinin denizlerde daha güvenli bir süreç içerisinde yer alacağı olgusu mevcuttur; ancak bu algı terör ve korsanlık faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla yanlış anılabilir olduğunu ortaya koymuştur. Hürmüz Boğazı, Malaca Körfezi, Hint Okyanusu'nda, Güney Asya açıklarında, Çin ve Tayvan bölgesinde korsanlık tehditleriyle karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. 11 Eylül saldırısı sonrası denizleri tehdit eden terör saldırıları, kitle imha silahları ve enerji kaynakları taşıyan gemiler, deniz güvenliği üzerinden potansiyel tehdit bağlamında kendilerince yorumlanmışlardır. Bunun sonucunda Japonya, doğalgaz ve petrol bağımlılığını azaltma yolunda politika belirlemiştir.¹⁷⁷

11 Eylül saldırısı, denizlerde birçok devlet için kıyı güvenliği algısı üzerinde değişiklik göstermiştir. Devletlerin denizler konusunda ilerlemelerine, bu alanda yatırım yapmalarına ortam hazırlarken, aynı zamanda birçok deniz operasyonu kapsamında devletlerarası ilişkileri düzenlemiştir. Büyük armadaların bölgesel olarak görev yapmalarını sağlamıştır; Hint Okyanusu, Kuzey Arap Denizi, Kızıldeniz'de, NATO ve Amerikan donanmalarının devamlı olarak Akdeniz'de görev yapmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. Barış operasyonları kapsamında görev alan deniz birlikleri, tehdit bölgesi olan doğu Akdeniz coğrafyasında terör faaliyetlerini engelleyici, uyuşturucu kaçakçılığını önleyici, insanlık dramını önleyici, yasadışı göçü önleyici, silah kaçakçılığını ve ilişkide bulunduğu bağlantıları önleyici birçok faaliyeti mevcuttur.¹⁷⁸

11 Eylül sonrası karşılaşılan alan dışı müdahalenin mecburiyeti bir bakıma NATO'nun askeri güç olarak kalıcılığını garantilerken, yanında klasik NATO algılayışının değişmesine de mahal vermiştir. Artık NATO, sadece Avrupa için bir güvenlik organizasyonu olarak değil, küresel bir güvenlik organizasyonu olarak çalışmaktadır. NATO'nun geleneksel algılanışı bağlamında Avrupa'nın ve komşularının kendi güvenliği çerçevesinde değişen dünya konsepti varlığını dünyayı tehdit eden tüm olgularla birleşim göstermiştir. Akdeniz gibi dünya

¹⁷⁶ Jessica Leigh Riester, **Russian Public Opinion and its Role in The Security Policy Between Russia, The European Union and NATO**, The University Of North Carolina At Chapel Hill, 2006, ss. 190-191.

¹⁷⁷ Peng Er Lamb, **Japan's Energy Diplomacy and Maritime Security in East Asia**, *Asian Energy Security: The Maritime Dimension*, (Ed., Hongyi Lai Springer), 2009, s. 118.

¹⁷⁸ Wirtz & Larsen, s. 108.

ticaretinin %90'ına sahip olan bir alana hitap eden, dünya terör faaliyetlerinin çıkış bölgesi olarak görülen coğrafya, NATO için mutlak önem kazanmıştır. Bölgelerin önemi, Avrupa'nın önemi haline gelmiştir diyebiliriz. NATO'nun askeri gücünün diğer ülke devletlerinden de destek alma boyutunda şekillenmiş olması, küresel bir güç yeteneğine ve kapasitesine ulaştığını gözler önüne sermektedir. NATO değişen Dünya düzeni kapsamınca yeni Dünya güvenliği algısına sahip olmuştur. Gelecek için bir dayanışma ve birlik gücü olarak görülmektedir.

11 Eylül sonrası gelişen süreçte AB, Akdeniz üzerinde stratejik anlamda güvenlik üzerine iç ve dış güvenlik olmak üzere politikalar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda komşuluk ilişkileri güney ve doğu merkezli güvenlik algısı üzerinden şekillenmiştir. Bölgedeki komşularda gerçekleşen problemler Avrupa'yı bir fiil tehdit ettiğinde, komşuların ekonomik durumu, nüfus grafiği, demografik oluşumu, çatışma durumu, suç örgütleri, sınır problemleri yakından ilgilenilmesi gereken konular olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda güçlü yönetim sistemlerini desteklemeyi meydana getirmeye çalışmıştır. İşbirliği ile yakın ilişkiler kuruldukça Akdeniz bölgesindeki tehdit unsurlarının azalacağı kanaatindeki görüşleri, Avrupa komşuluk politikası kapsamında genişletilmiş ve güvenlik alanında planlamaların yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁹

3.4.1. 11 Eylül Sonrası Değişen Konsept

11 Eylül saldırısı dünya kamuoyu üzerinde terör ve kitle imha saldırıları konusunda tehdit unsurunun şiddeti bağlamında öngörü oluşmasına sebep olmuştur. ABD merkezli gerçekleşen eylemde, Sovyet sonrası dönemde dünya gücü olarak sayılabilecek tek devletin bu şiddette bir saldırıya maruz kalması, potansiyel tehdit görüşlerinin şekillenmesine ve bu alanda gerçekleştirilmesi gereken eylemlerin içeriğine dair görev ve planların yapılmasına ortam hazırlamıştır.

NATO bu süreçte kendi yapısını ve nüfusunu koruma amaçlı izlemesi gereken politikayı belirlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda askeri yetenek ve kapasitesini geliştirmek, donatmak amaçlı Birleşmiş Milletler Askeri Güçlerine (BMAG) liderlik etmek için Afganistan'da görev almıştır. Dünya düzenini sarsan gelişmeler, NATO'nun yeni rolünü benimsemesi üzerinde katalizör etkisi doğurmuştur. Yeni reformist oluşumunu operasyonel ve yeni politik ilişkiler

¹⁷⁹ Barrinha, **Pressing The Reset Button** ...ss.209.

bağıntısıyla güçlendirmeye çalışan NATO, bu alanda gelişen ve genişleyen dünyaya cevap vermeye çalışmıştır.

İlk olarak NATO liderler zirvesinde Kasım 2006'da 'kapsamlı siyasi rehber' onaylanmıştır. Bu bağlamda devletler, gelecek için 10-15 yıl süreyle istihbarat, disiplin planlamaları ana hatlarıyla çizilen operasyonları gerçekleştirmeleri kararlaştırılmıştır. İhtiyaç duyulan, planlanması ehemmiyet doğuran alanlarda, güvenlik altyapısında stratejik olgular tahlil edilir ve ihtiyaç duyulan operasyonların şeması oluşturulur. Kapsamlı siyasi rehber, bir bakıma NATO birliklerinin modernizasyonunu, kabiliyet şiddetini, eğitim pozisyonlarını geliştirme amacıyla, güvenlik problemlerine karşı kolay çözüm üretmek için yeni Dünya düzeni üzerine gerçekleştirilmiş bir projedir. Proje diğer uluslararası örgütlerle beraber iş yapılmasını kolaylaştırır şekilde düzenlenmiştir. Bu da NATO'nun uyumluluk sürecine olan katkısını ortaya koymaktadır. Bu oluşum daha çok NATO birliklerinin defansif yönde istenilen veya ihtiyaç duyulan düzeyde evrimleştirilmesine ortam hazırlamıştır. Gerekli harcamalar, devamlılık arz eder şekilde örgütün gücünü ve yeteneğini arttırıcı şekilde desteklenmiştir. İstenilen düzeyde gerçekleştirilmek üzere yapılan eğitim ve harcamalar, NATO Savunma Planlama süreci kapsamında şekillenmektedir(NDPP). NDPP kendi içerisinde silahlanma, sivil acil durum planlaması, dayanışma, komuta ve kontrol, nükleer ve kuvvet planlaması gibi birçok disiplini barındırmaktadır. Kolektif kuvvet planlaması kapsamında, devletlerarasında gerekli ihtiyaçların karşılanması ve eksiklerin tedarik edilmesi noktasında değerlendirici bir görevi söz konusudur.¹⁸⁰

Strazburg-Kehl 2009 Nisan zirvesinde, ittifak güvenliği deklarasyonu olarak yeni bir stratejik konsept algısıyla, NATO üzerine yeniden düşünülmesi gerekliliği, ekonomik olguların değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. NATO'nun değişen dünya düzeninde müttefik güvenliğini savunması için birçok alanda esnek ve hızlı tepki kabiliyetine vakıf olması gerekliliği vurgulanmıştır. Dünya düzeninde birçok tehdidin var olması, siber saldırılar, iklim değişikliği, kırılğan ve zayıf devletlerin yarattığı karmaşa ortamı, kitle imha silahlarının yayılması, silahlanma, enerji kaynaklarına olan bağımlılık üzerinden gerçekleşen güvenlik gibi birçok alanda NATO'nun önemli bir rol teşkil ettiğinin vurgulanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu noktada NATO'nun işbirliği konusunda birçok örgütle planlı

¹⁸⁰Comprehensive Political Guidance, http://www.nato.int/cps/on/natohq/topics_49176.htm(22.05.17).

çalışması gerekliliği, müttefikler açısından ve diğer Dünya devletleri açısından önemli bir konu olduğu düşüncesinden hareketle işbirliği odaklı yaklaşım çerçevesinde gerçekleşecek herhangi bir saldırıyı kolektif güvenlik olgusuyla bertaraf edilebileceği algısı vurgulanmıştır.¹⁸¹

3.4.2. 2010 Stratejik Konsepti

2010 Kasım ayında Lizbon'da gerçekleştirilen zirve, bugünkü NATO algısının temellerini oluşturmaktadır. Değişen süreçle beraber, NATO'nun dünya düzenine olan katkısı çoklu boyutta incelenip, tartışmalara sebep olan konular, son Stratejik Konsept'le günümüzde uygulanmaktadır. Temel prensipler olarak özgürlük ve güvenlik alanında müttefikler için sorumluluk sahası belirlenmiştir. Bu bağlamda gelişen dünya düzeninin hukuksal bütünlük ve demokrasi kuramı çerçevesinde barış ve istikrar tabanlı değerlere yönelik olgularla sağlanabileceği düşüncesi vurgulanmaktadır. Dünya düzeninin değişmesinde etkin rol alan güvenlik paradigması değerlendirilirken, temel olarak üç alt başlıkla açıklanmıştır. İlk olarak toplu savunma kavramı, Kuzey Atlantik Anlaşması 5. Maddesi kapsamınca güvenlik olgusu, müttefikler üzerine bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir. Daha sonra kriz yönetimi, söz konusu kriz ortamını yatıştırma amacı güderek, çatışma ortamını engellemeye çalışarak, olası bir Avrupa-Atlantik güvenlik zafiyetine izin vermemek değerlendirilmiştir. Son olarak ise işbirliğine dayanan güvenlik algısıyla, bölgeler arasında işbirliğini arttırıp nükleer silahların yayılmasını önleme, silahsızlanmaya katkı sağlama gibi tehdit unsuru taşıyan olgular üzerinde etkin rol oynayarak, hem dünya güvenliğini hem müttefik güvenliğini sağlayıp güvenlik stratejisi belirlemiştir. Terör saldırıları, terörist yapıların ellerinde kimyasal biyolojik silah bulundurmaları, çağımızın gelişen saldırı odağı olarak siber faaliyetlerin artışı, devletsizliğin söz konusu olduğu çatışma ortamlarında insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı gibi suç teşkil eden konular, uluslararası ticareti tehdit eden konu başlıkları arasında üst safhada yer aldığı 21. Yüzyıl'da ekonomik olgular üzerindeki önemini vurgulamıştır. Buradan hareketle güvenli ticaret olgusu ve küreselleşme ile birlikte çevre bilincinin artması, iklim olayları üzerinde inceleme alanları gibi gelecekte NATO'nun güvenliğine dair tehdit unsuru oluşturacak konular üzerine dikkat çekmektedir. Yine caydırıcılık ve savunma konusunda nükleer silahların yarattığı

¹⁸¹ Declaration of Alliance Security, http://www.nato.int/cps/ic/natohq/news_52838.htm?mode=pressrelease (22.05.17).

endişe durumu, gelişen teknolojiyle artan askeri teçhizat ve yapı, siber güvenlik algısının oluşumu ve faaliyet alanında yapılanması, bölgesel olarak önem taşıyan geçitler, yollar gibi transit bölgelerin önemi, örgütün bu noktada çok boyutlu çalışma potansiyelinin farkında olduğunu aynı zamanda gelişen sürece ayak uydurduğunu göstermektedir.

Kriz yönetimi NATO için Afganistan ve Balkanlarda edilen deneyimler sonucunda çatışma halini önleme, çatışma sonrası istikrar programı gibi yapısal dönüşümler gerçekleştirme alanında etkinlik vurgusuna sahip bir diğer stratejik konsept alt başlığıdır. Bir diğer başlık olarak, işbirliği vasıtasıyla uluslararası güvenliği arttırmak bağlamında silahların yayılmasını önlemek, silahsızlanmayı sağlamak, olası tehdit ortamında müttefiklerin beraber çalışarak durumu bertaraf etme potansiyellerinden bahsedilmiştir. Açık kapı projesiyle güvenlik alanında ortak paydada buluşarak değişen koşullar üzerinde etkin olarak yer alma düşüncesi gerçekleştirilmiştir. Ortaklık başlığınca dünya güvenliği ve bölgesel güvenlik için işbirliği olgusu üzerinden NATO'nun Stratejik Konsepti şekillenmiştir. Rusya ile gerçekleştirilen anlaşma, Akdeniz Diyalogu, AB-NATO İşbirliği, Körfez Bölgesi Üzerine İstanbul İşbirliği örgütü gibi uluslararası aktörler vasıtasıyla güvenlik ve işbirliğini gerçekleştirmekten bahsedilmiştir.¹⁸²

Görüldüğü üzere NATO, değişen dünya düzeni üzerinde Soğuk Savaş sonrası etkinliğini kaybetmeme amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Tartışmalı süreç içerisinde güvenlik harcamaları bakımından eleştirilme durumu söz konusu olsa da, Dünya üzerinde gerçekleşen terör, korsanlık, silahlanma gibi eskiden devam eden ve yeni düzende ortaya çıkmış siber saldırı gibi güvenliği tehdit edici unsurlar. ulus-üstü bir oluşumu gerekli kılmıştır. Bu noktadan sonra NATO'nun, hem dünyada Soğuk Savaş üzerindeki deneyiminden kaynaklı, hem de süreç içerisinde artan gelişmeler neticesinde varlığını korumasından ötürü, devamlılığı mevcut düzen için zorunluluk arz eden bir hal almasında etkin rol oynamıştır.

¹⁸²

NATO

2010

Stratejik

Konsept,http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207strategic-concept-2010-tur.pdf (22.05.17).

3.5. AKDENİZ'DE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİ

3.5.1. Barselona Anlaşması

Akdeniz bölgesinin sahip olduğu sosyopolitik ve jeopolitik oluşum, NATO sahası için önem teşkil eder bir niteliğe sahiptir. Bölgede gerçekleşen pozitif veya negatif yönlü yapısal değişimler, Avrupa ülkelerini etkilemesini, dolayısıyla bölgenin yakın takip altında tutulmasını ön plana çıkarmıştır. Bölgenin ticari ve ekonomik yapısından kaynaklı gelişim sürecine dair yatırımlar, bölgedeki düzeni iyileştirici görev üstlenmektedir. Bölgesel gelişimin sağlığı açısından işbirliği odaklı projeler dolaylı yoldan güvenlik kavramını düzenlerken, doğrudan ticari ve ekonomik alanda düzenlemelerle kazanımlar elde etmektedir.

Bu noktalar üzerinden hareketle 1995 yılından Barselona şehrinde gerçekleştirilen Avrupa-Akdeniz konferansında, birlikteliği vurgulayan önemli girişimlerde bulunulmuştur. Yaklaşık 700 milyon insanın yaşadığı bir konuma sahip olan AB ülkeleri ve Türkiye, Tunus, Kıbrıs, İsrail, Lübnan, Malta, Cezayir, Suriye, Fas, Ürdün, Filistin olmak üzere ortaklık süreci başlatılmıştır. Ülkeler arasında gruplar oluşturularak, grupların görevleri üzerinden çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bölgede istikrar ve güvenlik sağlama amaçlı barış odaklı çalışmaların politik ve güvenlik bağlamında destekleneceği, bölgenin gelişimi için ekonomik alan kurulacağı ve bölge devletleriyle zenginlik ve ferah ortamı yaratma amaçlı serbest ticaretin önünün açılacağı konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bölgenin sosyolojik yapısı bağlamında kültürel değerler arasında kaynaşmanın gerçekleşmesi için karşılıklı etkileşimlerin sağlanacağı temel odaklı yaklaşımlar vurgulanmıştır.¹⁸³

Avrupa-Akdeniz Ortaklık(AAO) algısı NATO'nun 28 üye ülkesi ve yaklaşık 12 Akdeniz ortağıyla gerçekleştirdiği çok boyutlu, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin yer aldığı etkin bir etkileşim ağı üzerine kurulmuştur. AAO, Avrupa ve NATO için birçok görevi içinde barındırmıştır. Etkin bir şekilde bölgesel değerler bağlamında NATO'nun varlığını arttırıcı ve iyileştirici alanda görev yapmıştır. Avrupa komşuluk politikası kapsamında AB'nin genişleme politikasında sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağ kurulumunda etkili görev üstlenmiştir. Komşuluk politikası AB'nin bölgede insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, demokrasi, pazar ekonomisi ilkeleri taahhüdünde yapısal olarak yatırım gerçekleştireceğini ve

¹⁸³Boening, s. 28.

karşılıklı ilişkilerini sürdürme ihtimallerinin arttıracağını, temel olarak barış, güvenlik ve istikrar açısından önemine değinilerek oluşturmıştır.¹⁸⁴

Bölge üzerinde şekillenen çalışmalar, Akdeniz güvenlik ticaretini sağlayarak bölgedeki çatışma ve kriz ortamını da kaldırma üzerine şekillenmiştir. Akdeniz–Avrupa bağlantısında deniz taşımacılığının önemini vurguladığımızdan ötürü, bölgede serbest ticaret olgusunun yaratılması için genel olarak sistematik bir şekilde bölgenin güvenlik pozisyonunun düzenlenmesi üzerinde durulması gerçekleştirilmiştir. Avrupa üzerine taşımacılık işlemlerinin Akdeniz'deki ortakları tarafından gerçekleştiriliyor olması, Avrupa Akdeniz bağıını kuvvetlendirir ivmeye sokmuştur.¹⁸⁵

Barselona Anlaşması, bölgesel değerler açısından toplulukların birbirlerine olan bağımlılıklarını arttırmıştır. Arap-İsrail çatışmaları, Körfez Krizi gibi dünya gerçekleri, NATO ve AB'nin Akdeniz bölgesi açısından deniz güvenliğinin ticaret üzerindeki pozisyonunu algılamasında zor olmamıştır. Bu merkezli çalışmada, Barselona Anlaşması temel görev almaktadır.¹⁸⁶

Barselona Anlaşması, hard security ve soft security ilkeleri açısından bölgesel gelişmelere karşı önlemler alarak, bölge düzenlemesini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda demokratik olguları ve ticari oluşumları merkez-çevre yaklaşımıyla değerlendirmiştir. Çatışmadan uzak durmayı, bölgesel barışın sağlanması gerekliliğine sahip çıkmıştır.¹⁸⁷

Ancak Orta Doğu'da gerçekleşen barışı gölgeye düşüren çatışma ortamları, Barselona düzenlemelerinin ilgisini azaltır yönde şekillenmiştir. Gerçekleştirilen Stuttgart, Marsilya, Valensiya toplantılarında istatistiksel verilen ışığında planlamalar gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁸ Fakat dünya üzerinde o dönemde var olan krizler, projeler kapsamında havada kalmıştır. Gerçekleştirilmek istenen projeler bağlamında büyük miktarların ayrılmış olması, sistem için düzenin sağlanabileceğini öngörüselsel olarak tahmin niteliği taşısa da, küresel dünyayı etkileyen krizler bölgesel işbirliklerini de etkilemiştir. 2010 yılı için ön görülen serbest ticaret arzusunun gerçekleşmekte

¹⁸⁴Boening, s. 28.

¹⁸⁵ Sarah Mercedes Hughes, **Migration, Trade, and "Globalization": French Politics and The Euro-Mediterranean Partnership**, (Doctoral Dissertation, Northwestern University), 1999, ss. 49-50.

¹⁸⁶ Raffaella A. Del Sarto, **Contested State Identities and Regional Security in The Euro-Mediterranean Area**, Springer, 2006, ss. 12-15.

¹⁸⁷ Tanner F., "An Emerging Security Agenda For The Mediterranean", **Mediterranean Politics**, Vol.:1, No.:3, 1996, ss. 279-294.

¹⁸⁸ Emanuel Adler .& Beverly Crawford, **Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach. In Conference: The Convergence of Civilizations**, 2002, June, s. 17.

gecikmiş olması ve AB'nin bölgesel olarak yapısal oluşumlardan uzak algısı, programın olumsuz sonuçlanmasına sebep olmasında etkin rol almıştır.¹⁸⁹

3.5.2. Akdeniz Diyalogu

1991 yılı Stratejik Konsepti kapsamınca Orta Doğu ve Güney Akdeniz ülkeleriyle olası çatışma ortamından kaçınılması gerekliliği üzerine düşünülmüştür. Bu bağlamda barış ortamının sürekliliği için temel taşlardan bölgesel istikrar ve düzen belirlenmiştir. Körfez Savaşı silahlanma konusundaki tehditlerin boyutunu sergilerken, balistik füzelerin ve gelişen teknolojinin silahlar üzerindeki etkilerinden yola çıkarak, tehdit olgusunu güvenlik içinde şekillendirerek, risk analizi yapma durumunu doğurmuştur. Akdeniz'de gerçekleşen çatışma halinin sonucunda bölgesel bir risk potansiyelini barındırması, bu olguyu nötrleyecek bir çalışma sahası gerektirmiştir.

NATO tarafından 1994 yılında gerçekleştirilen oluşum, bölgede istikrar ve güvenlik amaçlı bir düzeye oturtulmuştur. İlk zamanlar Akdeniz İşbirliği olarak bahsedilen oluşum, daha sonradan Akdeniz Diyalogu'na dönüşmüştür. Diyalog, NATO'nun güvenlik çabalarını bölgesel olarak yansıtmaktadır. Diyalog yedi ülke tarafından imzalanmıştır. Bu ülkeler, Tunus, Mısır, Fas, Cezayir, Ürdün, Moritanya ve İsrail'dir. İşbirliği genel manada gelecek için bölgesel kojonktürü şekillendirecek yapıda işletilmek istenmiştir. İçerik olarak kamu diplomasisi, kriz yönetimi, sınır güvenliği, dayanışma, savunma alanında yenileşme, küçük ve hafif etkili mücadele birlikleri, terörizm, kitle imha silahları ve silahlanma alanlarında hassasiyet oluşturulmuştur.¹⁹⁰

1999 Stratejik Konsepti'nde bahsedilen Akdeniz Diyalogu'nda; Akdeniz bölgesinin NATO ülkeleri için ne denli önemli olduğunun altı çizilmiştir. Avrupa'da istikrar ve güvenlik olgusunda önemli rol oynayan Akdeniz bölgesi, NATO'nun güvenlik konusundaki kolektif güvenlik anlayışının ayrılmaz bir parçası olduğu, uluslararası alanda işbirliğini güçlendirdiği ve desteklediği hakkındaki yorumlardan bahsedilmiştir. 11 Eylül saldırısı sonrası AD ülkeleri teröre karşı duruşuyla, bölgesel çaplı mücadeleleriyle pozisyonlarını netleştirmişlerdir. Gerçekleştirdikleri katılımlar, NATO ülkeleri tarafından başarılı bulunmuş ve övülmüştür. Buradan hareketle

¹⁸⁹ Ertuğrul Uzun, *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci*, 2003, ss. 22-26.

¹⁹⁰ Kurt, s.79.

bölgesel olarak terör konusundaki tutumuyla, bölgede silahlı bir unsur olarak terörle mücadele için etkin bir rol oynadığını göstermiştir.¹⁹¹

NATO'nun üyesi olmayan ülkeler ile olan askeri ilişkileri, liman ziyaretleri, subay değişimleri, ilişkilerin derinleşmesine doğrudan katkıda bulunmuştur. Seminerler, eğitimler, konferanslar çapında gerçekleştirilen organizasyona NATO ve AD ülkelerinin katılımı, NATO ve AD arasında iki taraflı bir ilişkinin var olduğunu kanıtlamıştır. 1997 yılında Akdeniz İşbirliği topluluğu politik olarak güvenlik stratejileri üzerine Akdeniz'de stabilizasyon gerçekleştirilen bir oluşum olarak üye devletleri arasında kabul edilmiştir. ABD'nin Afrika stratejisi ve Irak Savaşı üzerine politikalarını şekillenmesinde, Bush yönetiminin Akdeniz Diyalogu ile ilişkileri etkin bir rol oynamıştır. Buradan hareketle ortaklığın denizler üzerinde etkin rol oynamasında bölge dışı aktörlerinde temel görev üstlendiğini görebilmekteyiz. Akdeniz bölgesinin güvenlik probleminin sadece Avrupa-Akdeniz ortaklığı ülke devletleri açısından önem taşımadığını bu gibi organizasyonlarla anlaşılmaktadır.¹⁹²

NATO-AD bölgesel olguları, algılayış bağlamında güvenlik–istikrar merkezli bir tür destek programı olarak karşımıza çıkmıştır. NATO'nun önderliğinde gerçekleşen oluşum, müttefiklerin önyargılarını dağıtır bir şekilde etkileşim oluşurken, bölgenin Avrupa için öneminin hangi boyutta olduğunu vurgulamıştır. Güneydeki göç olgusuyla terör faaliyetlerini oluşturulan tehdit efsanesini, bir yönüyle NATO'nun oluşturduğu düşüncesi NATO'yu, bu diyalog yoluyla ortadan kaldırmaya, işbirliği odaklı çalışmaya yöneltmiştir. Bu hareketle NATO aynı zamanda Güney Afrika Ortadoğu (MENA) ülkeleri üzerindeki imajını tazelemiştir, yeni bir algı yaratmıştır.¹⁹³

NATO 1999 Stratejik Konsepti kapsamınca değiştirdiği vizyonu sayesinde bölgede izlediği politikayı şekillendirmiştir. 11 Eylül trajedisi Akdeniz Diyalogu'nun politik olarak kendini hissettirmesine, baskın bir rol üstlenmesine kaynaklık etmiştir. Akdeniz Diyalogu bölgede üstlendiği hareket kapsamınca, bölgenin güvenliği alanında ortak çıkar üzerinden eğilim göstererek terör, kitle imha silahlarının yayılması konusunda etkinleşmiştir. Bir bakıma 11 Eylül saldırısı, müttefiklerin ve Akdeniz bölgesi ülkelerinin yakınlaşmasına, konjonktürel olarak aynı potada yer

¹⁹¹Henriques & Khachani, ss. 137-14.

¹⁹²Attina Attinà, Fulvio, The Building of Regional Security Partnership and The Security Culture Divide in The Mediterranean Region, **Institute of European Studies**, 2004,s. 16.

¹⁹³ Alberto Bin, OPINION-NATO's Mediterranean Dialogue: A Post-Prague Perspective, **Mediterranean Politics**,2002, 7(2), ss. 115-119.

almasına ortam hazırlamıştır. Akdeniz Diyalogu'nun kurulması, temel pencerede bölgenin işbirliğini ve güvenliğini sağlayarak dolaylı yoldan dünya düzeni üzerinde etkin olmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda üye ülkelerin sayısı (Nato+7) bazen (Nato+1)olarak süreç içerisinde değişiklik göstermiştir. Ancak Akdeniz Diyalogu kapsamınca bölgede yüzlerce kooperatif gerçekleşmiştir. Çalışma programları ile; bilgi, bilimsel ve çevresel gelişme, kriz yönetimi, acil yardım politikaları, savunma, etkin askeri kuvvet birlikleri eğitimleri, insani yardım programları, tam teşekküllü askeri gelişme ve silahlanma alanlarında birlikte hareket edilip çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Akdeniz Diyalogu, bölge için geleceğe dair sorunların oluşumunu engellemek amaçlı bölgesel devletlerin ferah ve zenginlik alanında insani hukuk bazında gelişme sürecine katkıda bulunmak üzere dünya düzenini sağlamaya çalışan bir proje olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁹⁴

Konunun içerisinde de değindiğimiz gibi Soğuk Savaş sonrası (Soft Security) yumuşak güvenlik kapsamınca NATO'nun ilerlemeci politikaları değişen NATO konseptine yardımcı olmuştur. Askeri anlamda (hard Security) sert güvenlik oluşumları Akdeniz Diyalogu projesi içerisinde yumuşak güvenlik projeleri dolayısıyla kendisine yer edinmiştir. Bu oluşum NATO ülkelerince ve Akdeniz ülkelerince dikkate alınmıştır ve bölgesel gelişim için olumlu sonuçlar doğurmuştur.¹⁹⁵

3.5.3. İstanbul İşbirliği Girişimi

NATO'nun Akdeniz'de güvenlik istikrar işbirliği amaçlı ortak çıkar politikasının diğer bir oluşumu olarak İstanbul işbirliği girişiminden bahsedebiliriz. 28-29 Haziran 2004'te İstanbul konferansından başlatılan bu oluşum, Akdeniz Diyalogu ile aynı potada ilerleyerek Orta Doğu ve Körfez ülkeleri arasında girişimleri destekleyerek bölgesel çapta gelişmişliği, güvenliği -terörle mücadele, savunma alanında gelişmiş düzenlemeler, askeri eğitimler- tahsis etme amacıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁶

Bu girişim NATO'nun bölgesel anlamda dönüşümüne ve politikalarına bir tür havza teşkil eder niteliktedir. Bu oluşumun öncelik teşkil eden konusunun terörle

¹⁹⁴Bin, ss.115-119.

¹⁹⁵ Massimo Ambrosetti, "NATO's Mediterranean Dialogue", *The International Spectator*, Vol.:36, 2001,ss.83-89.

¹⁹⁶ Carlo Masalo, "Artan Beklentiler", *NATO Dergisi*, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html>(25.05.17).

mücadele olarak görülmesindeki sebepler arasından Madrid ve İstanbul patlamaları gösterilmektedir. Bu oluşumda etkili olan 11 Eylül sonrası ABD politikası Madrid ve İstanbul terör saldırısı kapsamında değerlendirildiğinde İİG için meşru bir zemin oluşturmaktadır.¹⁹⁷

Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirliklerinin yer aldığı oluşumda NATO, sistematik olarak çift yönlü bir mekanizma işlemeye çalışmıştır. Kendi baskısı ve isteği üzerine bölgede yapılanma amacının aksine ülkelerin istekleri ve ihtiyaçları karşısında bir tür süreç oluşturmaktadır ve bunu gerçekleştirirken esnek ve tamamlayıcı unsur olarak görev yapmaktadır. NATO'nun izlediği bu tarz alan dışı etkileşim, işbirliği ortaklık projeleriyle bölgesel anlamda istikrar ve güvenlik sağlamayı amaçlarken diğer taraftan bölgeye olan angajmanı, bölgenin değerini arttırmaktadır.

Türkiye'nin bölgede Soğuk Savaş sonrası izlediği yumuşak güvenlik politikaları değer kazanmaktadır. AB üyeliği süreci, İİG toplantısına ev sahipliği, bölge devletleriyle ilişkileri bu anlamda bize örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak güvenlik alanında etkin olarak dış politikasını şekillendirmesi, bölge üzerinde etkinliğini de arttırır yönde ivme kazanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Türkiye için yumuşak güvenlik algılayışı uzun dönem stratejik ilişkiler isteyen, finansal taahhüt gerektiren projeler olarak anlaşılmıştır ve bu alanda Türkiye'nin ilerleyişine yardımcı olmuştur.¹⁹⁸

Bölge için NATO tarafından üç tür durum İİG için gelecekte değer kazanmasına ortam hazırlamıştır. İlk olarak yumuşak güvenlik, işbirliği politikası kapsamınca bölgede güven tesis etmek amaçlı bölgenin stratejik öneminden kaynaklı yumuşak güvenlik politikaları dahilinde ancak isteklere ve ihtiyaca yönelik bölge devletlerin sert güvenlik politikalarıyla ürkütmeden uygun yollu bir stratejik birliktelik sağlamak, Bir bakıma bölgeni ağabeyliği statükosu. İkinci durum olarak “ölçülü işbirliği” bağlamında bölge içinde işbirliğini arttırıcı bağlar kurma amaçlanmıştır. Bölgeye dair gelecekte uygun roller üstlenilmesi için bölgedeki yapıyı böyle bir oluşuma ortam hazırlayan bir faktörü kullanmak, yerinde bulunmuştur. Son olarak “daha çok devlet katılımı”, bölge içerisindeki çatışma ve

¹⁹⁷ Mohammed Moustafa Orfy, NATO and the Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11, **Routledge**, 2010, s.82.

¹⁹⁸Henriques& Khachani, ss. 48-54.

kriz pozisyonlarına mahal vermeden bölge devletlerinin bu olguyu sahiplenmelerine, birbirleriyle işbirliklerini arttırmaya yönelik bir öngörü çalışmasıdır.¹⁹⁹

3.6. NATO AKDENİZ GÜVENLİĞİ: ETKİN ÇABA OPERASYONU

NATO 2010 Stratejik Konsepti kapsamınca gerçekleştirdiği denizlerdeki güvenlik algısını, Mart 2011 yılında aldığı Müttefik Deniz Stratejisi(MDS) programıyla uygulamaya başlamıştır. Bu anlamda denizlerde gerçekleştirmek istediği noktalar, 2010 Stratejik Konsepti'nde olduğu gibi caydırıcılık ve savuma, kriz yönetimi, işbirlikçi güvenlik anlayışı kapsamında diyalog kurulumu ve işbirliği, son olarak da deniz güvenliği başlıkları olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Müttefik Deniz Stratejisi programı, bir tür denizler üzerine transformasyon olarak görülebilir. Birliğin denizlerde sağladığı bu programın başarılı bir şekilde NATO'nun amacına hizmet edecek olması, sistemi bir kanattan desteklerken bununla birlikte gelişim yaşanmasına ortam hazırlamıştır. NATO'nun denizler üzerinde gerçekleştirdiği stratejik program, deniz güvenliği üzerinde etkinlik yaratmıştır. Müttefiklerin bu alandaki yetenek ve kaynaklarını pozitif yönde tetikleyen program, Akdeniz'de, Okyanus'ta, Hint Okyanusu'nda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²⁰⁰ NATO'nun bu bağlamda katkıları yadsınamaz niteliktedir. Özellikle harp sanatı ve teknik anlamda daha etkin olduğu gözlemlenebilir. Teknoloji transferi yine bu alanda yeknesak çalışmanın meyveleri olarak görülmektedir. NATO'nun ileri teknoloji kullanan müttefiklerinin gemilerini diğer müttefiklerine sağlamaları bu konuda önem arz etmektedir.²⁰¹

Akdeniz'deki EÇ hareketi, faaliyet alanını ve gerçekleştirdiği operasyonları incelerken, Müttefik Deniz Stratejisi programında yer verilen kriz yönetimi stratejisini Libya üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda EÇ hareketinin içerik analizini yaparken Müttefik Deniz Stratejisi konsepti ile aynı doğrultuda hareket edildiği aşıkardır. Gerekli noktalarda birlik arasındaki diyalog ve dayanışmanın ortaya çıkmasında bu programın izlerini taşıdığı görülmektedir.

¹⁹⁹Carlo Masala, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html> (25.05.17).

²⁰⁰ Alliance Maritime Strategy, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm (17.07.17).

²⁰¹ Emekli üstöğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

Bilinen ş u ki bu bölge NATO'nun Güney kanadını oluşturmaktadır. Bölgenin Arap Baharı'yla beraber ç alkantılı bir yola girmesi, bölgedeki kargaşayı hat safhaya ulaştırmış; akabinde terör faaliyetleri, bölgeye müdahale için altın tepside sunulmuş bir konjonktür yaratmıştır. Irak, Suriye, Libya krizlerinin baş gösterdiği ve bölgedeki enerji tansiyonun her geçen gün arttığı bu alan, NATO'nun kolektif savunma olgusu üzerinde gelecekte oluşabilecek herhangi bir kriz ortamını yönetme veya engelleme açısından EÇ hareketi üzerinde ağır bir yük etkisi oluşturmuştur. Önceden beri devam eden, Akdeniz'i tehdit eden göç olgusu, değişen konjonktürle beraber yanında farklı tehdit olgularını doğurmuştur. Bu olgular üzerinden şekillenen EÇ hareketi, kendine terörle mücadele noktasında alan yaratmıştır ve bu alanda ilerlemiştir. Akdeniz'in dünya açısından değ eri, sadece bölge devletleri tarafından değ il aynı zamanda dünya üzerinde söz sahibi diğ er devletler tarafından da bilinmektedir. Buna örnek olarak dünya ticaretinden önemli paya sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgeden sübvans ettiğ i ticari etkileş imi ve ulaş ımı, bölge için ekonomik alanda kendi çıkarları üzerinde baskın rol oynamaktadır. Bunu, bölgeye gönderdiğ i deniz birlikleriyle Akdeniz limanlarını gezerek ve Türkiye ile birlikte gerçekleşt iрдikleri askeri tatbikatta göstermiştir. Ayrıca katılmış olduğ u Kaddafi rejimine karşı gerçekleştirilen operasyon ve günümüzde Rusya ile beraber Akdeniz'de gerçekleşt iрдikleri askeri tatbikatlar da olayın ciddiyetini gözler önüne sermiştir.²⁰²

Akdeniz'in bölgesel olarak dünya ç apındaki önemi yadsınamaz niteliktedir. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları öncesi 1992 de kurulan bölge düzenini sağlama amaçlı, daimi deniz kuvveti olarak görev yapan Akdeniz Daimi Deniz Kuvvetleri (STANAVFORMED) mevcuttur. ADDK, bölgedeki çok uluslu bir askeri yapı ve bölge çıkarlarını koruma amaçlı ortak paydada birleş en bir oluş um olarak karş ımıza çıkmıştır. Daha önce de bahsettiğ imiz gibi, Kosova krizinde etkin rol oynayan Akdeniz kuvvetleri, Akdeniz Diyalogu'nun sistem içerisinde bölgesel faydaları Akdeniz deniz kuvvetlerinin Akdeniz Diyaloguna olan katkısından dolayı gerek ekonomik gerek askeri gerekse iş birliğ i ve dayanış ma alanında önemini gözler önüne sermiştir ²⁰³.

11 Eylül saldırısının dünya sisteminde yarattığı korku dalgası ekonomik, siyasi, jeopolitik alanda tehdit potansiyelini denizel alandaki izdüş ümü olarak da ele

²⁰²Magnus Nordenman, **The Naval Alliance: Preparing NATO for a Maritime Century**. Atlantic Council, 2015,s.10.

²⁰³ “Standing Naval Force Mediterranean”, <http://www.globalsecurity.org/military/agency/navy/stanavformed.htm> (29.05.17).

alınmasına ortam hazırlamıştır. Orta Doğu ülkelerinin bulundurduğu kıyı şeridi, bu manada NATO tipinde dünya üzerinde konjonktürel güvenlik mekanizmasına sahip oluşumların, denizellik alanında eğilimlerini arttırmasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler, bu saldırı üzerine gerçekleştirmek istedikleri denizlerdeki terörle mücadele oluşumuna, NATO daimi deniz kuvvetlerinin genişletilme düşüncesi noktasında sonuca varılmıştır. Buradan hareketle, Akdeniz’de 11 Eylül saldırısı sonrası NATO öncülüğünde açıklanan sekiz önleyici politikalarından biri olan Etkin Çaba operasyonları gerçekleştirilmiştir. EÇ hareketi, ilk olarak alınan kararlardan sonra 26 Ekim 2001 tarihinde göreve başlamıştır. Teröre karşı mücadele noktasında gerçekleştirdiği operasyonlar bu tarihten itibaren söz konusudur.²⁰⁴ Akdeniz Daimi Deniz Kuvvetleri içerisinde şekillenen oluşum, bölge içerisinde 1000 saatten fazla uçuş yapan deniz helikopterleriyle görev yapmıştır. Yedi yüzden fazla personeli ile NATO EÇ operasyonları, bölgenin refahı ve birliği için çalışmıştır. Akdeniz Daimi Deniz Kuvvetleri, Etkin Çaba operasyonu kapsamında Yunanistan’ın Souda Bay ve Girit, Türkiye’nin Aksaz, İtalya’nın Sicilya bölgesindeki deniz üslerini kullanmıştır.²⁰⁵ Gözlem boyutundaki çalışmalarıyla bölgedeki gemicilik faaliyetlerini ve olası saldırıları takip ederek, yardım, caydırma ve savunma gibi yaklaşımlarıyla terör saldırılarına karşı mücadele etmek için kurulmuştur. EÇ ilk olarak Doğu Akdeniz’de devriye gezmek ve şüphe uyandıran gemiler üzerinde terör faaliyetlerini engelleyici önlem almak üzere konuşlandırılmış olarak hareket etmiştir. Aynı şekilde Akdeniz ticareti için Cebelitarık Boğazı’ndan geçen gemilere deniz güvenliği kapsamınca eskortluk etmek amaçlı girişimlerde de bulunmuştur. EÇ operasyonu bağlamında gerçekleşen terörle mücadele konusundaki olumlu sonuçlar, sistemin Akdeniz havzasının tamamına yayılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda NATO, Avrupa-Atlantik Konseyi ortaklığı ülkelerinden ve Akdeniz Diyalogu ülkelerinden Etki Çaba hareketine katılmalarını istemiştir.²⁰⁶

Terörle mücadele noktasına en gelişmiş görevlere ve faaliyetlere Nisan 2003 yılı Kuzey Atlantik Konsept zirvesinde alınan karar kapsamında derinlemesine eğilim göstermiştir. Potansiyel terörist tehlikesi algısı üzerine inşa edilen bu oluşum,

²⁰⁴ Article 5 NATO Medal for Operation Active Endeavour, Canada National Defence and The Canadian Armed Forces, [http://www.forces.gc.ca/en/honours-history-medals-chart/medal-nato-art5-active-endeavour.page\(01.08.17\)](http://www.forces.gc.ca/en/honours-history-medals-chart/medal-nato-art5-active-endeavour.page(01.08.17)).

²⁰⁵ Operation Active Endavour, [http://www.globalsecurity.org/military/ops/active-endeavour.htm\(01.06.17\)](http://www.globalsecurity.org/military/ops/active-endeavour.htm(01.06.17)).

²⁰⁶ Gianfranco Fini, Italy's Role in Mediterranean Security and The Fight Against Terrorism, **Mediterranean Quarterly**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2006, ss. 1-15.

şüpheli gemiler üzerine müdahale etme olanağına sahip olmuştur. 2004 Mart ayı sonrasında Etkin Çaba operasyonları bütün Akdeniz boyunca faaliyet alanını genişletmiştir.²⁰⁷

2005 yılına kadar Akdeniz üzerinde EÇ operasyonları var olduğu alanda etkili bir şekilde kendini göstermiştir. Bulunduğu noktalarda sağladığı güvenlik ve caydırıcı kuvvet algısı üzerindeki pozisyonu, uyuşturucu trafiği konusunda önem teşkil etmiştir. Yer aldığı noktalardaki suç oranlarında azalma görülmüştür. Uluslararası deniz organizasyonunca geliştirilen yeni sistem, üç yüz ton üzeri ağırlığa sahip gemilerin otomatik kimlikleştirme sistemine kayıt olması gerekliliği konusundaki düzenlemesi, bu alanda NATO'nun işlerliği üzerinde yeni düzenlemelere gidilmesine ortam hazırlamıştır.²⁰⁸

BM'nin denizlerde güvenlik algısına dair yürüttüğü çalışmalar kapsamında acil müdahaleci caydırma ve savunma politikasının üzerinde durarak incelediği deniz güvenliği olgusu, NATO'nun bu alandaki çalışmalarında gün yüzüne çıkmaktadır. 2001'den bu yana denizlerdeki güvenlik olgusunun derinlemesine incelenmesi, bu alandaki çalışmaların her geçen gün üzerinde durmasından da kaynaklanmaktadır. Bu alandaki çalışmalarda Avrupa Konseyi'nin tutumu söz konusu olgunun değer kazanmasında etkili bir faktördür ki deniz güvenliği çalışmalarında AB (2005-2006) bu alandaki ölçümleri ve analizleri değerlendirerek bu bağlamda hareket etmiştir. Çalışmalar kapsamınca denizler için özgürlüğün savunuculuğu statüsünden bahsedilirken diplomasi ve etkileyici cevap gücüne vakıf olmasından bahsedilmiştir. Akdeniz'in anti-terör eylemleri noktasında geniş bir alan sunduğu ve NATO birlikleriyle bu noktada Avrupa güvenliği için çalışılması gerekliliği savunulmuştur. EÇ hareketi bu alanda gerçekleştirdiği eylemler kapsamınca BM üyelerine hizmet ederek bölge güvenliğinde ve geçit kontrollerinde önemli rol oynamıştır.²⁰⁹

Denizler üzerinde artan ticaretle beraber emniyet ve güvenlik noktasında yaşanan talihsiz tecrübeler bu alandaki gelişmelerin önünü açmıştır. Deniz güvenliği ve emniyeti bilgi sistemi, bu alandaki takip olanağı sağlayan öncü gelişme olarak bilinmektedir. Sisteme dahil olan veya olmayan birçok ülkenin veri alışverişinde bulunduğu bu oluşum, anlık durum analizlerini ortaya koyarak Akdeniz'deki trafiği

²⁰⁷ NATO Parliamentary Assembly, [:http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476](http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476) (31.05.17).

²⁰⁸ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (11.05.17).

²⁰⁹ Basil Germond, The EU Security and The Sea: Defining A Maritime Security Strategy, **European Security**, Cilt: 20, No: 4, 2011, ss. 566-567.

etkili bir şekilde sunmaktadır. Bu düzenleme bağlamında NATO, gelişen sisteme entegrasyon sağlayarak Akdeniz bölgesinin trafiğini izleyebilmektedir. Bu şekilde elde edilen bilgiler, kimi zaman üç yüz gemi izlenime takılırken kimi zaman günlük on bin rakamlarına kadar ulaşmaktadır. NATO bu program üzerine inşa ettiği yapılanma üzerine “deniz durum bilgilendirmesi” konusunda veri analizlerini gerçekleştirmiştir. Bu noktada sistem içerisinde yer alan gemilerin güzergahı, taşıdıkları yük, seyahat boyunca uğradıkları noktalar olmak üzere birçok veri elde etmektedir. Böylelikle sistem içerisinde yer alan müttefikler, gemiler noktasında verilere ulaşarak güvenilir ve emniyetli trafik akışını takip etmektedirler. Söz konusu durum alarm niteliğinde bir şüpheli olguyla (beklenmeyen manevra veya duraksama ile) karşılaştığı sırada Etkin Çaba birliklerince olayın analizleri incelenir ve potansiyel tehdit durumuna dönüştürülerek otomatik kimlikleştirme sistemine veri olarak girilir.²¹⁰

Sistemin çalışma şekli; sistemde şüpheli olarak yer alan gemiye, ilk olarak EÇ birliklerince tanımlama işlemi gerçekleştirilir ve ardından çağrıda bulunulur ve bölgesel deniz kuvvetleri göreve çağrılır. Bu bağlamda gemi güvertesinde uluslararası hukuk kurallarına riayet ederek gemi kaptanı ile bayrak devletince sorgulama işlemi gerçekleştirilir. Eğer söz konusu durumda gemi kaptanı çağrılara uymaz ve güvertede yer almaz ise NATO birliklerince söz konusu gemi için takip işlemi başlatılır ve istikamet limanına uyarıda bulunulur. Bölge devleti bu noktada gemi üzerinde inceleme ve tetkik hakkına sahip olmaktadır. Gerçekleştirilen bu faaliyetler noktasında NATO, teknoloji ve müttefikleriyle bölge içerisinde dayanışma ve işbirliği odaklı politikasına güç kazandırmıştır. EÇ operasyonları bölge içerisinde terör faaliyetlerinin, rehine krizlerinin yaşanmasını önleyerek Akdeniz’de güvenlik ve emniyet duvarı oluşturarak istihbarat alanında gelişmeler sağlamıştır.²¹¹

EÇ operasyonu ilk beş yılda doksan bin gemi ile etkileşim içerisinde bulunmuş ve bunları yüz yirmi beşi üzerinde uluslararası hukuk kapsamında işlem gerçekleştirmiştir. Akdeniz bölgesindeki çatışma olması durumunda, bölgedeki ticareti gerçekleştiren ticari gemilere de eskortluk yapmış, koruma sağlamıştır. Bu

²¹⁰ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476>(11.05.17).

²¹¹ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476>(11.05.17).

Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476>

Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476>

bağlamda EÇ operasyonlarının Akdeniz’de sağladığı pozisyon itibariyle Ukrayna ve Rusya’da bölgeye destek kuvvet göndermiştir.²¹²

EÇ ilerleyen süreç içerisinde, birçok operasyona katılmış ve Akdeniz güvenliğini sağlamada etkin bir rol üstlenmiştir. Bölgenin güvenliği açısından etkili olmak için istihbarat toplamada görev almıştır. Bölge içerisinde düzen oluşturmak doğrultusunda tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, ABD istihbarat servisiyle etkileşim içerisinde çalışmıştır. Bu oluşum Birleşmiş Milletler ve ABD içinde önem taşıyıcı bir nitelik olarak görülmüştür. Ortak olarak denizlerdeki çalışmalar, devletleri olası tehditlere karşı ön savunma mekanizmalarını çalıştırmada yardımcı olurken, direnç artırıcı bir unsur olarak da görülmüştür.²¹³

Etkin Çaba hareketinin Afganistan ve Irak sahasında gerçekleştirdiği potansiyel güç hizmeti, devletlerin donanma konusunda dikkatini çekmiş ve işbirliği noktasında yakınlaşma gösterilmesine ortam hazırlamıştır. Bahsettiğimiz gibi dünya üzerindeki piyonların artık denizler üzerinden harekete geçebileceklerinin ve stratejik argümanlarını arttıracaklarının, aynı zamanda istihbarat alanında aktif rol alacaklarının farkında olunması, bu alandaki çekim kuvvetini arttırmıştır. 2004 yılında bölge içerisinde Rus askeri yapısının da yer almak istemesi, Etkin Çaba hareketini desteklemesi, bu öngörünün gerçeklik payını kanıtlar nitelikte bir olgudur.²¹⁴ Etkin Çaba operasyonlarının misyon ve vizyon açısından elde ettiği faydalar noktasında öngörülemeyen faydaları da gerçekleştirmiştir. 2004 yılında Yunanistan’da gerçekleşen olimpiyatlar sırasında bölgede batan bir gemi üzerinden yayılan petrolü engelleyici ve sivilleri kurtarıcı görev üstlenmiştir. Ege bölgesinde Yunanistan sınırlarında, Yunan yarım adasına Yunanistan birlikleriyle gerçekleştirdiği operasyonlar ile bölge içerisinde emniyeti ve güvenliği tahsis ederek bölgesel deniz karakolu gibi hareket etmiştir.²¹⁵

NATO’nun genişleyici güvenlik anlayışı bağlamında EÇ operasyonları aktif rol oynamıştır. Terör faaliyetlerine karşı oluşturulan mücadele yöntemi, işbirliğini destekleyen bir tür birliktelik yaratmıştır. Bölgede gerçekleştirilen istihbarat çalışmaları, tatbikatlar, devamında işbirliği hareketleri, EÇ hareketine değer

²¹²George Armitage Miller, **No Exit: The Politics of NATO’s Perseverance, A Study of Alliance Durability**, University Of Virginia, 2009, ss. 203-204.

²¹³Miller, ss. 203-204.

²¹⁴ Martin Smith, Russia and NATO Since 1991: From Cold War Through Cold Peace to Partnership?, **Routledge**, 2006, ss.119-120.

²¹⁵ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (11.05.17).

kazandırmış, aynı zamanda güven ortamı oluşturmuştur. Bölge çapında kitle imha silahlarına karşı birlikteliğin oluşturulmaya çalışılması, bölgenin terör faaliyetlerine yatkın olması, silahlanmanın artıyor olması terör faaliyetleri adına birliktelik yaratarak sınır güvenliğini sağlama, kolektif savunma olgusuna yardımcı olmuştur.²¹⁶

Başlangıçta, Kuzey Atlantik Anlaşmasının 5. Maddesi kapsamında hareket eden Etkin Çaba operasyonları, 2004 sonrası gelişen süreç içerisinde NATO üyesi olmayan devletlerin de desteğini alarak gelişme göstermiştir. Bölgesel çapta işbirliğini sağlayarak, sivil örgütler ile koordinasyonlu bir şekilde çalışarak, bölgede terör faaliyetleri ve silah kaçakçılığı gibi birçok tehdit unsuru içeren konuda caydırıcı güç niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler ışığında, İtalyan donanmasının bölgede seyir saatinin dörtte birini yasadışı göç kontrolüne ayırdığına şahit olunmuştur.²¹⁷ Bunun gibi söz konusu durumlar, bölgede deniz güvenliğini sağlamak ve tehdit unsurlarını caydırıcı temellerle bertaraf edip işbirliği odaklı çalışarak Akdeniz diyalogu projesinin yakınlaştırmacı rolünü üstlenmiştir. Deniz güvenliği, NATO ülkeleri ve etrafı açısından Akdeniz'in değerini vurgulamaktadır. Çünkü Akdeniz'e kıyı olan devletlerden veya transit olarak görev yapan devletler üzerinden taşınan doğal gazın yıllık %65'i, Akdeniz üzerine inşa edilmiş hatlar üzerinden geçmektedir. Libya'dan, İtalya ve İspanya boru hattı bu bölgedeki ehemmiyetin temelini oluşturmaktadır. Bölgedeki NATO gemileri ve helikopterleri, olası kriz durumlarında tehdit faktörlerini ortadan kaldırma amaçlı hareket etmiştir. İnsani yardım durumunda veya çevresel tehdit durumunda birçok müdahale gerçekleştirmiştir. Uluslararası sularda gösterdiği deniz karakolu olgusuyla gerçekleştirmiş olduğu operasyonlar, oluşumun temel amacını açıklar niteliktedir.²¹⁸

Etkin Çaba oluşumun AD ülkelerince destek görmesi, operasyonel boyutta 2002 Prag Zirvesi ve 2004 İstanbul Zirvesi sonucunda şekillenmiştir.²¹⁹ Akdeniz'de izleme ve teftiş etme görevlerinin Etkin Çaba operasyonlarınca gerçekleştirilmiş olması, NATO'nun terörle mücadele noktasında Etkin Çaba operasyonlarının önemini vurgulamaktadır. NATO'nun bölgesel yapılanmada Akdeniz üzerinden gerçekleştirdiği siyasi oluşumda Etkin Çaba hareketi, çok uluslu yapısıyla bölgenin işbirliğine değer katmıştır. Körfez ülkeleri ve İsrail ile yakınlaşan işbirliği odaklı

²¹⁶Orfy, s.112.

²¹⁷Lutterbeck, ss. 231-253.

²¹⁸Operation Active Endeavour, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (29.05.17).

²¹⁹ Nato askeri yapılanması bağlamında Prag Zirvesi, detaylı bilgi için bkz: Jones J. L., "Askeri Konular", **NATO Dergisi**, İlkbahar, 2004, http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/military_pr.html (20.05.17).

alışmalar, oluşumun bu noktadaki önemini ortaya koymaktadır. Etkin çaba operasyonlarına İsrail devletinin katılmasıyla denizlerde gelişen angajman kapsamında, Etkin çaba hareketi terör faaliyetlerine karşı üstün bir örgüt niteliğinde hareket etmesine ortam hazırlamıştır ve Akdeniz Diyalogu'nun doğru ve gerçek ilişkiler doğurduğunu doğrulamıştır.²²⁰

Akdeniz güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olan E operasyonları, aynı zamanda etkileşim içinde bulunduğu birliklerin gelişimine katkı sağlayan üst düzey bir organizasyondur. Gerçekleştirilen seminerler ve eğitimler, Akdeniz'deki teftiş ve izleme mekanizmasının olumlu sonuçlar doğurmasına ortam hazırlamıştır. Akdeniz bölgesinde ticaretin güvenliği için desteklenen sigorta prim ücretleri, Etkin çaba hareketi sonucuyla %20 oranında düşüş sağlarken, yasadışı göç hareketi de %50 oranında azalarak tehdit mekanizması üzerinde olumlu sonuçlar doğurmuştur.²²¹

Yapısal olarak etkileşim üzerinde reform gerçekleştiren E, genişleme politikası bağlamında ileriki düzey tehditlere cevap verme açısından konuşlandırılmış kuvvet ağı yerine çağrı odaklı baskın operasyonlarını kullanarak bölgesel dayanışmaya NATO ülkeleri dışındaki ülkelere de yön vermiştir.²²²

Akdeniz'deki hâkim güç komutasına sahip olan E operasyonu, bölge içerisinde istikrar ve güvenlik odaklı ilerleyişine 2016 yılına kadar devam etmiştir. Operasyonlar, İngiltere'nin Northwood deniz komuta merkezi tarafından yönetilmiştir. Etkin çaba hareketinin gücü, yüzey birimleri, denizaltılar, deniz devriyesi uçakları tarafından desteklenmiştir. Ayrıca NATO'nun hazır olarak bulunan firkateyn ve destroyer tipi daimi kuvvetleri çeşitli operasyonları yönetebilme kabiliyetlerince yerlerini almıştır.²²³

Etkin çaba operasyonlarında deniz kuvvetlerinde öncelikli olarak İtalya, Türkiye, İspanya, Yunanistan donanma kuvvetleriyle destek olmuştur. Cebeli Tarık Boğazı eskort operasyonlarında, Kuzey Avrupa müttefikleri Danimarka, Almanya, Norveç, bölgeye hızlı birlikleriyle katılım sağlamıştır. Etkin çaba hareketinin Akdeniz'deki NATO birliklerinin lojistik desteğine olan güveni, bölge üzerindeki etkinliğini arttırmasına yardım etmiştir. E hareketi bölge devletlerinin deniz üzerindeki güvenlik altyapılarına yardımcı olurken, enerji tedarikine de katkı

²²⁰Orfy, ss.115-116.

²²¹Orfy, s.123.

²²² Operation Active Endeavour için bkz: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm(29.05.17).

²²³ Operation Active Endeavour için bkz: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (29.05.17).

sağlayarak, deniz hattında terörist faaliyetlerine karşı sağlıklı bir bağlantı kurmuştur. Bulgaristan EÇ operasyonlarına yıllık olarak tedarik ettiği fırkateyn ile 110 mürettebatı kapsamında NATO, EÇ harekatı içerisinde etkili bir konum oluşturmıştır.²²⁴2004 sonrası NATO üyesi olmayan ülkelerle giriştiği işbirliği odaklı çalışmalara Etkin Çaba operasyonu birçok destek sağlamıştır; İsrail, Gürcistan, Ukrayna, Yeni Zelanda, Finlandiya, İsviçre örnek teşkil etmektedir.²²⁵

3.6.1. Etkin Çaba Operasyonları

NATO bölgede gerçekleşen terör faaliyetlerine karşı mücadele birlikleriyle bölgedeki terör finansmanını ve uyuşturucu ticaretini sonlandırma konusunda mücadelede bulunmuştur. Bu alanda Afganistan üzerinden transit bir şekilde gerçekleşen uyuşturucu kaçakçılığı Batı Avrupa istikametinde yol izlerken Türkiye, Bulgaristan, Kosova veya Bosna bölgelerinde gerçekleşmiştir. Karayolu ile Güney Fransa taraflarında bir laboratuara tırlarla taşınan uyuşturucu maddeler, burada asetil-oksit ile işlem görüp pazar için hazır hale getirilmiştir. Deniz yoluyla tedarik edilen uyuşturucu maddeler ise daha çok Korsika adalarından Marsilya bölgesine yasadışı yollarla, bölgede oluşturulmuş hukuksuz pazar yollarıyla gerçekleştirilmiştir.²²⁶

11 Eylül saldırısı sonrasında ABD başkanı Bush tarafından gerek medya gerek, askeri gerekse diplomatik alanda Afganistan üzerinde baskı oluşturma çabaları tehdit potansiyeli taşıyan Afganistan üzerinde daha da şiddetlenmiş, söz konusu bu durum NATO deniz kuvvetleri birliklerince EÇ harekatının oluşumunu hazırlamıştır. Afganistan, bölge çapında Batı Avrupa'ya en büyük eroin ve uyuşturucu tedarikçisi olduğundan ötürü ve taşımacılığını Akdeniz ulaşımıyla gerçekleştirmesi dolayısıyla bölgede kurulmuş olan Etkin Çaba operasyonları bu alanda görev yapmıştır.²²⁷ Gelişmiş teknolojinin katkısıyla deniz birlikleri ile olan saha çalışmalarını derinlemesine olgunlaştırılan sistem denizlerdeki hava çalışmalarıyla desteklenerek, puslu alanlarda daha net veriler elde edilmesini sağlamıştır. EÇ harekatı bu bağlamda

²²⁴ Participation in Operation Active Endeavour
<http://websrv.mod.bg/en/doc/tema/MissionsOperations4.pdf>

²²⁵ Operation Active Endavour için bkz: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (29.05.17).

²²⁶ Andrey Fomin, <http://www.voltairenet.org/article173360.html>

²²⁶ Andrey Fomin, Active Endavour and Drug Trafficking, 01.04.12, <http://www.voltairenet.org/article173360.html> (01.06.17).

deniz hava koordinasyonlu çalışmalarının bir örneğini teşkil ederek bu alandaki harekatlara teknolojik destek örgütlenmesinin sahadaki yüzünü ortaya koymuştur.²²⁸

11 Eylül saldırısı sonrası ABD merkezli Orta Doğu müdahale harekatında rol oynayan Etkin Çaba operasyonu, bölgeye olan yakınlığıyla NATO birliklerine ve ABD'ye kolaylık sağlamıştır. Terörle mücadele konusunda NATO'nun 11 Eylül saldırısı sonrası yayınladığı stratejik konsept bu alana dair müdahale ve düzenlemelerde etkin rol almıştır.

Afganistan müdahalesi noktasında ABD'nin uçak gemisi Roosevelt, bölge güçlerine kolaylık sağlamıştır. Aynı şekilde Kity Walk taşıyıcı uçak gemisi, ABD ve koalisyon güçlerine hava sahası konusunda NATO özel operasyon güçlerine ileri uç üs konumunda yardımcı olmuştur. Etkin Çaba kapsamında bölgeye kapsamlı kuvvet aktarımı gerçekleşmiş, NATO'nun bölge içindeki konumu Afganistan harekatıyla güçlenmiştir. NATO'nun bölgedeki Akdeniz daimi gücü, ilk olarak dokuz gemi ile bölgedeki istikrarı sağlama açısından kontrol mekanizmasını elde tutmaya çalışırken, Etkin Çaba harekatıyla bu oluşum desteklenmiştir ve sayısı arttırılmıştır.

Arap Baharı kapsamında gerçekleşen Akdeniz'e kıyısı olan devletlerdeki otorite arayışları, bölgenin düzeninde sarsıntı yaratmış ve insanlık dramlarına yol açmıştır. Bu bağlamda Libya'daki oluşuma müdahale eden NATO birlikleri, bölgenin düzenini sağlamak için Kaddafi rejimine karşı hareket etmiştir. Bu noktada Libya kıyısında gösterdiği müdahale faaliyetlerine EÇ harekatı yardımcı olmuştur. Bölgedeki tehlikenin giderilmesi açısından altı gemiyle bölgeye müdahale eden NATO birlikleri, gerçekleştirdikleri ambargo ve abluka sayesinde Libya güçlerinin bölgeden çıkış kapısını engellerken müdahale için güvenli bir ortam yaratmıştır. Söz konusu gerçekleştirilen müdahaleyle Libya'nın hızlı bir şekilde tedarik edeceği askeri mühimmat ve yardım alanının kapatıldığından, müdahale için olumlu sonuçların daha kısa bir süre içerisinde gerçekleştirme olanağının arttırıldığından bahsedilmiştir. NATO birliklerince yapılan bu işlem sonucunda iki ay içerisinde yediyüzelliyedi adet gemi incelenmiştir. Bu gemilerden yirmi altısı üzerinde soruşturma gerçekleştirirken, altısı şüpheli durum kapsamında geri döndürülmüştür.

²²⁸ William Perkins, Natale Pizzimenti, **Alliance Airborne Anti-Submarine Warfare**, The Joint Air Power Competence Center, 2016, s.73.

Bölgeye NATO birliklerince oluşturulan deniz koridoru kapsamında insani medikal ve yiyecek yardımında bulunulmuştur.²²⁹

3.6.2. Etkin Çaba Operasyonlarının Akdeniz’e Olan Katkısı

Akdeniz bölgesini artan tehdit ve güvenlik olayları penceresinden izlendiğinde, diğer bölgelere nazaran dünya siyasetini etkileme noktasında daha fazla ön planda olması, bölgenin daha çok dikkat çekici pozisyona girmesine ortam hazırlamıştır. Bu bağlamda EÇ operasyonları, bölge stabilizasyonu için fevkalade bir rol gerçekleştirmiştir. Birçok ülkenin katılımıyla gerçekleşen bu operasyonlar, dünya genelinde güvenlik üzerine olan tehditleri bertaraf erici aktiflikte gerçekleşmiştir. EÇ bölgedeki artan dayanışma ve işbirliğine katkı sağlarken, bölge ticaretinin canlılığını korumuştur. Gerçekleştirdiği eskort uygulamaları, terörle mücadele, düşman oluşumlara verdiği gözdağı, şüpheli gemilere olan denetleyici gücü bahsedilen kavramları kanıtlamıştır. Bugüne kadar bölgede izlemiş olduğu politikalar kapsamında Şüpheli gemileri teşhis edip önleyici hareket etmeleri de bölge istikrarı için vazgeçilmez denizel güç olduğunu göstermektedir. Bölge ticaretinde önemli yer tutan Cebeli Tarık Boğazı’na dair gerçekleştirdiği terör faaliyetlerine karşı nöbetler, bölge ferahı için önem arz etmiştir. Bölgeye geçen günlük 3.000 adet geminin gerekli gördüğü takdirde korumalığını, eskortluğunu gerçekleştiren oluşum, güvenlik zafiyeti kuşkusunu ortadan kaldırmak için çalışmıştır.²³⁰

Bugün dünya üzerinde enerji noktasında denizlerde yapılan araştırmalar denizlerdeki ehemmiyet noktasının düzeyini belirlemektedir. Denizler üzerine kurulan ve aktif halde olan doğal gaz ve petrol platformlarının sayısı 2010 yılı itibariyle 270 olarak belirlenmektedir. Burada etkin rol oynayan bölgeler Kuzey Denizi, Kuzey Atlantik, Meksika Körfezi ve Gine Körfezi olarak görülmektedir. Ancak değişen sistem dolayısıyla 2030 yılına kadar bahsi geçen bu platformların sayısının 620 civarlarına tekabül edeceğinden bahsedilirken, önem teşkil eden bölgeler arasında Akdeniz ve Karadeniz’in yer alması, bu noktada EÇ hareketinin temellerinin ve kurmak istediği düzenin yapısı hakkında bilgi sahibi olmamızı

²²⁹ A.Smith Windsor, “NATO’s Maritime Strategy and The Libya Crisis as Seen from The Sea”, **NATO Research Paper**, Sayı: 90, Mart, 2013, s. 5.

²³⁰ Operation Active Endeavour için bkz: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (29.05.17).

gerekli kılacaktır. Temel amacın hangi doğrultuda ilerleyeceği noktasında veri analizi yapmamız gerekliliğini kaçınılmaz hale getirecektir.²³¹

Uluslararası sistemde denizcilik alanında entegrasyonu geliştirip, pratiksel alanda edindiği tecrübe ile birlikte 44 ülkenin katılımıyla gerçekleşen deniz güvenlik ve emniyet sistemi, Akdeniz'deki olguları daha net gerçekleştirmiştir. Buradan hareketle Kasım 2005'ten bu yana şüpheli olma riskine karşı yaklaşık 10.000 gemiyi takip etmiştir. Entegrasyonunu gerçekleştirdiği sistem veri tabanı, dolayısıyla daha kesin bilgilere ulaşırken herhangi bir anormal gidiş olgusuyla karşılaşılması durumunda acil müdahale için kendi yapısını oluşturmuş ve bir bakıma NATO işleyişinde denizlerde bir çığır açmıştır diyebiliriz. Bu sistem bölge içerisinde NATO'nun varlığına dair güven empoze ederken, istihbarat alanında ve denizlerde acil yardım konusunda başarılı olmuştur.²³²

Bölge içerisinde gerçekleşen insan kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği, patlayıcı madde tedariki konusunda, uluslararası hukukun izin vermediği potansiyel tehdit riskini taşıyan yüzlerce gemiye müdahale etmiştir. Farklı olarak bölgede sivillerin vahşetleriyle karşılaşılan olaylarda, buna benzer gemilerin batması gibi yardım ihtiyacı duyulan pozisyonlarda görev almıştır. Ayrıca önemli bir konu olan doğu-batı enerji arzı köprüsü, Karadeniz Bölgesi için olası tehdit unsurlarını ortadan kaldırırken, bölge devletleriyle bilgi paylaşımı sayesinde uluslararası sistemin bütünlüğünü sağlayıcılığı rolünü de yerine getirmiştir. Bu kapsamda ABD- Rusya yakınlaşmasının söz konusu olduğu birçok akademisyen tarafında dile getirilmiştir. Hatta Atlantik yapının Rusya ile yakınlaşmama durumunda Çin karşısında eriyeceği ve ileriki dönemde güç kaybına ortam hazırlayacağı değerlendirilmiştir.²³³ Etkin Çaba hareketi sadece askeri manada güvenlik inşa etmemiştir. Gerçekleştirdiği faaliyetler kapsamınca kimi alanlarda sisteme yardımcı olsa dahi bazı noktalarda devlet sorumluluğunu ön planda tutmuştur. Terörle mücadele ederken bu alandaki verileri müttefiklere paylaşarak onların kendi bölgesel güvenliklerini inşa etmesine ortam yaratmıştır. Bir bakıma devletlerin terörle mücadele alanlarına müdahil

²³¹Nordenman, s.8.

²³² NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (31.05.17).

²³³ Emekli üstöğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

olmamıştır. Yol göstermiştir, veri paylaşmıştır ve kullanılabilir taktikler ile yöntemler üzerinde öğretici pozisyon noktasında görev almıştır.²³⁴

Terörle mücadele noktasında geliştirdiği yöntem ve işbirliğiyle bölge için emniyet kemeri görevi üstlenmesine karşın otomatik kimlikleştirme sistemi bağlamında üçyüz ton ağırlığın altındaki gemilerde sistemin kayıt belleği bulundurmamasından ötürü güvenlik zafiyeti oluşturmuştur. Gelişen süreçte üç yüz ton altı ve tüm gemilerin otomatik kimlikleştirme sistemi içerisinde yer alması beklentisi güvenlik noktasındaki özrün giderilebileceğine kanaat getirilmesine ortam hazırlamıştır. Yine müttefiklerin EÇ operasyonları noktasındaki yetersizliği olarak petrol taşıyan gemilere olan kontrolsüzlükten bahsedilmektedir. Bu gemiler uluslararası aktörlerin ve devletlerin istedikleri şartların altında hareket etmektedirler; haliyle gümrük tarifelerinin tam uygulanamadığı bu tarz maliyet hesaplamaları petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar üzerinde etkin görev yapmaktadır. Bu noktadaki yetersizlikten bahsedilmektedir.²³⁵

EÇ hareketi 100.000'den fazla gemi kontrolünde bulunmuştur bu demek oluyor ki bir bakıma enerji üzerinde AB anakarasının kontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. Haliyle bu coğrafya için geçen enerji NATO birlikleriyle kontrol bulmaktadır. Söz konusu durumda bölgedeki NATO birliklerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi daha çok Avrupa'nın enerji noktasındaki sıkı tutumundan kaynaklanmaktadır bir bakıma bu konuda taviz verecek durumda değillerdir. EÇ'nin bu noktadaki görevi Akdeniz'de trafiği kontrol edip aynı zamanda güvenliği sağlayarak herhangi bir kriz ortamının doğmasına engel olmaktır. Bu bağlamda EÇ hareketi bir bakıma enerji ve ticaret açısından büyük bir önem arz etmektedir.²³⁶

Akdeniz bölgesine olan olumlu etkileriyle beraber EÇ hareketinin pozitif yönde eğilimli olduğunu görebilmekteyiz. Ancak elde ettiğimiz veriler ışığında bazı noktalarda yetersiz kaldığı aşıkardır. Uyuşturucu olarak terör örgütlerinin finansmanını karşılayan maddelerin Akdeniz bölgesinde EÇ hareketi tarafından 2003-2009 yılları arasında gerçekleştirilen yüz elli beş şüpheli ticari gemi müdahalesinde herhangi bir uyuşturucu maddeye rastlanmamıştır. Bir bakıma gerçekleştirilmek istenen yakalama operasyonları, bu alanda pek etkinlik

²³⁴ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (31.05.17).

²³⁵ NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (31.05.17).

²³⁶ Emekli üstteğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

yaratamamıştır. EÇ hareketi daha çok bölgenin trafik yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde etkililik yaratırken örneğin Süveyş Kanalı etrafı, Cebeli Tarık Boğazı, Suriye ve Mısır ekonomik bölgeleri gibi, daha تنها olan alanlarda devriyelerin yoğun olmaması sonucu güvenlik zafiyeti yaşanmıştır.²³⁷

EÇ hareketinin başlattığı denizlerde terörle mücadele noktasındaki farkındalık ve kapsayıcılık bölgede destekleyici politikalar doğurmuştur. Türkiye jeopolitik konumu bağlamında denizler üzerinde gerçekleştirmek istediği güvenlik ve emniyet algısı üzerine 2001 yılında Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu olarak, arama kurtarma, insani yardım, mayına karşı tedbir, çevre koruma ve iyi niyet ziyaretlerini bu kapsamda değerlendirmiştir.²³⁸ Devamında 2004 yılında Türkiye, Karadeniz’de istikrar ve uyumun sağlanması açısından Karadeniz uyumu hareketini gerçekleştirerek bölgede deniz birlikteliği algısı üzerinden kıyı devletleriyle barış ve güvenlik ortamı tahsis edilmeye çalışmıştır.²³⁹ EÇ hareketinin Akdeniz bölgesinde gerçekleştirdiği faaliyetler ve edindiği deneyim kapsamınca kıyı devletlerine ve diğer bölge devletlerine örnek teşkil eder bir durum meydana gelmiştir. Bu sebeple EÇ hareketinin Karadeniz’e yayılma düşüncesi vurgulanmaya başlayarak faaliyetlerini ilerletme düşüncesi bölge için düşünülmüştür.²⁴⁰

EÇ hareketi Akdeniz’de birçok operasyon gerçekleştirmiştir. Terörle mücadele noktasında kazandığı deneyim ve bu alanda edindiği teknolojik kabiliyet sayesinde geliştirilebilir programlara öncülük etmiştir. NATO üyesi olmayan devletlerle ilişkiler kurup, güvenlik olgusu üzerinden denizlerdeki emniyet ve güvenlik inşacısı pozisyonuna geçmiştir. Denizlerdeki güvenlik olgusu üzerindeki faaliyetleri kıyı devletlerinin karasularına girebilecek tehlikeleri engelleyerek, kara veya deniz birlikleriyle ilişkilerinin güçlenmesi yolunu açmıştır. Bu bağlamda kullandığı sistem ve birlikler ilişkide olduğu yapıların da gelişmelerine, kabiliyetlerini arttırmalarına yardım etmiştir.²⁴¹

Etkin Çaba hareketi, bölgesel açıdan gelişim ve dayanışma alanında Akdeniz bölgesinin çatısını oluşturmuş, elde edilen yararlı veriler ışığında 2016 Varşova

²³⁷ Andrey Fomin, “Oriental Review” <http://www.voltairenet.org/article173360.html> (11.07.17).

²³⁸ Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu, **Türk Deniz Kuvvetleri Yayınları**, Ağustos, 2015, s.2.

²³⁹ Karadeniz Uyumu Harekati, Türk Deniz Kuvvetleri, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=27 (16.07.17).

²⁴⁰ Igor Delanoe, "After the Crimean Crisis: Towards a Greater Russian Maritime Power in The Black Sea.", **South East European and Black Sea Studies**, 14, 3, 2014, ss. 367-382.

²⁴¹ Richard Leaman., **Operation Active Endeavour : NATO’s Impact on Maritime Domain Awareness**, 01.11.16, <https://vanguardcanada.com/2006/11/01/operation-active-endeavour-natos-impact-maritime-domain-awareness/> (01.07.17).

Zirvesi, Etkin Çaba operasyonlarının daha da genişletilmesi düşüncesine pozitif yönlü eğilim vermiştir. Bu bağlamda Deniz Muhafızları (Sea Guardians) Etkin Çaba operasyonlarının genişletilmiş bir versiyonu olarak evrilmiştir. 2016 yılı NATO Bükreş zirvesinde, NATO genel sekreter yardımcısı büyükelçi Alexander Wershbow, Akdeniz'deki istihbarat ve terörle mücadele faaliyetlerinin artırmak amaçlı gerçekleştirdikleri Etkin Çaba operasyonlarının Deniz Muhafızları olarak daha kapsamlı ve kabiliyetli güç potansiyeline evrildiğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda bölgenin terörle mücadele yöntemlerini geliştirmek açısından deniz kuvvetleriyle sahil güvenlik birimlerini koordinasyonlu bir şekilde çalışmaları için donanımsal gelişmelerin sürdüğünün altını çizmiştir. Bu şekilde Akdeniz ticaretinin daha ileriki düzeyde güvenlik avantajı sağlayacağını vurgulayan büyükelçi, Deniz Muhafızları'nın Ege denizinde insan ticareti faaliyetlerine gösterdiği önleyici tutumun altını çizmiştir. Buradan hareketle NATO birliklerinin faaliyetleri, NATO ve AB arasındaki ilişkileri yakınlaştırıcı rol oynadığından bahsetmiştir.²⁴²

EÇ hareketinin kazanımlarından hareketle bölgedeki NATO olgusunun derinlemesine ilerlemesi sistem içerisinde gerekli alt başlıkların kurulmasına ortam hazırlamıştır. Ege denizindeki kaçak göçmen ve insan ticareti olgusu, bu noktada Türkiye ve Yunanistan deniz kuvvetlerinin desteğiyle Avrupa sınır ve kıyı muhafız gücü olarak şekillenmiştir.²⁴³ Akdeniz'de esnek deniz operasyonları bağlamında hareket eden oluşum temel olarak denizlerdeki farkındalığı arttırmak, terörle mücadele ve bu alanda kapasiteye arttırma doğrultusunda hareket etmektedir.²⁴⁴ EÇ hareketi bir bakıma NATO'nun denizlerde uyanmasına ortam hazırlamıştır ve bunu gelişen süreç içerisinde daha verimli kullanmak için çabalamıştır. Deniz muhafızları hareketi EÇ'nin yola çıkış noktasından farkı bir olguyla ortaya çıkmıştır. Bölgesel güçlerin arttırılması ve lojistik destek gibi diğer alanlarında geliştirilmesi yönünde bir eğilimi söz konusudur.²⁴⁵ Buradan hareketle Deniz Muhafızları hareketinin, Etkin Çaba operasyonlarının daha çok gelişmiş ve kabiliyetini arttırmış varisi olduğunu söyleyebilmek doğal seçilimdir. MDS'nin çizdiği çerçeve içerisinde şekillenen bu oluşum, Akdeniz'de terörle mücadelenin yanında insan kaçakçılığı, uyuşturucu

²⁴² "NATO Post-Warshaw Strengthening Security in A Tough Neighbourhood" http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_134512.htm?selectedLocale=en (14.07.17).

²⁴³ Alessandra Giada Dibenedetto, "Implementing The Alliance Maritime Strategy in The Mediterranean: NATO's Operation Sea Guardians", **Research Paper**, No: 134, Roma, s. 1.

²⁴⁴ "Standing Naval Force Mediterranean", <http://www.globalsecurity.org/military/agency/navy/stanavformed.htm> (11.07.17).

²⁴⁵ Emekli üstteğmen ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 15.04.2018.

kaçakçılığı, denizlerdeki askeri kontrolü ve deniz terörizmi üzerinde hareket göstermektedir.²⁴⁶

Tablo : Etkin Çaba ve Deniz Muhafızları Harekatı'nın Karşılaştırılması

	Etkin Çaba Harekatı	Deniz Muhafızları Harekatı
Görev	Akdeniz deniz devriyesi olarak görev yapmak ve bölgedeki gemileri izleyerek caydırıcı güç olarak terör faaliyetlerini engellemek ve gemilere yardım etmek.	Bölgesel bilinç düzeyini arttırmayı sağlamak, terörle mücadele etmek, bölgesel yapılaşma kapasitesini artırmak.
Operasyon Bölgesi	Tüm Akdeniz bölgesi	Akdeniz'in merkezi ve Doğu Akdeniz.
Araçlar	Daimi NATO kuvvetleri: yüzey güçleri, denizaltı, deniz devriye hava araçları, firkateyn ve Firkateyn Kuvvetleri.	3 adet yüzey birimi, 2 adet denizaltı, deniz devriye hava araçları
Faaliyet süreci	Ekim 2001-27 Ekim 2016	9 Kasım 2016- devam ediyor

Kaynak: Alessandra Giada Dibenedetto, Implementing The Alliance Maritime Strategy in The Mediterranean: NATO's Operation Sea Guardians, Research Paper No:134, Roma, s.13.

²⁴⁶ A.G. Dibenedetto, s. 14.

Sonuç

Gerçekleştirmiş olduğumuz mülakatlar ile edinmiş olduğumuz ikincil kaynaklar kapsamında temel olarak denizlerin önemini incelediğimiz zaman, denizlerin hükümlerine sunduğu olası yetenek ve ganimetler tarih boyunca ilerleyici boyutta seyretmiştir. Alfred T. Mahan'ın bu konudaki hakimiyet tezi bu olguyu açıklar niteliktedir.²⁴⁷ Açılan her yeni çağda kullanılan teknoloji, denizleri bir kez daha keşfetme konusunu gün yüzüne çıkarmıştır. Kullanılan teknolojinin beraberinde getirdiği faydalar, denizlerin derinlemesine inceleme ortamını gün yüzüne çıkarmıştır. Gerek ulaşım, gerekse ticaret konusunda hegemon devletlere büyük avantaj sağlayan bu su toplulukları, beraberinde birçok çatışma ve krizi getirmiştir. Hal böyle olunca denizlerden elde edilen devlet olgusunun, temel prensiplerinden biri olan çıkar kavramı üzerinde bir tür güç mücadelesi yaşanmıştır. Böylelikle denizlerin bu derece ehemmiyete sahip olması, deniz hakimiyeti için gerçekleştirilen savaşları meydana getirmiştir.²⁴⁸

Dünya'nın 3/4'ünün sularla çevrili olması, kıyı ülkeleri açısından avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Ticaret alanında ilerleyen kıyı devletleri, ekonomik ferahlık ve zenginlik alanında iç bölge devletlerine nazaran çağın standartlarının üstünde seyretmişlerdir. Bu durum da, kıyı şeridine sahip olan devletlerin veya şehirlerin daha fazla istila ve yağma merkezi olması sonucunu doğurmuştur.

Antik Yunan döneminde denizlere verilen önem, denizlerden elde edilen ganimetler, gelişmiş şehir devletlerinin kurulmasında önem teşkil etmiştir. Mısır gibi Kuzey Afrika bölgelerinde, bölge ticaretinde denizler önem kazanmıştır ve birçok mücadeleyi beraberinde getirmiştir.

Bahsedildiği üzere korsanlık kavramı, dünya üzerinde birçok dönemde etkisini gösteren, deniz yaşamının içinde bulundurduğu kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz etkilere sahip olan bir oluşumdur. Tarihte birçok devlet, korsanlarla etkileşim kurmuştur. Bu etkileşim bazı dönemlerde işbirliği bağlamında gerçekleşirken, bazı dönemlerde savaş benzeri çatışma ortamlarını beraberinde getirmiştir. Buna Roma İmparatorluğu'nu örnek olarak verebiliriz. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz korsanlarıyla etkileşimde olması düşüncemizi açıklar niteliktedir.

²⁴⁷ Milan Vego, *Naval Classica Thinkers and Operational Art, The United States Naval war College, United States, 2009, ss.1-5*

²⁴⁸ Emekli Albay ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 18.03.2018

Denizlerde oluşan, istenen veya istenmeyen süreçler, karada olduğu gibi devlet bekası için önem taşıyan bir konudur. Osmanlının Otranto çıkarmasının İtalya için tehlike oluşturması buna örnek olarak gösterilebilir. Yani deniz güvenliği kıyı devletleri için, devlet güvenliği olarak da algılanabilir ve bu çok makul bir düşünce biçimidir. Yine 2. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Normandiya çıkarmasının, dönemin gidişatını değiştirdiği ifade edilebilir.

Güvenlik kavramının denizler üzerinde etkili olması, daha çok sanayi devrimi sonucunda artan teknolojik gelişmelerin demir ve çelik üzerinde kurduğu hakimiyetle artmıştır. Hacimsel olarak büyük gemiler ve yük kabiliyetleri akabinde entegre edilen silahlanma süreci, güvenlik olgusunun realist boyutta incelenmesini sağlamıştır. Realist politikanın temel argümanı olarak güvenlik olgusu, denizler üzerinde de şekillenmiştir. Bugüne kadar karasal anlamda uluslararası sistem içerisinde yer alan güvenlik kuramı, ilk etapta denizler üzerinde ele alınmamıştır. Deniz güvenliği nedir, hangi konumda ele alınır tarzındaki ontolojik sorular, yeni deniz çatışmalarının yaşanması sonucunda 20. ve 21. Yüzyıl'da daha belirgin bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezler üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar neticesinde, deniz güvenliği adına yazılmış çok az kaynak olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili bir devlet olmasına rağmen, deniz konusunda sivilleşmenin gerçekleşmediğini, yani çalışmaların daha yoğun olarak askeri alanda gerçekleştiğini göstermektedir.

Realist politikanın hüküm sürdüğü yıllarda 1. Dünya Savaşı, güvenlik olgusunu insan kayıplarıyla maddi ve manevi hasar boyutunda ortaya koymuştur. Bu noktada Çanakkale Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin donanma gücüyle belki de savaşı bitirebilecek seviyede oldukları tartışılabilir bir konudur. Teknolojinin gelişmesi sonucu deniz araçlarında gerçekleşen entegrasyon, denizlerde yeni keşifleri beraberinde getirmektedir. Bu da, 1. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de sayıca üstün bir donanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Karadeniz bölgesinde güçlenen Rus donanması da boğazlara yaklaşıp ve güvenlik algısı üzerinde stratejik planlamalar yaparak, bir bakıma tehdit olgusu yaratarak denizlerin önemini vurgulamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen potansiyel teknoloji vasıtasıyla ilerleyen deniz güçleri, limanların kullanımını ön plana çıkarmıştır. Çarpışmaların büyük çapta yaşandığı dönemde birçok felaket gerçekleşmiştir. Bunun temel

argümanı belki de ABD tarafından kullanılan atom bombasıdır. Dünyanın güvenlik algısını tehdit eden kitle imha silahlarının varoluşu, insanlık doğasını tehdit ettiği gibi dünyanın var oluşunu da etkilemektedir. Neorealist kuram çerçevesinde algılanan uluslararası sistemin kendi yapısının anarşikliği, dünya düzenini sağlayıcı bazı aktörlerin var olması gerekliliği savunmuştur ve NATO birliğinin oluşumunda etkin rol oynamıştır. Japonya'daki felaketin insanları korkutması neticesinde, bu anarşik yapıyı düzenleyici aktörlerin varlığı, güvenliğin sadece askeri alanda gerçekleşmeyeceğini, işbirliği ve dayanışma olgularıyla desteklenerek ortaya çıkacağını göstermiştir. NATO ve ardından kurulan Varşova Paktı, güvenlik algısı üzerinde neorealist kuramın sahip çıktığı bağımlılık ilkesini, ülkelerin güvenliği ve birlikteliği için bloklaşma içerisinde yer almalarını sağlamıştır.

İki kutuplu sistemin varoluşu Waltz'ın görüşüne göre daha güvenlikçi bir anlayış üzerinden şekillenmiştir ve daha öngörülü adımların atılmasına sebep olmuştur. İki kutuplu dönemde -Soğuk Savaş- denizler üzerinde hakimiyet çabalarını barındıran bir süreç işlenmiştir. Denizlerdeki istihbarat girişimlerinin hat safhaya ulaştığı, atom denizaltılarının üretildiği bu dönem, bir bakıma deniz çağıının ilk görüntülerini yaşatmıştır. Rusya ve ABD'nin Akdeniz bölgesindeki hegemonya yarışı, aynı şekilde bölge içinde tehdit ve güvenlik olgularının neorealist kuramca ilerleyişinin altını çizmiştir.

Soğuk Savaş döneminde neorealist kuram, askeri anlamda birliktelik, bir bakıma partner olgusunu ön plana koymuştur. Malta adasında değişen siyasi oluşum, kendi bağımsızlığını sağlayarak İngiltere baskısına son vermiştir. Söz konusu durum Malta adasının Akdeniz'deki etkinliğinin tarih boyunca olduğu gibi, 1964'te de önemini vurgulamıştır. Neorealist güvenlik bağlamında gerçekleştirilen çevreleme politikaları, ABD ve Rusya'nın bölgeye olan eğilimlerinin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır.²⁴⁹ Bölgedeki herhangi bir karşı tarafın etkisine dahil olma durumu kontrol edilirken, güvenlik anlamında güvensizlik olgusunun da oluşumunu açıklamıştır.

Süveyş krizi sırasında ABD, 6. Filo'nun bölgedeki çıkarlarını maksimize etme amaçlı hareketleri, Akdeniz'in Ortadoğu için önemini vurgulamıştır. 6. Filo'nun Akdeniz'de yer alıyor olması, temel olarak Akdeniz'de deniz güvenliğinin önemi vurgulamaktadır.

²⁴⁹ Edward Leon Rowny, **Decision-Making Process in NATO**, (Doctoral Dissertation American University), Microfilm, 1984, ss.220-223.

Diğer bir konu ise 6. Filo birçok akademik çalışmada yer alırken, Akdeniz'deki 6. Filo'ya rakip Rus Eskadra filosunun çalışılmaması veya vurgulanmaması şaşırtıcı niteliktedir. Akdeniz güvenliğinde rol oynayan iki grubun filosu, Akdeniz'in önemini her iki oluşum içinde açıklamaktadır. Rusya'nın Mısır, Suriye gibi ülkelerle olan bağlantısını Akdeniz aracılığıyla karşılıyor olması, Akdeniz'i güvenlik algısı ve birliği için önemli kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeni, iki kutuplu sistem yerine çok kutuplu sisteme dönüşmüştür. Güvenlik algısı artık çok boyutlu olarak düşünölmeye başlanmıştır. Kendini geliştiren bireyin ortaya koyduğu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü kavramları ile devletlerarası ilişkilerin ölçüt değerlerini oluşturmaya başlamıştır. NATO'nun değişen stratejik konsepti, artık stratejilerin bir bakıma neoliberal kuramlar çerçevesinde belirlenebileceği öngörüsünün kazanılmasına ortam hazırlamıştır.

Denizlerin aktif biçimde kullanılmaya başlanmasıyla beraber, diğer dünya ülkeleriyle olan dış ticaret, denizler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Deniz araçlarının hava araçlarına göre ucuz olması ve yük bakımından daha fazla kapasiteye sahip olması, denizlerin tercih sebepleri arasında yer almaktadır. Konumuz olan Akdeniz'in bugün dünya üzerinde etkin olarak üstlendiği ekonomik saha, bölgenin değerine değer katmaktadır. Söz konusu bölgenin, dünya ticaretinin önemli bir kısmına transit bölge olarak hizmet ediyor olması, tezimizi doğrular niteliktedir. Neoliberal güvenlik algısının da benimsediği düşünceden yola çıkarsak; küreselleşen dünya, güvenlik algısını sadece askeri anlamda ele almamaktadır. Askeri olgular önemlidir; ancak işbirliği, ortaklık üzerine ekonomik faktörler içeren birliktelik, uluslararası sistemin kalıcı güvenliği için daha muktedir olmaktadır. Bu noktada korsanlık faaliyetlerine karşı NATO birliklerinin müdahale etmesi, ülkelerin deniz aşırı politikalar gütmesi ve bunları gerçekleştirirken etkileşim ve birlik halinde hareket etmeleri, ekonomik etkilerin varlığını ortaya koymaktadır. NATO'nun birlikte hareket ettiği aktörler üzerine sağladığı pozitif yönlü etkileri, ekonomi, askeri, teknoloji gibi birçok alanda görebiliriz.²⁵⁰

NATO'nun 11 Eylül saldırısı sonrası Akdeniz'de gerçekleştirdiği güvenlik algılayışı olan Etkin Çaba operasyonu; terör saldırısına karşı dünya güvenliğini sağlamaya çalışırken, uyuşturucu kaçakçılığı, ve yasadışı göç olguları üzerinde

²⁵⁰ T.C. Deniz kuvvetleri komutanlığından emekli Albay ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 11.03.2018

müdahalelerde bulunmuştur ve olumlu sonuçlar elde etmiştir. Afganistan'a müdahale konusunda müttefikler ile gerçekleştirdiği operasyon gücü, oluşumun Akdeniz'deki hakimiyet ölçüsünü ortaya koymuştur. Bölge istikrarı konusunda uyguladığı kontrol mekanizması, terör faaliyetlerine karşı önemli üstünlük sağlarken, entegrasyon sağladığı deniz gücü ile bölgenin kendi içerisinde güvenliğini ve işbirliğini tahsis etmek amaçlı oluşturmuş olduğu Akdeniz Diyalogu gibi paktlara yardım ederek, bölge ticaretine karşı oluşan tehditleri azaltmak için çabalamıştır. Gerçekleştirmiş olduğumuz mülakatlar doğrultusunda bu tespite ulaşırken, Akdeniz bölgesinin Dünya ticaret dengesi üzerinde etkin rol aldığını ve bu bağlamda EÇ operasyonlarının NATO kazanımları doğrultusunda hareket ederek kendine hizmet ettiği değerlendirmelerini almış bulunmaktayız. Akdeniz bölgesinde gerçekleşen çıkar çatışmaları bağlamında bu girişim Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile işbirliğini sağlamaya çalışıp, boğazların ve kanalların dünya ticareti için hassas noktalar olduğu hususundan kaynaklı tedbirler almıştır. Sağladığı avantajlar sonucunda bölge içerisinde önemi kavranmıştır.²⁵¹ Bunun üzerine birçok devletin katılımını ve NATO'nun değişen stratejik konseptleri bağlamında neoliberal kuram ile gerçekleştirdiği yakın ilişkinin denizlerdeki yansımaları EÇ operasyonları ortaya koymaktadır. Güvenlik algısına dair denizellik açısından şekillenen EÇ operasyonları, bahsettiğimiz gibi bölgedeki barış için ortaklık, İstanbul İşbirliği örgütü, Akdeniz Diyalogu gibi yapısal anlamda ileriye dönük işbirliğini arttıran, güvenliğini tedarik eden, dünya siyasetinde önem teşkil eden konular arasında yer almıştır ve bunları desteklemiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde realist kuram çerçevesinde ele alınan güvenlik algısı, değişen düzen içerisinde neorealist olgular üzerinde ve son olarak uluslararası sistemde güvenliğin temel prensiplerinin işbirliği, ticaret, dayanışma odaklı gerçekleşmesi gerekliliğini savunan neoliberal düşünce biçimiyle denizlerde şekillenmiştir. EÇ'nin sağladığı düzen ve yapıyla NATO müttefikleri tarafından bölgedeki devamlılığının sağlanması konusunda ortak düşünceye varılmıştır. Ancak gelişen ve değişen uluslararası sistem, EÇ operasyonlarının daha kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda ortak kanaata varılmasına ortam hazırlamıştır. 2016 Haziran Varşova zirvesinde alınan karar neticesinde Etkin Çaba sonrası etkinliklerin, Deniz Muhafızları olarak devam ettirilmek üzere yeni bir oluşuma evrilmesine karar

²⁵¹T.C. Deniz kuvvetleri komutanlığından emekli Albay ile gerçekleştirilmiş mülakat içeriğinden elde edilen veri, 11.03.2018

kılınmıştır. Böylelikle Etkin Çaba operasyonları sonlandırılarak yeni bir oluşum içerisine girilmiştir.

EÇ operasyonları genel olarak NATO içerisinde denizlerde bilgi, istihbarat, bilinç oluşumuna katkı sağlayarak NATO deniz güvenliği olgusuna değer kazandırmıştır. Dünya ticaretinde önemi elinde tutan denizlerin, NATO ülkelerince dikkat çekmesine katkı sağlamış, teknolojik gelişmeleri zorunlu kılmıştır. DM operasyonlarının oluşumunda altyapı hazırlamıştır. DM operasyonları, ekonomik olarak Akdeniz'in önemi noktasındaki kaynaklar üzerinden yola çıkıp, bugün dünya doğal kaynaklarında petrol ve doğal gaz bazında %65'ini taşıyan bir coğrafi oluşum noktası olduğu için daha aktif, daha yerinde bir oluşum olarak gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan göçmen krizinde daha etkin rol almak için düzenlenmiştir; deniz korsanları, terör, kaçakçılık konularında deniz güvenliğini sağlama noktasında savunma ve caydırıcılık potansiyeli ile hareket ettirilmektedir. Denizlerin öneminin kavranmasına, yapısal gelişmelerin sağlanmasına aracılık etmektedir.²⁵²

²⁵²

NATO, "Operation Sea Guardians", http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm?selectedLocale=en (13.06.17).

KAYNAKÇA

Acar, Zeynep Sir. “Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO’nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2015, ss. 113-131.

“Achille Louro hijacking ends”, <http://www.history.com/this-day-in-history/achille-louro-hijacking-ends> (31.07.17).

Adler, Emanuel & Crawford, Beverly. “Constructing a Mediterranean region: A Cultural approach”. In **Conference: The Convergence of Civilizations**. 2002, June. Alliance Maritime Strategy, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm (17.07.17)

Al-Mousawi, Nahrain. **Clandestine Mediterranean: Arab-African Migrant Literature**, (Doctoral Dissertation), University of California, Los Angeles. 2012.

Ambrosetti, Mossimo. **NATO's Mediterranean dialogue**, The International Spectator, vol.:36, 2001, pp.83-89.

Anderson, Christopher C. **Ethnocentrism in Russia and Ukraine**, (Doctoral Dissertation), Univesity of Iowa, 2016.

Aneja, Atul, “Chinese War ship on its way to Syria”, **The Hindu**, 28.03.16, <http://www.thehindu.com/news/international/chinese-warship-on-its-way-to-syria/article7707301.ece> (12.05.17).

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alda Yayınları, İstanbul, 2004.

Arslan, M. & Tüner-Önen N. “Akdeniz’in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar”, **Adalya**, Sayı:14, 2001, ss.189-206.

Article 5 NATO Medal For Operation Active Endeavour, Canada National Defence and The Canadian Armed Forces, <http://www.forces.gc.ca/en/honours-history-medals-chart/medal-nato-art5-active-endeavour.page>, (01.08.17).

Asmus, Ronald. **Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself for a New Era**. Columbia University Press, 2012.

Atauz, Ayşe Devrim. “Haçlı Korsanlar: Saint Jean Şovalyeleri ve Akdeniz’de Haydutluk”, **Kekibeç**, Sayı: 33, 2012, ss.205-230.

Ayalon David. “Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri: İslam Âlemi ile Hristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası”, **Tarih Dergisi**, 25, 1971, ss. 39-50.

Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, Sayı: 11, 2004, s. 33-60.

Aydıntan, Emir. “Amerikan Askeri Üsleri”, **21. Yüzyıl Dergisi**, Sayı:2, Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss.85-106.

Barack Carlson, **Examining the Process of Regime Change in the North Atlantic Treaty Organization: The Divide Between Rhetoric and Reality**, (Doctoral dissertation), Florida University, 2006.

Barrinha, Andre, “Pressing the Reset Button in Euro-Mediterranean Security Relations?”. **Journal of Contemporary European Research**, 2013, Cilt:9, Sayı:1.

Batchelor, Tom. “Cold war hide and seek : Nato Hunting Russian Subs in The Mediterranean”, <http://www.express.co.uk/news/world/743527/Cold-War-hide-seek-NATO-hunting-Russian-subs-Mediterranean> (11.05.17).

Berberick, David. Anthony. **Analysis of the North Atlantic Treaty Organization's (NATO) reaction to cyber threat** (Doctoral dissertation), Utica College, 2016.

Berktaş, Fatmagül. “Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız bir İdeoloji”. **Modern Siyasal İdeolojiler**, (Ed. Birsen Örs), 2010, ss. 47-114.

Bin, Alberto. “OPINION-NATO's Mediterranean Dialogue: A Post-Prague Perspective”, **Mediterranean Politics**, 2002, Cilt: 7 Sayı: 2, ss. 115-119.

Birch, Timothy J. **After the threat: NATO and European defense in the post-Cold War era** (Doctoral dissertation), University of Missouri-Columbia, 1995.

Birdişli, Fikret. **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

Boening, Astrid B. **From the Barcelona Process to the Union for the Mediterranean: Sectors and Levels of Integration and Trust in the Mediterranean Region**, (Doctoral Dissertation), University of Miami, 2009.

Bostanoğlu, Bülent. **Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi**, Türk Deniz Kuvvetleri Yayınevi, İstanbul, 2015.

Bowlus, John Vincent. **Connecting Midstream: The Politics and Economics of Oil Transportation in the Middle East**, (Doctoral Dissertation), Georgetown University, 2013.

Boztemur, Recep. **Gallipoli in The First War**, <http://www.turkishculturalfoundation.org/education/files/gallipoli-in-the-first-world-war.pdf> (03.05.2017).

Brauch, Hans Günter. “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, (Çev., Zeynep Arkan), **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:5, Sayı:18, 2008.

Carlson, Barak. **Examining the Process of Regime Change in the North Atlantic Treaty Organization: The Divide between Rhetoric and Reality**, (Doctoral dissertation), Florida International University, 2006.

Chalk Peter. **The Maritime Dimension of International Security: Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States**, Rand Corporation, 2008.

Charlie Hebdo Attack; Three Days of Terror , **BBC**, 14.01.15 ,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-30708237> (08.05.17).

Charlie Hebdo'ya 'Aylan' tepkisi, **Hürriyet** .<http://www.hurriyet.com.tr/charlie-hebdoya-aylan-tepkisi-30075645>(11.05.17).

Cimbala Stephen. J. and Forster P., **The US, NATO and Military Burden-Sharing**. Routledge, 2005.

Cnn; Paristeki terör saldırısında en az 153 kişi öldürüldü, **Hürriyet**, 13.11.15,<http://www.hurriyet.com.tr/pariste-silahli-saldiri-40013825>(08.05.17).

Corbett,Jullian Staffor. **“England in the Mediterranean: A Study of the Rise and Influence of British Power with in The Straits, 1603-1713”**. Cosimo, Inc.,2007.

Daalder Ivo. H. & O'Hanlon Michael E. **Winning Ugly: Nato's War to Save Kosovo**. Brookings Institution Press, 2004.

Daniele, Ganser. **Nato's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe.**, Routledge, 2005.

Daniels Jeff. North Korea's Hidden Submarine Threat is Another Worry as Regime Warns It's "Ready" for War, 12.04.17, **CNBC**,
<http://www.cnn.com/2017/04/12/north-korea-submarine-threat-is-another-worry.html> (08.05.17).

Deanna, R. **Operation Active Endeavour : NATO's Impact on Maritime Domain Awareness**, 01.11.16. <http://www.vanguardcanada.com/2006/11/01/operation-active-endeavour-natos-impact-maritime-domain-awareness/> (01.07.17).

Dedeoğlu, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Del Sarto, Raffaella A., **Contested State Identities and Regional Security in the Euro-Mediterranean Area.**, Springer, 2006.

Delanoe, Igor, "After The Crimean Crisis: Towards a Greater Russian Maritime Power in The Black Sea." **Southeast European and Black Sea Studies**, vol:14, No.3, 2014, ss, 367-382.

Lutterbeck, Derek. "Blurring the Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe", **European Security**, Cilt:14, Sayı: 2, 2005, ss. 231-253.

Dibenedetto Alessandra Giada. "Implementing The Alliance Maritime Strategy in The Mediterranean: NATO's Operation Sea Guardians", **Research Paper**, No:134, Roma, s.1.

Ekşigil, Arda .“İklim-i Cazibedarımız”Akdeniz”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, sayı:280, Nisan 2017, ss.74-83.

Erkiner, Hakkı Hakan. "Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2012.

Hırş, E. Eduard "Kant'ın Ebedi Barış üzerindeki Felsefî Denemesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3,Sayı:1, 1946, ss. 3-31.

Fenech, Dominic. "The Relevance of European Security Structures To The Mediterranean", **Mediterranean Politics**, Vol:2, No:1, 1997, 149-176.

Fini, Gianfranco. Italy's Role in Mediterranean Security and the Fight Against Terrorism, **Mediterranean Quarterly**, Vol:17, No:1, 2006, pp:1-15.

Flandermeyer, Ann. **NATO and Russian Relations: Beyond Zero-sum**, (Master thesis), Regent University, Virginia, 2002.

Fodor Pon. **İmparator Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı**, (Çev.Özgür Kolçak), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

Fomin, A., "Active Endavour and Drug Trafficking", 01.04.12.<http://www.voltairenet.org/article173360.html> (01.06.17)

Forster, Peter Kent. **The Evolution of Military Burden Sharing Beyond NATO's Boundaries**, (Doctoral Dissertation),Pennsilvanny State University, UMI,1997

Frederic Levesque,.**An Oasis or A Mirage?: The Impacts of The Euro-Mediterranean Partnership on Human Rights in Tunisia**, (Master dissertation) Dalhousie University, 2005.

Friesen, Shaye K. **Uncertain Allies: NATO, Realism and The New Collective Security in The Post-Cold War Era**, National Library of Canada Bibliothèque Nationale du Canada,2000.

Fulvio A. , "The Building of Regional Security Partnership and The Security Culture Divide In The Mediterranean Region". **Institute of European Studies**, 2004.

Geofrey, till.
"Mediterranean Security. Redefining Naval Force Structures after the Cold War"
Naval strategy and Power in themediterranean: past, present and future, Editor John B.Hattendorf (s.242-257) Taylor & Francis e-Library, 2006.

Germond, Basil. "The EU's Security and The Sea: Defining a Maritime Security Strategy.", **European Security**, Vol.: 20 No.: 4, 2011, pp. 563-584.

Goldstein, Lyle J. & Zhukov, Yuri M.A. , “Tale of Two Fleets”, **Naval War College Review**, Vol.: 57 No.: 2, 2004, pp. 27-58.

Göksedef, Ece. “ Akdeniz’de Petrol Bulma Şansı Bitmedi”. **Aljezeera**, 21.04.15, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/akdenizde-petrol-bulma-sansi-bitmedi>. (03.05.2017).

Gürdeniz Cem. “Rus uçak gemisi ‘Amiral Kuznetsov’ Akdeniz’de” **Aydınlık gazetesi**, 6.11.16, <https://www.aydinlik.com.tr/rus-ucak-gemisi-amiral-kuznetsov-akdeniz-de> (31.07.17).

Harvey, Simeon Major. **No Room for Democracy in the Arms Bazaar: US Arms Transfers in the Middle East and North Africa**, (Doctoral Dissertation), University of Kansas, 2015.

Hendrickson, Jon. " **We Are Now a Mediterranean Power**": **Naval Competition and Great Power Politics in the Mediterranean, 1904-1914** (Doctoral dissertation), The Ohio State University, 2012.

Henriques, Mendo Castro & Khachani, Mohamed. “Security and Migrations in the Mediterranean: Playing with Fire” **IOS Press**, Vol.: 50, 2006, s.137-145

Hooker, Richard David. **Nordic European Security Dilemmas: the Strategic Significance of NATO's Northern Flank**, (Doctoral dissertation) University of Virginia, 1989.

“New High Speed Link Between Morocco, Algeria and Tunisia”, **Tunisia live** <http://www.tunisia-live.net/2015/04/27/train-from-tunis-to-casablanca-new-high-speed-link-between-morocco-algeria-and-tunisia/> (01.05.2017)

Hughes, Sarah Mercedes. **Migration, Trade, and " globalization": French Politics and the Euro-Mediterranean Partnership**, (Doctoral dissertations), Northwest univercity, 1999.

İnalcık, Halil. **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

International Chamber of Shipping, <http://www.ics-shipping.org/shipping-facts/shipping-and-world-trade> (03.05.2017)

Kraska, James. **Contemporary Maritime Piracy: International Law, Strategy, and Diplomacy at Sea**. ABC-CLIO, 2011.

Joff , G. “The European Union, Democracy and Counter-Terrorism in the Maghreb”, **JCMS: Yournal of Common Market Studies**, Vol.: 46, No.:1, 2008

Jones J. L. Askeri Konular, **NATO Dergisi**, ilkbahar 2004, http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/military_pr.html (20.05.17).

Karadeniz Deniz İş Birliğı Görev Grubu, Türk Deniz Kuvvetleri Yayınları, Ağustos, 2015.

Karadeniz Uyum Harekatı, **Türk Deniz Kuvvetleri**, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=27(16.07.17).

Kavas Alp, Yücel. **Rus Enerji Devi Gazprom’un Afrika’daki Faaliyetleri**, Bilgesam, <http://www.bilgesam.org/incele/58/-rus-enerji-devi-gazprom%E2%80%99un-afrika%E2%80%99daki-faaliyetleri/#.WTQqe9R96t8> (04.05.17).

Kocaner, Mustafa. **Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler**, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf(13.06.17)

Kraska, James. **Maritime Power and The Law of The Sea: Expeditionary Operations in World Politics**. Oxford University Press, 2011.

Kurt, Erdoğan. **Doubling NATO: Functional and Geographical Enlargement of the Alliance**. Old Dominion University, 2010.

Kurtulmuş, İrfan. “Dünya Böyle Katliam Görmedi” **Milliyet**, 24.07.11,
<http://www.milliyet.com.tr/dunya-boyle-katliam-gormedi/dunya/dunyadetay/24.07.2011/1418028/default.htm>(08.05.17)

“North Atlantic Cooperation Council”, **NATO** , 30.02.2017,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm (18.05.17)

Lamb, Peng Er., “Japan’s Energy Diplomacy and Maritime Security in East Asia”, **Asian Energy Security: the Maritime Dimension**”, Editor, Hongyi Lai Springer, 2009.

Lambeth, Benjamin S. **NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment**. Rand Corporation. 2001

Livingstone, John Everett. **The Impact of Perceptions of Democratic Decline: Explaining French and German Foreign Policy toward Russia**, (Doctoral Dissertation) , University of Kansas, , 2016.

Lutterbeck, Derek. “Policing Migration in The Mediterranean”, **Mediterranean Politics**, Vol.:11 No.: 1, 2006, pp. 59-82.

Lutterbeck, Derek. “Blurring The Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe”, **European Security**, Taylor & Francis, Vol.: 14 No.:2 ,2005, pp. 231-253.

Maloney, Sean. Michael. **'To Secure the Command of the Sea': NATO Command Organization and Naval Planning for the Cold War at Sea, 1945-1954.** University of New Brunswick ,Canada,, 1992.

Maness, Austin. **NATO's Post-Cold War Relevance in Counter Terrorism,** (Doctoral dissertation), University of Kansas), 2016.

Masala, Carlo. Artan Beklentiler, **NATO Dergisi**
<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html> (25.05.17) .

McGinn, John G. **Balancing Defense and Détente in NATO: The Harmel Framework and the 1968 Crisis in Czechoslovakia.** Georgetown, 2002.

Mearsheimer, John J. “The False Promise of International Institutions”, **International Security**, vol.: 19 No: 3, 1994.

Medcalf, Jennifer. **NATO: A Beginner's Guide.** Oneworld Publications.2012

Metelitsa, Alexander. “Today’s Energy”, **Energy Information Administration**, 23.04.15, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=20932>, (09.05.17) .

Mill, J. S. **Özgürlük Üzerine**, (Çev.,Tuncay Türk), Oda Yayınları,İstanbul,2008.

Miller G. A. , **No Exit: The Politics of NATO’s Perseverance, A Study of Alliance Durability**, University of Virginia, 2009.

“Migrant Fatalities Worldwide” **Missing Migrant Project**
<https://missingmigrants.iom.int/latest-global-figures>(11.05.17).

Mitchell, John. **NGO Insecurity in High-Risk Conflict Zones: The Politicization Of Aid And Its Impact On “Humanitarian Space”** (Doctoral dissertation), Kansas State University, 2016.

Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred Kopf, 1948.

NATO Allied Maritime Command. <http://www.mc.nato.int/about-marcom/history.aspx> (13.05.17)

NATO parliamentary Assembly, :<http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=1476> (31.05.17)

NATO, “Comprehensive Political Guidance”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49176.htm (22.05.17).

NATO Stratejik Konsept, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (22.05.17)

NATO’s Maritime Activities. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm?selectedLocale=en (13.06.17)

Nice’de saldırı ölenlerin 10’u çocuk ve genç, 52 kişinin durumu ağır”15.07.16, **BBC**, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36800904>(08.05.17)

Nordenman, Magnus. **The Naval Alliance: Preparing NATO for a Maritime Century**. Atlantic Council, 2015

Nugent, David W. **A Strategy for the Future: The Return of Realism to American Foreign Policy in a Post -9/11 World** (Master Dissertation University of Nebraska at Omaha, 2016, p. 14.

NTV, “Brüksel’de art arda 3 patlama: 34 ölü, http://www.ntv.com.tr/dunya/brukselde-art-arda-3-patlama-34-olu,ov0bn_57OkSLJHlU-yx0yA (08.05.17).

Oglesby, Kent S. **Germany, NATO's Out-of-Area Operations, and the CSDP** (Doctoral dissertation), University of Washington, 2014.

Operation Active Endeavour , <http://www.globalsecurity.org/military/ops/active-endeavour.htm> (01.06.17).

Orfy Mohammed. Moustafa. , **NATO and The Middle East: The Geopolitical Context Post-9/11**. Routledge, 2010.

Öztürk, Mehmet. “1. Körfez Savaşı’ndan (1990-91)-11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 19, Ocak-Şubat Mart, 2010.

Participation in Operation Active Endeavour
<http://websrv.mod.bg/en/doc/tema/MissionsOperations4.pdf>, (08.05.2017).

Perkins William ve Natale Pizzimenti, **Alliance Airborne Anti-Submarine Warfare**, The joint Air Power Competence Center, 2016.

Perlmutter, Amos. , “Political Alternative to NATO expansion”, **NATO Enlargement: Illusions and Reality**, Eds. Ted Galen Carpenter & Barbara Country, Cato Institute.1998.

Piet, R. B. **Energy and environment—The “coal and steel” of the Union for the Mediterranean: How Sustainable Development can Ensure Democratization in the Middle East and North Africa**. University of Miami.,2011.

Prigg, Mark. China’s Secret ‘hupack’ Steal the Nuclear Subsurface with Missiles that Could Reach Anywhere in The US, **Dailymail**,
<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4110448/China-s-secret-humpack-stealth-nuclear-sub-surfaces-missiles-reach-US.html>,(08.05.17).

Reichard, Martin. **The EU-NATO Relationship: A Legal And Political Perspective**. Ashgate Publishing, Ltd..2013

Riester, Jessica Leigh. **Russian Public Opinion and Its Role In The Security Policy Between Russia, The European Union, And NATO.** The University of North Carolina at Chapel Hill,2006

Rowell, Brendan J. **A sea change for the transatlantic security regime? Maritime security cooperation, coordination, and competition in the Horn of Africa region.** The University of North Carolina at Chapel Hill,2015.

Rowny, E. Leon. **Decision-Making Process in NATO**,(Doctoral Dissertation), American University, Microfilm,1984.

Rus Nükleer Denizaltıları Akdeniz’de, **HaberTürk Gazatesi**, 31.10.16, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1317453-rus-nukleer-denizaltıları-akdenizde>, (31,07,17).

Russia Launches most Powerfull Nuclear Attack Submarine Yet, **Independent**, 05,04.17, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nuclear-attack-submarine-yasen-class-tass-kalibr-cruise-missiles-east-europe-severodvinsk-a7667511.html>(06.05.17).

Russian Missiles ‘Hit is in Syria from Caspian Sea’, **BBC**, 07.10.15, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34465425>,(04.05.17).

Saltasuk, Johnathon. **NATO and the Afghanistan Mission: Lessons for the Alliance.** (Doctoral Dissertation).University of Manitoba (Canada),2013.

Sergei Gorshkov Dies At 78; Admiral Build Soviet Navy ,**The New York Times**, 15.05.88, <http://www.nytimes.com/1988/05/15/obituaries/sergei-gorshkov-dies-at-78-admiral-built-soviet-navy.html>, (31.07.17).

SirGavaz, Özlem. "Hitit İmparatorluğu’nun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hakimiyet Politikası”, **İCANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara. 2007.

Smith, Martin. **Russia and NATO since 1991: from Cold War through Cold Peace to Partnership?**, Routledge.2006.

Sokolsky Joel J. **Seapower in the Nuclear Age: NATO as a Maritime Alliance**. Harvard University, Boston, USA,1986.

Stolze John W.“Security and Stability on Their Land Water Ways: Naval River in Eforces”. **Naval Peace Keeping and Humanitarian Operations: Stabilityfrom The Sea**.(Eds, James J.Wirtz & Jeffrey A. Larsen), Routledge, 2008.

Sundarajan A. R. ,**The Sustainability of the North Atlantic Treaty Organization: Addressing the Security-development Nexus in the 21st Century**, (Master dissertation ,Georgetown University), 2012.

Tanner, Fred. “An Emerging Security Agenda for the Mediterranean”, **Mediterranean Politics**, Vol.3, 1996, pp.279-294.

Joffe, George. “European Multilateralism and Soft Power Projection in the Mediterranean”, **The European Union as a security actor in the Mediterranean**, ed Tanner, Fred & Schemm, Joanna. Zürich 2001.

Tekin, Oğuz. **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**. İletişim yayınları, İstanbul,2008

The National Interest, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/i-just-toured-the-us-navys-most-advanced-stealth-warship-18041>, (07.05.17).

“Today’s Energy” **U.S. Energy Information Administration**, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=20932>, (09.05.17).

Tomlinson, L. Russian Spy Ships Pottend Closer to U.S., Near Navy Submarne Base, **Foxnews**, 05.02.17, <http://www.foxnews.com/us/2017/02/15/russian-spy-ship-spotted-30-miles-south-connecticut.html>, (06.05.17).

Truver, Scott C. **International Straits--Conflict Or Cooperation? The Strait of Gibraltar and the Mediterranean Sea**, (Doctoral Dissertation), University of Delaware, 1978.

Ušiak, Jaroslav. "Introduction to Security Studies", **Introduction to Security Studies**, Ed. Robert Ondrejcsák, KO&KA spol. s.r.o., Bratislava, 2014. Pp 11-26.

Uzun, Ertuğrul. **Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası Ve Barselona Süreci**, 2003.

Windsor, A.Smith, **NATO's Maritime Strategy and The Libya Crisis as Seen from The Sea**, NATO Research Paper, No: 90, March, 2013, p. 5.

Wintz, Mark. **Collective Action or Collective Inaction: The Use of Military Force in Transatlantic Security** (Doctoral dissertation), University of Pittsburgh, 2006.

Wright, Stephen Edward. **NATO in the 1990s: Redefining alliance theory**. Fletcher School of Law and Diplomacy (doctoral dissertation), Tufts University, 2007.

Zilber, Ariel., Iran 'Conducts Failed Missile Test From Same Submarine Used by North Korea' Just Days after near-incident with US Warship in Strait of Hormuz, **Dailymail**, 03.05.17 <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4471140/Iran-conducts-failed-missile-test-submarine.html> (08.05.17).

Zumwalt, http://www.navy.mil/ah_online/zumwalt/ (06.05.17).

Zyla, B., **A Bridge not Too far: Canada and European Security, 1989---2001**, Ottawa: Library and Archives Canada (Collection Theses/Thèses: 2007).

"NATO Post-Warshaw Strengthening Security in a Tough Neighbourhood"
http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_134512.htm?selectedLocale=en
(14.07.17)

“Russia ships 'chase away' Dutch Submarine in Mediterranean” **BBC**, [09.11.16](http://www.bbc.com/news/world-europe-37928222),
<http://www.bbc.com/news/world-europe-37928222>, (11.05.17).

“Savaş Gemileri ve Uçaklar Harekete Geçti ABD Akdeniz’de”,**Milliyet**, 13.12.16,
<http://www.milliyet.com.tr/abd-donanmasi-akdeniz-de-rus-dunya-2360793/>
(12.05.17)

“Standing Naval Force Mediterranean”, **Global Security**,
<http://www.globalsecurity.org/military/agency/navy/stanavformed.htm> (29.05.17)

10 Haziran 1993 NATO Atina zirvesi, **Final Comunique**,
<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c930610a.htm>, (13.06.17)

13 Milyar Dolarlık Yeni Uçak Gemisi, **NTV Dünya**, 08.04.16,
http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abdnin-13-milyar-dolarlik-yeni-ucak-gemisi,9EAYt7G4nEq7r9O_83_bGQ/Wzronck700G0RtBk3k9rpA_, (08.05.17).